

SWOT-analyser om landbrug- og fødevarer-
hverv i Danmark

Målsætning 1

A, B & C

Udarbejdet af

Pluss

efiko

Teknologisk Institut

Pluss Leadership

Epinion

Efiko

Udarbejdet for

Miljø- og Fødevareministeriet
Landbrugsstyrelsen

Foto forside

Pixnio.com

Billedet er i et offentligt domæne, ikke copyright-beskyttet, ingen rettigheder forbeholdt.

11. januar 2021

Indholdsfortegnelse

Indledning	6
Læsevejledning.....	7
Målsætning 1: At fremme en intelligent, robust og modstandsdygtig landbrugssektor og dermed garantere fødevareforsyningssikkerheden	9
Kontekstbeskrivelse.....	10
Den danske landbrugs- og gartnerisektor.....	11
Den danske skovbrugssektor.....	15
Fremme en intelligent, robust og modstandsdygtig landbrugssektor og dermed garantere fødevareforsyningssikkerheden.....	17
Styrker.....	17
Svagheder.....	19
Muligheder.....	19
Trusler.....	21
Opsummering.....	21
Målsætning A: At støtte en bæredygtig landbrugsindkomst og modstandsdygtighed i hele Unionen med henblik på at øge fødevareforsyningssikkerheden	24
Forståelse af centrale begreber.....	24
Overordnede resultater for SWOT-analysen af målsætning A.....	24
1. STYRKER	26
1.1. Landbrugserhverv i Danmark genererer indkomst på niveau med andre erhverv og sikrer herved et ligeværdigt økonomisk incitament for fødevareproduktion i Danmark.....	26
1.2. Dansk produktion af økologiske fødevarer.....	30
2. SVAGHEDER	33
2.1. Landbrugets andel af eksporten er relativ stabil men nedadgående.....	33
2.2. Det er en svaghed for dansk landbrugs indkomstniveau og modstandsdygtighed, at generationsskiftet går langsomt.....	36
2.3. Dansk landbrugserhverv er afhængige af støtte fra bl.a. EU.....	39
2.4. Investeringerne i dansk landbrug er faldende.....	42
3. MULIGHEDER	44
3.1. Udbyttet af den vegetabiliske landbrugsproduktion er stigende.....	44
3.2. Danmark har et stærkt F&U-miljø inden for landbrug og fødevarer.....	47
3.3. Det er økonomisk muligt at drive deltidslandbrug i Danmark.....	49
3.5. En veludviklet struktur for bedriftsrådgivning understøtter en bæredygtig landbrugsindkomst og modstandsdygtighed.....	53

3.6. Danske landmænd har et solidt videns- og uddannelsesniveau	55
3.7. Det danske uddannelsessystem leverer højt kvalificerede personer	57
3.8. Globale og europæiske muligheder på fødevarerområdet kan medføre dansk vækst og arbejdspladser	59
4. TRUSLER.....	61
4.1. Gældsætningen i dansk landbrug har stabiliseret sig i de seneste år, men er fortsat høj.....	61
4.2. En stigning i renteniveauet vil være en trussel for landbrugets økonomi	63
4.3. Udsving i fødevarerpriser vil destabilisere en økonomisk bæredygtig landbrugsindkomst i Danmark	65
4.4. Mangel på arbejdskraft til specialiserede og heltidsbedrifter er en begrænsning for produktionen	66
4.5. Landbruget er afhængige af ekstern kapitaltilførsel	69
Målsætning B: At øge konkurrenceevnen og styrke markedsorienteringen, herunder større fokus på forskning, teknologi og digitalisering	72
Forståelse af centrale begreber	72
Overordnede resultater fra SWOT-analysen for målsætning B	74
5. STYRKER.....	76
5.1. Det danske landbrugs konkurrenceevne er blandt de bedste i verden.....	76
5.2. Den danske landbrugssektor er blandt de bedste til at udnytte nye teknologiske muligheder.....	79
6. SVAGHEDER.....	81
6.1. Evnen til at udnytte ny forskning og teknologi svækkes pga. færre unge ejere	81
7. MULIGHEDER.....	84
7.1. Øget fokus på sporbarhed styrker dansk landbrugs konkurrenceevne	84
7.2. Tættere kobling mellem forsknings- og teknologimiljøer	86
7.3. Danmark har en stærk international styrkeposition inden for F&U på landbrugs- og fødevarerområdet	87
7.4. Danmark har et stærkt og effektivt rådgivningssystem.....	89
7.5. Danske landmænd har et højt videns- og uddannelsesniveau	92
8. TRUSLER.....	94
8.1. Landbrugserhvervet oplever mangel på kvalificeret arbejdskraft.....	94
8.2. Visse rammevilkår giver landbrugets vanskelige konkurrencevilkår	95
Målsætning C: At forbedre landbrugernes position i værdikæden.....	97
Forståelse af centrale begreber	98
Overordnede resultater fra SWOT-analysen for målsætning C.....	100

9. STYRKER.....	101
9.1. Producentorganisationer er med til at mindske illoyal handelspraksis og styrker landbrugernes position i forsyningskæden	101
9.2. Producentorganisationer i sektorer uden andelsselskaber er en fordel	104
10. SVAGHEDER.....	105
11. MULIGHEDER.....	106
11.1. Andelsbevægelsen og dens organisering er en mulighed for landbrugeren..	106
11.2. Andelsbevægelsen er med til at understøtte landbrugernes position i værdikæden	108
11.3. Afstanden mellem forarbejdningsleddet f.eks. Arla og Danish Crown og landbrugerne er kort grundet andelskonstellationen	112
11.4. Alternative afsætningskanaler kan være en mulighed for danske landbrugere	113
11.5. Specialisering i produktionsleddet i værdikæden er en mulighed for landbrugerne.....	116
12. TRUSLER.....	120
12.1. Opløses eller svækkes producentorganisationerne indenfor Frugt og grøntsektoren, vil det kunne skade landbrugernes position i forsyningskæden	120
12.2. Det er en trussel for landbrugernes position i forsyningskæden, hvis den danske model med andelsbevægelsen svækkes	121
REFERENCELISTE.....	122
Referencer – A-C	122
BILAG A - OM DE FIRE SKALAER FOR SKØN.....	128
Skalaer	128
Styrkeskala	128
Påvirkningsskala	129
Potentialeskala.....	129
Forudsigelighedsskala	130

Indledning

Denne rapport indeholder SWOT-analyser for den overordnede målsætning 1 om *“At fremme en intelligent, robust og modstandsdygtig landbrugssektor og dermed garantere fødevarerikkerheden”* og for de tre specifikke målsætninger:

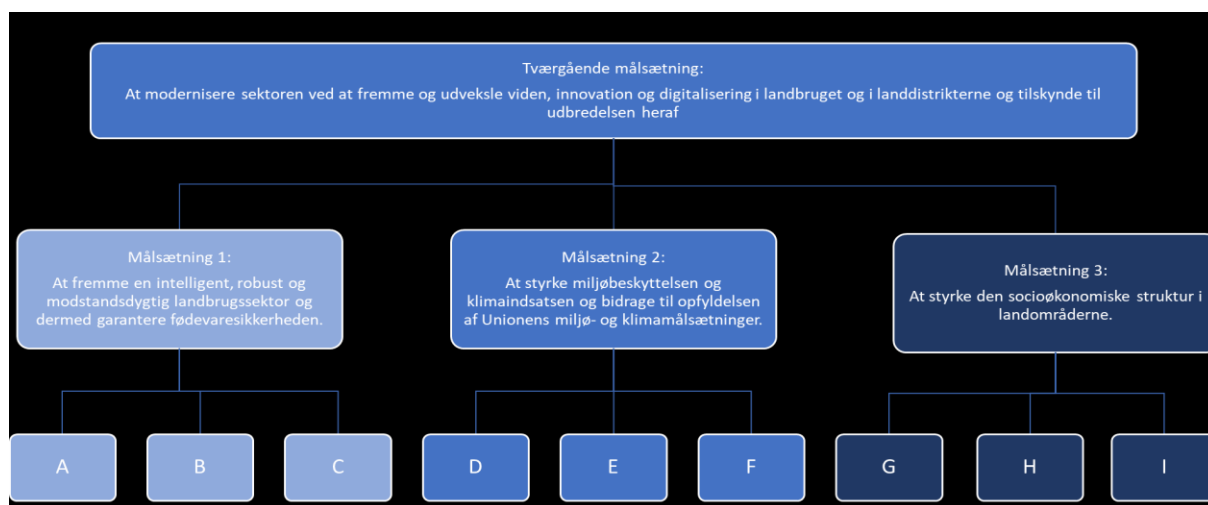
- Målsætning A: *At støtte en bæredygtig landbrugsindkomst og modstandsdygtighed i hele Unionen med henblik på at øge fødevarerikkerheden.*
- Målsætning B: *At øge konkurrenceevnen og styrke markedsorienteringen, herunder større fokus på forskning, teknologi og digitalisering.*
- Målsætning C: *At forbedre landbrugernes position i værdikæden.*

SWOT-analyserne af de øvrige overordnede og specifikke målsætninger er adresseret i to øvrige rapporter. De tre rapporter er opbygget forskelligt. Hvor rapport 1 (indeholdende målsætningerne A, B og C) og rapport 2 (indeholdende målsætningerne D, E og F) er struktureret i styrker, svagheder, muligheder og trusler, er rapport 3 (indeholdende målsætningerne G, H og I) tematisk struktureret.

De enkelte målsætninger - overordnede som specifikke - er defineret af EU-Kommissionen og dækker hele den kommende fælles landbrugspolitik (CAP). Hvert medlemsland skal udarbejde en SWOT-analyse pr. målsætning og en behovsanalyse som efterfølgende skal danne grundlaget for de fremtidige strategiske beslutninger omkring prioritering af den danske indsats under CAP'en, herunder udmøntningen af de specifikke støtteinterventioner m.m. For bedst at kunne understøtte denne beslutningsproces skal SWOT-analyserne præsentere og udgøre et bredt vidensgrundlag og er derfor holdt på et tilsvarende bredt, overordnet niveau uden stillingtagen til den specifikke udmøntning af de efterfølgende indsatser.

Det har været et ledende princip i arbejdet med de 9 specifikke målsætninger og de tre overordnede målsætninger, at de har skulle spille ind i og komplementere den tværgående målsætning om *at modernisere sektoren ved at fremme og udveksle viden, innovation og digitalisering i landbruget og i landdistrikterne og tilskynde til udbredelsen heraf*. Figuren nedenfor viser sammenhænge mellem de enkelte målsætninger.

Figur 1: Sammenhæng mellem de forskellige målsætninger

Afslutningsvist er det vigtigt at pointere, at SWOT-analyserne ikke skal læses som en evaluering af CAP'en. SWOT-analyserne er i stedet analyser af dansk landbrug og landdistrikter, som tager udgangspunkt i afgrænsede SWOT-elementer. Disse SWOT-elementer er så, jf. ovenstående, bl.a. vurderet ift. om CAP'en med sine nuværende instrumenter kan påvirke dem i en positiv eller negativ retning.

Læsevejledning

SWOT-analyserne er blevet udviklet gennem en proces i fire dele:

1. Som et led i operationaliseringen af de ni målsætninger, har konsulentteamet udarbejdet en række hypoteser (eller SWOT-elementer) til hver af de ni målsætninger. Disse hypoteser er fremsendt til Landbrugsstyrelsen sammen med en række forslag til datakilder.
2. Landbrugsstyrelsen har kommenteret på hypoteserne med fokus på at fjerne, tilføje og justere hypoteser og datakilder.
3. Konsulentteamet har revideret hypoteserne på baggrund af Landbrugsstyrelsens kommentarer og derefter udarbejdet en SWOT-analyse for hver målsætning med udgangspunkt i disse hypoteser. Derudover har konsulentteamet udarbejdet SWOT-analyser for de tre overordnede målsætninger ved at sammenfatte indsigterne fra de ni specifikke målsætninger.
4. SWOT-analyserne har været til høring hos relevante myndigheder og interessenter, hvorefter de er blevet tilpasset i dialog med Landbrugsstyrelsen.

Samtidig bør en række af de præmisser, som de enkelte SWOT-analyser er udviklet på baggrund af, fremhæves. Disse præmisser er afstemt med Landbrugsstyrelsen.

- SWOT-analysen skal i videst muligt omfang anvende kvantitative data, som kan suppleres med viden af mere kvalitativ karakter.
- Analysen af hver hypotese (eller SWOT-element) skal være relativt kortfattet og tage udgangspunkt i en illustration/figur, der underbygger hypotesen. Analysen har desuden mulighed for nuanceret at beskrive belægget for hypotesen i teksten.
- SWOT-analyserne skal tage hensyn til særlige danske karakteristika – f.eks. rådgivnings-systemet og andelsstrukturen.
- Hver hypotese (eller SWOT-element) skal kategoriseres som en styrke (S), svaghed (W), mulighed (O) eller trussel (T) alt efter graden, hvormed CAP'en vurderes at kunne påvirke disse med de nuværende instrumenter. Konkret er styrker og svagheder forhold, som CAP'en vurderes at kunne påvirke med de nuværende instrumenter, mens muligheder og trusler i højere grad er eksterne forhold, som CAP'en ikke vurderes at kunne påvirke med de nuværende instrumenter. Det er vigtigt at understrege, at denne kategorisering alene er vejledende og ikke har betydning for, hvorvidt et bestemt SWOT-element bliver en del af den efterfølgende behovsanalyse eller ej. Dermed tager behovsanalysen højde for samtlige SWOT-elementer i denne analyse uanset kategorisering.
- SWOT-analyserne skal i særlig grad fokusere på de forhold, hvor handlemulighederne gennem CAP'en er størst – dvs. hvor der kan være størst effekt af indsatser gennem CAP'en.
- Foruden ovenstående præmisser er det aftalt med Landbrugsstyrelsen, at hver hypotese (eller SWOT-element) skal vurderes på 5 parametre:
 - Styrke: Angiver hvor kraftigt SWOT-elementet vurderes at påvirke den målsætning, der arbejdes med, i dag.

- Påvirkningsmulighed: Angiver CAP'ens mulighed for at påvirke SWOT-elementet over 5-7 år. Det er denne vurdering, som er afgørende for, om et SWOT-element kategoriseres som en styrke, svaghed, mulighed eller trussel.
- Potentiale: Angiver hvor kraftigt SWOT-elementet vurderes at påvirke den målsætning, som der arbejdes med i et længere tidsperspektiv (15-20 år).
- Forudsigelighed: Angiver graden hvormed det vurderes, at det anvendte data leverer sikkert belæg for SWOT-elementet.
- Perspektiv: Angiver om SWOT-elementet er udtryk for et nationalt eller internationalt perspektiv.

I bilag A præsenteres en beskrivelse af, hvordan disse vurderinger af SWOT-elementet på en skala fra 1-5 er gennemført.

En række af de forhold, som SWOT-analysen behandler, har relevans for flere af de målsætninger, som analysen er bygget op over. Derfor kan det samme forhold blive behandlet flere gange, og det kan være nødvendigt at læse flere steder for at få den fulde belysning af et givet emne. Dette er valgt for at reducere antallet af gentagelser i en analyse, der samlet set er ganske omfattende.

Det betyder også, at et forhold set i ét perspektiv kan blive behandlet og vurderet på én måde (f.eks. som en styrke), mens det samme forhold set i et andet perspektiv principielt kan blive vurderet anderledes (f.eks. som svaghed).

Herunder fremgår en oversigt over de forhold, der indgår i flere af SWOT-analyserne, og hvor det derfor kan være nødvendigt at læse flere steder, for at kunne danne sig et samlet billede af forholdet.

	Målsætning 1 + A, B, C	Målsætning 2 + D, E, F	Målsætning 3 + G, H, I
Landbrugets organisering			
Rådgivningssystemet			
Forskning og udvikling			
Landbrugets gældssituation			
Investeringsniveau			
Skovbrug			
Økologiske produktion			
Bæredygtighed, biodiversitet m.v.			
Unge landbrugere			
Teknologiske muligheder			

Målsætning 1: At fremme en intelligent, robust og modstandsdygtig landbrugssektor og dermed garantere fødevareforsyningsikkerheden

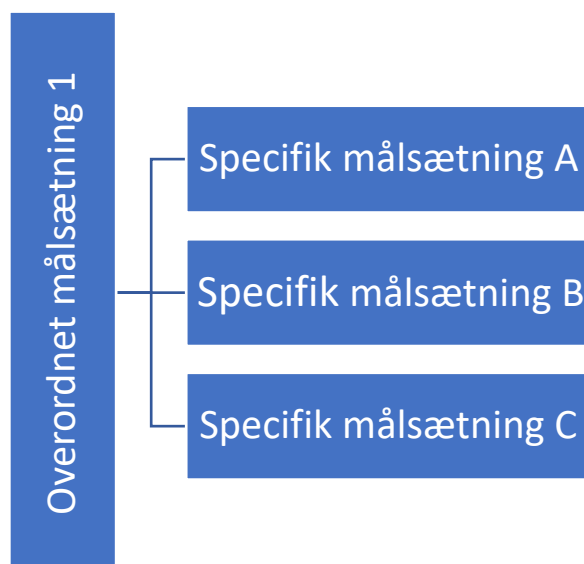
Den overordnede målsætning 1 omkring "at fremme en intelligent, robust og modstandsdygtig landbrugssektor og dermed garantere fødevareforsyningsikkerheden" (to foster a smart, resilient and diversified agricultural sector ensuring food security) handler om, at CAP'en skal være med til at understøtte, at landbrugssektoren i de enkelte medlemslande er gearret til at sikre en stabil fødevareforsyning. Det skal sikres ved at fremme en intelligent, robust og modstandsdygtig landbrugssektor.

Målsætning 1 belyses gennem tre SWOT-analyser, som er udviklet for de tre specifikke målsætninger:

- Målsætning A: *At støtte en bæredygtig landbrugsindkomst og modstandsdygtighed i hele Unionen med henblik på at øge fødevarerikkerheden.*
- Målsætning B: *At øge konkurrenceevnen og styrke markedsorienteringen, herunder større fokus på forskning, teknologi og digitalisering.*
- Målsætning C: *At forbedre landbrugernes position i værdikæden.*

Målsætning 1 anses, med andre ord, som en syntese af de tre specifikke målsætninger A, B og C. Logikken er vist i figuren nedenfor.

Figur 2: Sammenhæng mellem den overordnede målsætning og de specifikke målsætninger

På tværs af målsætning A, B og C er der tre overordnede fokusområder.

For det første et fokus på om landbruget er intelligent. Intelligent forstås som den konkrete nye viden, teknologi og digitalisering, som er tilgængelig for dansk landbrug, og som dansk landbrugs evne til at anvende og tilegne sig denne nye viden, teknologi og digitalisering. Landbruget er altså først intelligent, når brugerne inden for landbruget, gartnerierhvervet og skovbruget formår at tilegne sig og benytte den nye viden, teknologi og digitalisering i deres daglige drift.

For det andet et fokus på om landbruget er robust og modstandsdygtigt. Robust og modstandsdygtig forstås som økonomisk robusthed i den danske landbrug- og skovbrugssektor, hvilket f.eks. kan operationaliseres som størrelsen på gælden, investeringerne og om en familie kan overleve økonomisk med de eksisterende udsving i afsætningspriser, priser på inputfaktorer, kapitalomkostninger (f.eks. renter). Altså afhænger robustheden af egenkapitalens størrelse, men også indirekte af organiseringen af produktionen (f.eks. enstregen eller flerstregen produktion), afsætning (antallet af kunder) samt gælden og dens sammensætning.

For det tredje et fokus på fødevarerikkerhed. Fødevarerikkerhed dækker over en stabil produktion og leverance af fødevarer, som sikrer, at der er fødevarer nok i EU og de enkelte medlemslande ift. befolkningernes efterspørgsel. Fødevarerikkerhed forstået som graden, hvormed fødevarerne er sikre i et sundhedsmæssigt perspektiv behandles i SWOT-analysen af målsætning I.

Inden målsætning 1 og de specifikke målsætninger A-C analyseres, gives der nedenfor et kort overblik over, hvor den danske skov- og landbrugssektor befinder sig i dag.

Kontekstbeskrivelse

Dette afsnit er i høj grad baseret på EU kommissionens liste over kontekstindikatorer (EU Kommissionen, 2014). Det er et krav, at de afdækkes og beskrives som en del af SWOT-analysen.

Den danske geografi og demografi

Danmark har et samlet areal på 42.944 km² og en kystlinje, der udgør 8.509 km. I 2018 udgjorde landbrugsarealet ca. 60 % af det samlede areal, mens det danske skovareal udgjorde mellem 13 % og 14,6 % alt efter hvilken kilde der anvendes.¹

Med udgangen af 2019 var den danske befolkning på 5.825.337 indbyggere. Befolkningstallet har været stigende i de senere år. Det skyldes både, at der fødes flere end der dør, og at indvandringen er større end udvandringen. I 2019 udgjorde de 0-19-årige ca. 22 % af befolkningen, de 20-59-årige udgjorde ca. 52 %, og de 60+ årige 26 %.²

BNP pr. indbygger (opgjort med EU27=100 og i € i købekraftsparitet - PPS) lå i 2019 for Danmark på 129.³

I Danmark boede der ved udgangen af 2018 ca. 138 personer pr. km². Sammenlignes Danmarks befolkningstæthed i 2018 med de øvrige EU-landes (EU28=100) lå Danmark på ca. indeks 117 mod f.eks. Finland på ca. 15, Sverige på ca. 21 og Holland på ca. 427.⁴

Beskæftigelse

Det danske arbejdsmarked er inde i en positiv udvikling, og der er, ifølge Økonomisk Redegørelse for 2019, udsigt til yderligere fremgang i de kommende år. Efter flere års vækst er der i dag knap 3 mio. i beskæftigelse i Danmark. Siden 2014 er der kommet omtrent 45.000 flere i beskæftigelse om året. Tempoet ventes, ifølge Økonomisk Redegørelse for 2019, at aftage en smule, i takt med at både kapacitetspresset og rekrutteringsudfordringerne stiger. Udviklingen er primært drevet af yderligere fremgang i økonomien, samt de arbejdskraftsintensive serviceerhverv. Det betyder også, at ledighedsprocenten er lav, på omkring 4,1 % ved indgangen til 2020.⁵

¹ Danmarks Statistik: AREALDK og Skovstatistik 2018

² Danmarks Statistik: FOLKA

³ Eurostat: <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00114&plugin=1>

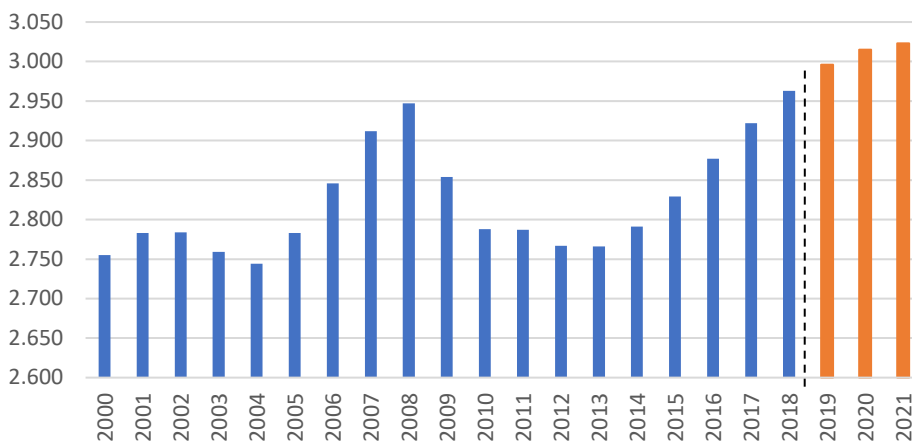
⁴ Eurostat: <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tps00003>

⁵ Danmarks Statistik: AUP02

Ifølge Danmarks Statistik var der i 2018 i alt 32.036 fuldtidsansatte inden for landbrug og gartneri. Samtidig var der i 2018 ca. 2.445 fuldtidsansatte inden for skovbrug, samt ca. 14.063 fuldtidsansatte inden for skovbrug, træindustri og papirindustri til sammen.⁶

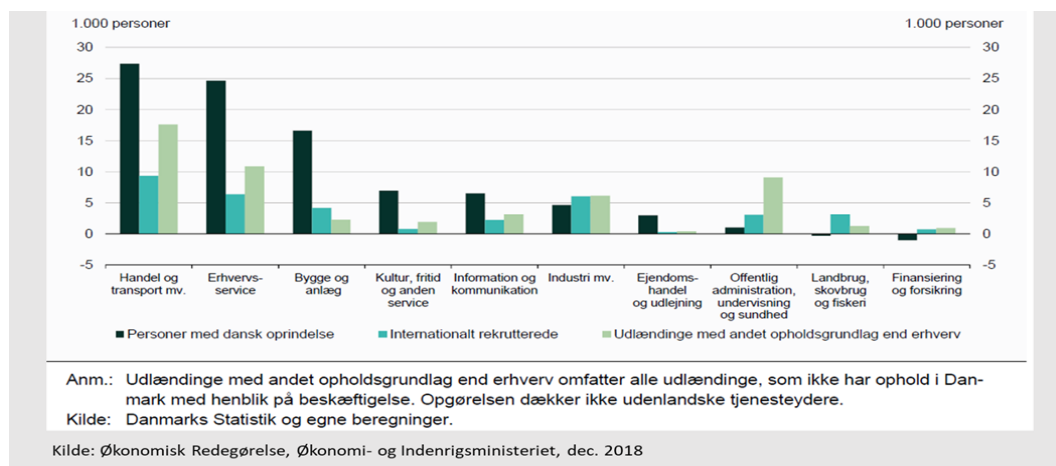
I industrien, landbrug, skovbrug og fiskeri samt offentlig administration, undervisning og sundhed har udlændinge udgjort en forholdsvis stor andel af den samlede beskæftigelsesfremgang. I landbruget er antallet af lønmodtagere med dansk oprindelse aftaget, og beskæftigelsesfremgangen har udelukkende været drevet af udlændinge (Økonomi- og Indenrigsministeriet, 2018).

Figur 3: Beskæftigelse i Danmark (1.000 personer), dec., 2019

Kilde: Økonomisk Redegørelse, Finansministeriet, dec. 2019 (figur 5.1)

Figur 4: Beskæftigelsesfremgang siden 1. kvartal 2013 fordelt på branche

Den danske landbrugs- og gartnerisektor

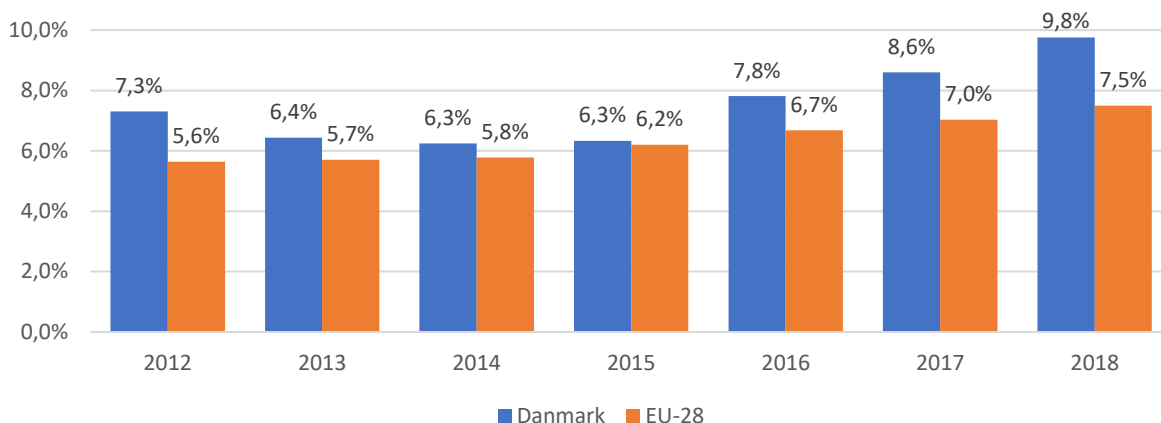
Landbrugsarealet udgjorde ca. 60 % af landets samlede areal i 2018, hvoraf ca. 54 % var korn, rodfrugter og andre midlertidige afgrøder.⁷

Andelen af det samlede landbrugsareal, der anvendes til økologisk jordbrug, udgjorde i 2018 i alt 9,8 %, hvilket ligger over niveauet i EU28 (jf. figur 5). Her lå gennemsnittet i 2018 på 7,5 %.

⁶ Danmarks Statistik: GF2

⁷ Danmarks Statistik: AREALDK

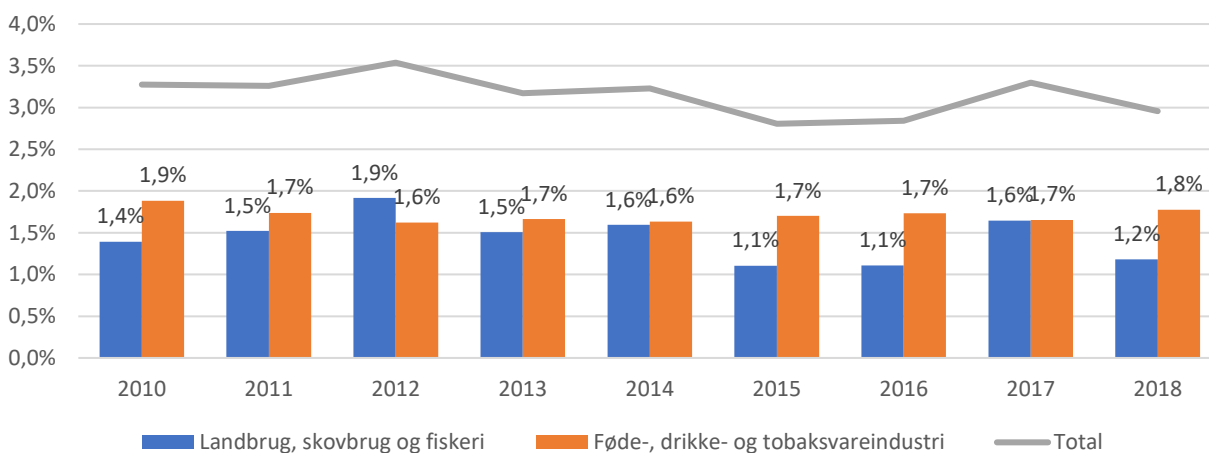
Figur 5: Andel af landbrugsarealet, som anvendes økologisk

Kilde: Eurostat, Share of organic crop area out of the total utilized agricultural area [org_cropar]

Bruttoværditilvæksten for landbrug, skovbrug og fiskeri har i årene 2010-2018 kontinuerligt udgjort omkring 1,1-1,9 % af den samlede bruttoværditilvækst i Danmark. I absolutte tal var den i 2006 19,6 mia. kr., i 2011 24,2 mia. kr. og i 2018 23 mia. kr. i løbende priser. Aktiviteten i det primære jordbrug danner grundlag for en betydelig fremstillings- og forarbejdningsvirksomhed med fødevarer, hvorfor fødevarerhvervenes samlede bruttoværditilvækst udgør omkring 4 % (34,5 mia. kr. i 2018 i løbende priser) af den samlede bruttoværditilvækst i Danmark.⁸ Igen en forholdsvis stabil situation jf. nedenstående figur.

Figur 6: Bruttoværditilvækst 2010 – 2018 – andel af Danmarks samlede bruttoværditilvækst

Note: Bruttoværditilvæksten er opgjort i løbende priser.

Kilde: Danmarks Statistik: NABP36.

Tabel 1 nedenfor viser, hvor meget aktivitet der er til føde-, drikke- og tobaksvareindustrien fra landbrug, skovbrug og fiskeri (tilgang). Som det fremgår, ligger det relativt stabilt på omkring 50 %.

⁸ Danmarks Statistik: NABP36

Tabel 1: Tilgang fra Landbrug, skovbrug og fiskeri til Føde-, drikke- og tobaksvareindustri (mio. kr. og procent)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
I alt (Tilgang)	81.884	83.215	85.635	83.126	79.541	79.878	85.050	82.233
Landbrug, skovbrug og fiskeri (Tilgang)	42.359	43.896	45.723	44.136	39.770	38.965	43.443	40.163
Procent	51,7%	52,8%	53,4%	53,1%	50,0%	48,8%	51,1%	48,8%

Note: Beløbene er opgjort i løbende priser.

Kilde: Danmarks Statistik: NIO1F.

På trods af at landbrugs- og fødevarersektoren har en stor eksportværdi, er eksporten af landbrugsprodukter steget i mindre grad end den øvrige eksport af varer. Dog er eksporten helt central for erhvervet. Fødevareklyngen eksporterede for ca. 162 mia. kr. i 2018, hvilket er et fald sammenlignet med rekordåret 2017. Heraf var 115 mia. kr. fødevarer, 33 mia. kr. var biobaserede produkter og 13 mia. kr. var agroteknologi i 2018. Det svarede til ca. 25 % af den samlede vareeksport fra Danmark. De største danske eksportmarkeder er Tyskland, Sverige, Storbritannien og Kina (inkl. Hong Kong). Ses der på eksportvarer, så er den største eksportvare smågrise og forarbejdet grisekød, som udgør en værdi af 29 mia. kr. Herefter følger fisk og skaldyr og mejeriprodukter, som eksporteres til en værdi på hhv. 24 mia. kr. og 21 mia. kr. (Landbrug & Fødevarer, 2019).

Antallet af landbrugsbedrifter (heltids- og deltidsbedrifter), som indgår i Danmarks Statistiks regnskabsstatistik⁹, var i 2017 og 2018 hhv. 26.854 og 26.027. Et fald på 827 bedrifter på et år. Antallet af heltidsbedrifter ventes, ifølge SEGES, reduceret til ca. 7.000 bedrifter i 2025 fra 9.790 heltidsbedrifter i 2017 (SEGES, 2018). Af de i alt 9.563 heltidsbedrifter i 2018 var 626 økologiske heltidsbedrifter, mens de resterende var konventionelle. Derudover kommer 648 gartnerier, der er fordelt som vist nedenfor.

Tabel 2: Fordeling af antal gartnerier (heltid) i 2018

Potteplanter	Væksthusgrøntsager	Frilandsgroen-tsa-ger	Frugst og bær	Planteko-ler	I alt
176	47	120	177	93	648

Kilde: Danmarks Statistik: JORD2.

⁹ Danmarks Statistiks regnskabsstatistik, JORD2 og JORD3, dækker bedrifter på min. 10 ha eller en omsætning på min 15.000 €.

Tabellen nedenfor viser fordelingen af bedrifter i forhold til udvalgte driftsformer.

Tabel 3: Bedriftsgrenes andel af antal bedrifter (heltid) i 2018 og 2019

Driftsformer	Antal heltidsbedrifter 2018	Antal heltidsbedrifter 2019
Malkekvæg, konventionel drift	2.380	2.265
Malkekvæg, økologisk drift	351	379
Andet kvæg, konventionel drift	307	286
Andet kvæg, økologisk drift	47	55
Svin, konventionel drift	2.222	2.050
Svin, økologisk drift	39	45
Planteavl, konventionel drift	2.560	2.261
Planteavl, økologisk drift	104	131

Kilde: Danmarks Statistik: JORD2.

Faldet i antal bedrifter er et udtryk for strukturudvikling, hvor det samlede landbrugsareal samles på færre men større (heltids)bedrifter. En gennemsnitlig heltidsbedrift drev ca. 29 ha i 1973. Siden er den vokset til 186 ha i 2016. Herfra ventes en gennemsnitlig vækst på ca. 6 ha pr. år til 252 ha i 2025. Også deltidsbedrifter forventes at vokse (SEGES, 2018).

I 2018 udgjorde heltidsbedrifter med kvæg ca. 41 % af det samlede landbrugsareal, mens heltidsbedrifter med svin udgjorde 17 % og planteavl 30 %. Pelsdyr stod i 2018 for ca. 4 % jf. tabellen nedenfor.

Frem mod 2025 ventes andelen af bedrifter med kvæg og svin at falde, mens andelen med planteavl (SEGES, 2018). Jævnfør SEGES rapport 2018, var andelen af minkbesætninger forventet at stige frem mod 2025, men på grund af COVID-19 kan der forventes et drastisk fald i antallet af minkbesætninger. Årsagen er Regeringens udmelding d. 04.11.2020 om, at alle mink i Danmark skal aflives, fordi Statens Serum Institut har fundet fem eksempler på minkfarme og 12 eksempler hos mennesker, hvor muteret virus viser nedsat følsomhed for antistoffer.¹⁰

Tabel 4: Bedriftsgrenes andel af antal bedrifter og samlet dyrket landbrugsareal (2018)

Bedriftsgrene	Andel af antal bedrifter	Andel af samlet dyrket landbrugsareal
Planteavl	29 %	30 %
Svin	24 %	17 %
Kvæg	33 %	41 %
Fjerkræ	3 %	8 %
Pelsdyr	11 %	4 %

Note: Tabellen viser kun heltidsbedrifter.

Kilde: Danmarks Statistik: JORD2.

¹⁰ <https://www.dr.dk/nyheder/indland/alle-danske-mink-skal-aflives-af-frygt-virusmutation>

Antallet af malkekøer var ved indgangen til 2. kvartal 2020 lidt under 600.000 – helt nøjagtig 567.107 – et forholdsvis stabilt niveau siden 2009, mens svinebestanden i Danmark ved indgangen til 3. kvartal 2020 udgjorde 13.162 mio. svin. Det højeste antal siden 2008. I perioden 2008-2020 har antallet af svin varieret mellem ca. 12 mio. og 13 mio. svin.¹¹

Den danske skovbrugssektor

Den danske skovbrugssektor er tæt knyttet til landbrugssektoren og spiller en afgørende rolle, hvad angår arealanvendelse og forvaltningen af naturressourcerne i de danske landdistrikter. En betydelig del af det danske skovareal ligger under virksomheder, der branchemæssigt hører til som landbrug, og skovbruget danner dermed grundlag for økonomisk diversificering i landdistrikterne. I overensstemmelse hermed har landdistriktsprogrammet de senere år været det vigtigste instrument til gennemførelse og finansiering af skovforanstaltninger, selvom skovbrug ikke i traditionel forstand er omfattet af den fælles landbrugspolitik (NaturErhvervstyrelsen, 2016).

Forvaltningen af de danske skove reguleres primært gennem skovloven, som fastlægger regler for driften og arealanvendelsen af fredskovspligtige arealer i Danmark. Skovlovens formål er dels at bevare og beskytte landets skove og forøge skovarealet, og dels at fremme bæredygtig drift af skovene. Danmarks Skovstatistik viser, at ca. 436.000 ha af skovarealet, svarende til 70 %, er fredskovspligtigt (Skovstatistik 2018). Dele af det danske skovareal er desuden omfattet af Natura 2000-områderne. Indenfor disse Natura 2000-områder gælder særlige regler for beskyttelse af levesteder for dyr og planter. Der er udpeget 257 Natura 2000-områder i Danmark, der i alt dækker 74.000 ha skov eller 11,8 % af skovarealet (Skovstatistik 2018). De ikke-fredskovspligtige arealer omfatter mange især mindre privatejede skove og arealer med juletræer og pyntegrønt, der er plantet på landbrugsjord. Al skov, der er plantet under skovrejsningsordningerne under landdistriktsprogrammerne fra 1997 frem til 2020 er fredskovspligtigt, hvilket ex post-evalueringen af landdistriktsprogrammet 2007-2013 identificerede som en af ordningens primære styrker (NaturErhvervstyrelsen, 2016).

I dag udgør det danske skovareal ca. 627.338 ha svarende til ca. 14,6 %¹² af landets areal (Skovstatistik 2018). De største arealer findes af i Midtjylland, mens den største andel af skov findes i Region Hovedstaden. Skovarealet har været voksende over en længere årrække. Således var skovarealet i 1990 531.444 ha, hvilket betyder at den gennemsnitlige årlige vækst i skovarealet i perioden 1990-2018 har været ca. 3.425 ha (Skovstatistik 2018). Størstedelen af de danske skove er plantet, enten efter renafdrift af den tidligere skovbevoksning¹³ eller som skovrejsning på landbrugsjord. På landsplan er 68 % plantet, mens 17 % er forynget fra naturligt frøfald. Resten af skovarealet er enten sået eller bevoksningen er opstået ved stødsrud, og derudover er der ubevoksede arealer, der indgår i skovdriften. Den årlige foryngelse af skovarealet er i 2018 opgjort til ca. 5.200 ha, hvoraf 1.300 ha er vurderet at være skovrejsning (Skovstatistik 2018). Ca. 43 % af skovarealet er løvskov, ca. 38 % nåleskov, mens det resterende areal er dækket af blandet skov, juletræer, midlertidig ubevokset o.l. Nåletræsandelen i skovene har været stigende i perioden 1881-1990, men herefter har udviklingen vendt, så andelen med løvskov i dag er lige så stor som i 1907 (Skovstatistik 2018). Dette afspejler, at den danske indsats for at øge andelen af hjemmehørende arter har båret frugt.

Størstedelen af det danske skovareal ejes af private personer og virksomheder (i 2017 ca. 69 %). Herudover ejes ca. 25 % af det offentlige (fordelt på 19 % statsejet, 4 % anden offentlig skov og 1 % anden statsejet skov) og ca. 5 % af fonde (Skovstatistik 2017). Dermed udgør

¹¹ Danmarks Statistik: SVIN og KVAEG5.

¹² Dette afviger lidt fra opgørelsen i Danmarks Statistik som viser en skovprocent på ca. 13 %.

¹³ Renafdrift betegner fældning af hele bevoksninger eller dele af bevoksninger, når træerne er hugstmodne. Omtales også som afdrift.

private skoveejere et betydeligt potentiale for en øget udnyttelse af skovsektorens styrker og muligheder.

Hertil kommer skovenes samfundsøkonomiske betydning. Skovenes produktive funktioner kan inddeles i træhugst, produktion af tømmer, produktion af andre produkter (f.eks. pyntegrønt), indtægter fra andre goder (f.eks. jagt) samt langsigtet planlægning. Skovene udgør det primære indtægtsgrundlag for både lønmodtagere i en række erhverv samt indtægt til skovejere. Således var der i 2018 ca. 1.800 virksomheder registreret i branchen skovbrug, mens der var ca. 2.445 fuldtidsansatte inden for skovbrug, og ca. 14.063 fuldtidsansatte inden for skovbrug, træindustri og papirindustri til sammen.¹⁴

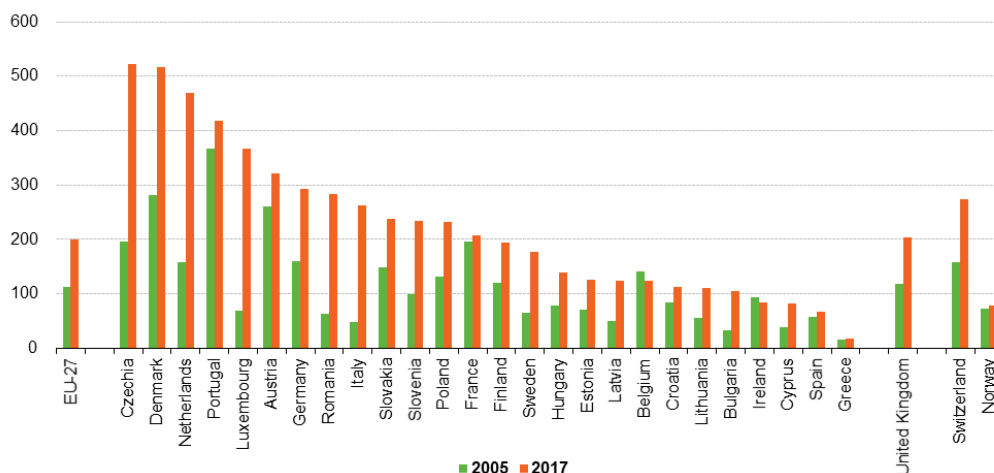
Værdien af skovbrugets omsætning, der opgøres som skovbrugets produktionsværdi, udgjorde, ifølge Danmarks Statistik, 1,36 mia. kr. i 2018 i løbende priser, mens bruttofaktorindkomsten blev opgjort til ca. 1,18 mia. kr. i løbende priser.¹⁵ I 2016 var mere end 80 % af de danske savværkers forbrug af råtræ af dansk oprindelse. Træ- og møbelindustrien eksporterede samme år tilsammen for knap 20 mia. kr., hvoraf dog en væsentlig del af værdiskabelsen var baseret på importeret savet træ og andre halvfabrikata (Miljø- og Fødevareministeriet, 2018).

Nedenstående figur viser værditilvæksten for skovbruksaktiviteter ift. det skovareal, der kan benyttes til træproduktion, i de enkelte EU-lande i 2005 og 2017. Det fremgår af figuren, at Danmark sammen med Tjekkiet har den højeste værditilvækst pr. ha skovareal tilgængelig for træproduktion i EU.

Figur 7: Værditilvækst per skovhektar, der kan benyttes til træproduktion

Forestry and logging gross value added per forest area available for wood supply, 2005 and 2017 (1)

(EUR / hectare, current basic prices)

Note: ranked on 2017. Malta: not applicable.

(1) Forest area available for wood supply: data refer to 2015.

Source: Eurostat (online data codes: nama_10_a64, for_eco_cp and for_area)

eurostat

Kilde: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Forests,_forestry_and_logging#Economic_indicators_for_forestry_and_logging

¹⁴ Danmarks Statistik: GF2

¹⁵ Danmarks Statistik: SKOV9

Fremme en intelligent, robust og modstandsdygtig landbrugssektor og dermed garantere fødevareforsyningsikkerheden

På tværs af de tre specifikke SWOT-analyser er der identificeret en række styrker, svagheder, muligheder og trusler, der til sammen danner grundlag for at belyse den overordnede målsætning om at fremme en intelligent, robust og modstandsdygtig landbrugssektor og dermed garantere fødevareforsyningsikkerheden.

Styrker

På tværs af de tre analyser fremstår følgende forhold som særlige **styrker** dvs. elementer som bidrager positivt til målsætning 1, og som CAP'en har mulighed for at påvirke. Her skal særligt tre fremhæves.

Konkurrenceevne: Fødevareklyngens samlede eksport er steget fra ca. 100 mia. kr. i 2000 til ca. 162 mia. kr. i 2018. I 2018 var det da også ca. 75 % af Fødevareklyngens produktion som gik til eksport. Nettoeksporten for landbruget og de tætteste tilknyttede forarbejdningserhverv har i perioden 2012 til 2018 været relativt stabil med en værdi i omegnen af 50 mia. kr. Det er positivt (Landbrug & Fødevarer, 2019). Dette indikerer, at dansk landbrug har en relativ stærk konkurrenceevne (se også afsnit 5.1). Eksporten af økologiske varer er da også steget fra godt 1,2 mia. kr. i 2012 til 2,9 mia. kr. i 2018. Dog overstiges eksporten af økologiske varer fortsat af importen, jf. afsnit 1.2.¹⁶ Et opmærksomhedspunkt ift. eksporten er desuden, at den danske andel af EU's samlede eksport af animalske produkter, jf. afsnit 2.1, har været faldende i perioden 2000-2017, hvilket særligt skyldes en faldende eksportandel af svinekød. Altså er den danske konkurrenceevne inden for svinekød udfordret.

Ifm. eksporten skal det desuden fremhæves, at COVID19-pandemien sandsynligvis vil betyde lavere eksport end tidligere år, da de globale afsætningsmuligheder har været forringet. Konkret har Landbrug & Fødevarer nedjusteret forventningerne til eksporten i 2020 fra ca. 180 mia. kr. til 160-165 mia. kr. (Landbrug & Fødevarer, 2020). Dette er dog sandsynligvis en global tendens. Det skal dog bemærkes, at 2020 overordnet set forventes at blive et økonomisk godt år for landbruget, hvilket bl.a. kan tilskrives et godt resultat hos svineproducenterne, hvor udbrud af afrikansk svinepest i Asien har sikret god indtjening (Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi, 2020).

En anden måde at anskue om konkurrenceevnen er god eller ej er at se på landbrugets produktionsværdi. I perioden 2014 til 2019 ses en samlet stigende produktionsværdi fra ca. 82,4 mia. kr. til ca. 87,1 mia. kr., primært på grund af en stigning på ca. 4,4 mia. kr. i produktionsværdien for vegetabiliske produkter. Således er produktionsværdien for animalske produkter faldet med ca. 0,3 mia. kr. i samme periode. I den forbindelse er det vigtigt at holde sig for øje, at det er afregningspriserne – og dermed verdensmarkedspriserne på fødevareprodukter – der er afgørende, og at udsving i disse naturligt påvirker produktionsværdien. Produktionsomkostningerne er i samme periode steget med ca. 3 mia. kr., hvilket altså er mindre end stigningen i produktionsværdien (Vidø & Schou, 2019). I forlængelse heraf er landbrugets bruttofaktorindkomst steget fra ca. 35,3 mia. kr. i 2014 til ca. 37,9 mia. kr. i 2019, mens totalfaktorproduktiviteten er steget med ca. 6 procentpoint i perioden. Både sektorbytteforholdet og den økonomiske produktivitet er dog faldet i perioden (Vidø & Schou, 2019).

¹⁶ Danmarks Statistik: OEKO5

Behovet for et mere økonomisk robust erhverv styrkes af de store usikkerheder, der er omkring pris- og produktionsforhold i de kommende år. Der har altid været usikkerheder, men de er, ifølge publikationen Landbrugets Økonomi 2018, ekstra store i disse år på grund af (Schou, 2018):

- Mere protektionistisk tilgang til verdenshandlen bl.a. gennem USA's "America First"-politik.
- Brexit, som entydigt synes at være en negativ historie for dansk landbrug med en truet afsætning på et historisk vigtigt eksportmarked.
- Risiko for udbrud af afrikansk svinepest.
- Ekstreme vejrhændelser bliver måske mere hyppige som følge af klimaforandringer.
- Usikkerhed om den endelige udformning af den målrettede regulering på kvælstof og fosfor¹⁷.
- Ny fælles landbrugspolitik i EU fra 2023.
- Ejerskifteproblemstillinger, hvor det er svært for nye landmænd at etablere sig.

Bæredygtig indkomst: Der er i Danmark store udsving i brugerfamiliernes indkomster. Det ses både mellem driftsgrenene, typer af landbrug (økologisk, konventionelt) og bedriftsstørrelser. Nogle landmænd i Danmark er gode til at tjene penge, mens andre er det i nogen eller mindre grad. Der kan således ikke drages en entydig konklusion, og der er da også tale om en forholdsvis svag styrkeposition. Udsvingene i indtægterne skyldes primært svingende afregningspriser for f.eks. mælk, svinekød, pels m.m. (se afsnit 1.1).

I denne sammenhæng kan det fremhæves, at et indledende scenarie fra Agricultural Outlook 2020-2029 om konsekvenserne af COVID19-pandemien viser, at COVID19-pandemien kan påvirke alle dele af værdikæden, og at efterspørgslen og dermed priserne på landbrugsprodukter vil falde, hvilket vil resultere i lavere landbrugsindkomst – særligt i lavindkomstlande (OECD & FAO, 2020). I den sammenhæng er det dog vigtigt at fastholde, at fødevarersektoren ikke er særligt hårdt ramt i forhold til andre sektorer, og at Danmark klarer sig økonomisk bedre i krisen end mange andre lande.

Innovation: Tidligere analyser og gennemgange af innovationspraksis i landbrugserhvervet viser, at den enkelte landmand ofte køber sig til innovation gennem den teknologi og udstyr, som han/hun investerer i, frem for selv at indgå i forsknings- og innovationsprogrammer. Det sker bl.a. fordi landbrugets fonde laver forskning og udvikling "på vegne af landmændene". Landbrugets fonde, kan opdeles i produktionsafgiftsfonde og promilleafgiftsfonde. Landbrugets produktionsafgiftsfonde, er medfinansieret af landmændene selv via en produktionsafgift på de forskellige produktioner i landbruget. Derimod er landbrugets promilleafgiftsfonde finansieret via bevilling fra finansloven.¹⁸ Uanset om det kommer fra forskning eller investering, så tilfører det viden til landmændene og dermed landbrugssektoren som helhed. Dermed tilegner både sektoren og den enkelte landmand sig mere intelligente produktionsmetoder og løsninger.

F.eks. viser en analyse fra Danmarks Statistik (uddybes i afsnit 5.2), at næsten hver fjerde landmand anvender præcisionsteknologi. Det gælder især de store landbrug, så præcisionsteknologi anvendes på 66 % af det samlede landbrugsareal. Præcisionslandbrug omfatter brug af data fra satellitter, sensorer m.v. til en mere nøjagtig kørsel og målrettet tildeling af gødning m.m. Af samme undersøgelse fremgår det, at landmændenes uddannelse har betydning for brugen, ligesom præcisionslandbrug vinder hurtigere frem hos yngre landmænd end hos ældre. Samtidig fremgår det, at den hyppigste anførte grund til ikke at bruge præcisionsteknologi er "for store omkostninger" (DST Analyse, 2019) (uddybes i afsnit 5.2).

¹⁷ Det bemærkes, at målrettet regulering er indfaset fra 2019.

¹⁸ www.lbst.dk

Svagheder

Analyserne har også identificeret en række **svagheder** i den danske landbrugssektor, dvs. forhold som påvirker målsætning 1 negativt, men som CAP'en vurderes at kunne påvirke. Her skal særligt to fremhæves.

Generationsskiftet er en svaghed, der går igen og som omhandler behovet for, at der kommer flere yngre landmænd ind på markedet. Behovet for ejerskifte er stort i Danmark - både for at sikre, at næste generation af dygtige landmænd med deres nyeste viden og gå-på-mod kommer til og for at sikre en bæredygtig indkomst og fødevarer sikkerhed. Gennemsnitsalderen på hel-tidsbrug i Danmark steg siden finanskrisen fra under 49 år til nu over 53 år. Andelen af bedrifts-ejere på 50 år og derover er steget fra 56,2 % i 2006 til 70,7 % i 2019. Kun 20,8 % er under 50 år. Generationsskifte er ikke kun et tema i Danmark. Således har EU-Kommissionen også fokus på generationsskifte bl.a. i deres baggrundspapir "Modernising & simplifying the CAP, socio-economic challenges facing agriculture and rural areas" fra december 2017 (uddybes i afsnit 2.2 og 6.1).

Økonomisk sårbarhed i form af en høj gældsbyrde (uddybes under trusler), negative nettoinvesteringer over en lang årrække og en fortsat afhængighed af den støtte, der kommer fra bl.a. EU (selvom afhængigheden er mindre end i andre EU-lande) er også en væsentlig svaghed. Konkret har landbruget været præget af manglende investeringer i produktionsapparatet, hvilket bl.a. skyldes lav likviditet og adgang til lånekapital. Det kan dog ikke entydigt konkluderes, at der ikke er adgang til lånekapital, idet en høj gældsbyrde indikerer, at der er - eller har været - adgang til lånekapital. Den svaghed kan på sigt medføre produktionstab og dermed være med til at mindske muligheden for at sikre en bæredygtig landbrugsindkomst og en stabil fødevarerforsyning. I den sammenhæng er det også vigtigt at huske på, at bruttoinvesteringerne i dansk landbrug er faldet med i alt 23 % fra 2013 til 2018 (uddybes i afsnit 2.4).

Den økonomiske sårbarhed er vigtig at adressere, da den på sigt vil kunne belaste den danske landbrugssektors konkurrenceevne. For selvom der eksporteres meget i dag, og der er en høj produktivitet, så kan et lavt investeringsniveau betyde, at landbrugssektoren ikke kan fortsætte med at opnå samme andel af væksten i verdenseksporten, som den har i dag, og dermed falder konkurrenceevnen uanset, om der i dag er en høj eksport eller ej.

Muligheder

Analyserne har desuden identificeret følgende forhold som **muligheder**, dvs. forhold der påvirker målsætning 1 positivt, men som CAP'en kun i begrænset omfang kan påvirke. Her skal særligt tre fremhæves.

Specialisering: Én af årsagerne til, at det fortsat kan betale sig at være landmand i Danmark, skyldes den specialisering af landbruget som stadigvæk foregår både i sektoren og på de enkelte bedrifter. På bedriftsniveau er produktionen blevet mere fokuseret på få afgrøder og dyretyper. En udvikling der er gået hurtigere i Danmark end i andre lande (Hansen, Dansk landbrugs strukturudvikling siden 1950 - i et internationalt perspektiv, 2016). Det betyder, at der i dag kun er få bedrifter, der ikke har specialiseret sig inden for en enkelt driftsgren. Bedrifter med blandet dyrehold har, ifølge SEGES, udgjort under 1 % af alle bedrifter siden 2004. Specialisering fremmer bl.a. stordriftsfordele og understøtter kravet om øget effektivitet og produktivitet som i sidste ende er med til at understøtte konkurrenceevnen (uddybes i afsnit 11.5).

Viden, forskning og uddannelse: Danske landmænd har et solidt vidensniveau - især de yngre landmænd er veluddannede - ligesom der i Danmark anvendes relativt mange offentlige

midler på F&U-aktiviteter inden for fødevarer- og landbrugssektoren i Danmark. Samtidig vurderes den private F&U i Danmark til at være på et middelniveau sammenlignet med øvrige EU-lande, ligesom hjemtaget af Horizon2020-midler til Danmark inden for fødevarerområdet er relativt stort (se afsnit 3.2 og 7.3).

En anden måde at skabe udviklingsmuligheder og forskning i landbruget er via landbrugets fonde. Landbrugets fonde har til hensigt inden for specifikke produktionsområder (såsom mælk og svin) at forbedre konkurrenceevnen og styrke udviklingen via produktionsafgifter. Desuden er der promilleafgiftsfonden for landbruget, der arbejder med samme områder på landbruget som helhed, og under bevilling fra finansloven¹⁹. Derudover er det i arbejdet med landbrugets fonde en præmis, at midlerne der anvendes på forskning og udvikling er tæt på praksis. Det har medført samarbejder mellem universiteterne og SEGES (det danske videnscenter for landbrug). Universiteterne adresserer behovet for grundlæggende og strategisk forskning inden for landbrug og fødevarer, mens SEGES bidrager med forskning og praksis relateret til prøveudvikling, rådgivning og implementering. Denne rollefordeling muliggør udvikling på et meget højt niveau af professionalisme og er en stærk bidragende faktor til det danske landbrugs succes både med hensyn til produktion og miljømæssig bæredygtighed (SEGES, 2019).

Organiseringen i Danmark er en anden væsentlig mulighed. Her tænkes på den måde, som rådgivningen fungerer på med SEGES som det nationale, centrale videnscenter ejet af brancheorganisationen Landbrug & Fødevarer, samt den decentrale organisering med de 31 lokale landbrugsrådgivningshuse (DLBR). Ny viden genereres hos uddannelses- og forskningsinstitutioner og formidles via SEGES til de lokale landbrugsrådgivningshuse. Disse rådgivningshuse formidler herefter den nye viden ud til landmændene gennem deres forskellige rådgivningstilbud (se afsnit 3.5 og 7.4).

Organisatorisk er andelsbevægelsen og producentorganisationerne også en fordel, hvor især andelsbevægelsen er et dansk særkende og en organiseringsmodel, der med dybe traditioner præger den måde som dansk landbrug fungerer på – især mellem producent og forarbejdning. Organiseringen er med til at gøre landbrugssektoren robust og understøtter en stabil fødevarerforsyning, hvor landbrugerne er kraftigt økonomisk involveret i fødevarerindustrien, både som leverandør af landbrugsråvarer og som medejer af forarbejdningsvirksomhederne (f.eks. Arla og Danish Crown) (se afsnit 11.1 og 11.2). Producentorganisationerne kan påvirkes gennem CAP'en, hvorfor fordelene disse skaber i virkeligheden er en styrke (se afsnit 9.1 og 9.2).

Omstillingsevne er vigtig, og med den stigende globalisering er der kommet flere muligheder for at afsætte langt flere produkter på et voksende globalt marked, hvor både verdensbefolkningen stiger i antal fra 7,3 mia. i dag til forventeligt 9,7 mia. i 2050, og hvor middelklassen især i Asien vokser. Den globale middelklasse forventes relativt fra 2009 at stige med op mod 3 mia. mennesker allerede frem mod 2030. De to forhold kan være med til at understøtte en dansk eksportvækst og skabe danske arbejdspladser (se afsnit 3.8).

Herudover peger de seneste års udvikling i retningen af, at efterspørgslen på lokalt producerede fødevarer stiger, og at fødevarerne i højere grad forhandles ad alternative veje, f.eks. i lokale supermarkeder, gennem webshops, fødevarerfællesskaber, måltidskasser, direkte til restauranter både med og uden Michelin-stjerne m.v. Muligheden for landbrugerne og deres position i forsyningsværdikæden ligger derfor mere i at tænke i flere forskellige afsætningskanaler og/eller indgå i fødevarerfællesskaber end i at åbne en fysisk gårdbutik (se afsnit 11.4).

¹⁹ www.lbst.dk

Trusler

Endelig har analyserne også peget på **trusler**, dvs. forhold som påvirker målsætning 1 negativt og som CAP'en i begrænset omfang kan påvirke. Her skal særligt to fremhæves.

Rammevilkår: Internationale såvel som nationale rammevilkår i form af udsving i fødevarepriser, kriser i omverdenen, mangel på arbejdskraft, stigende rente, lønninger og afgifter er modsat en række trusler, som landbrugssektoren står overfor og opererer inden for, men som reelt ikke kan påvirkes af sektoren. Hvor udsving i fødevarepriser og kriser rundt om i verden er eksterne internationale rammevilkår, er mangel på arbejdskraft, rentestigninger, afgifts- og lønniveau nationale rammebetingelser. Fælles er det dog, at det er trusler, som kan være med til udfordre og evt. hæmme udviklingen i den danske landbrugssektor (se afsnit 4.2, 4.3, 4.4, 8.1 og 8.2).

Gældsprocent: Den høje gældsprocent i Danmark er også en svaghed, som er med til at understøtte en økonomisk sårbarhed. Ifølge FADN er gældsprocenten i Danmark på 59 % mod et gennemsnit i EU på 16 %. Det betyder også, at gældsprocenten er endnu højere for heltidsbedrifterne. Sammenlignes gældsprocenten for store bedrifter, ligger Danmark også højt. I målsætning G beskrives det endvidere, at omkring 20 % af heltidsbedrifterne var økonomisk nødlidende i 2018 (SEGES, 2018). Dette henviser til, at bedrifterne f.eks. ikke kan betale deres gæld efterhånden som den forfalder, eller de generelt har svært ved at generere et overskud (se afsnit 4.1).

Opsummering

De tre specifikke SWOT-analyser viser, at den danske landbrugssektor dels er intelligent, robust og modstandsdygtig, dels er med til at garantere fødevareforsyningen.

Landbrugssektoren er intelligent forstået på den måde, at danske landmænd er gode til – og interesserede i – at benytte ny teknologi, forskning og viden til at effektivisere og øge produktionen og produktivitet. Især på de større bedrifter er man gode til det (se afsnit 5.2). Den måde som rådgivningssystemet er organiseret i Danmark bidrager desuden til at understøtte og sikre, at ny viden, teknologi, digitalisering når ud til de enkelte landmænd, og at den omsættes til praksis. Det sikrer rådgivningssystemet både gennem oplysning og efteruddannelse. Sektoren har også vist sig intelligent og robust på den måde, at danske landmænd historisk set har været gode til at tilpasse sig nye forbrugertendenser og efterspørgsler (hvilket også uddybes i målsætning I). Andelsbevægelsen og traditionen for organisering mellem landmand og forarbejdningsleddet er også med til at sikre en robust og modstandsdygtig landbrugssektor; senest eksemplificeret ved f.eks. Arlas tørkeudbetaling og ændrede høstbetingelser fra DLG og Danish Agro (se afsnit 11.2).

For at fremme en intelligent og robust landbrugssektor skal der imidlertid også nye investeringer til og her har dansk landbrug en udfordring med negative nettoinvesteringer og høj gældsbyrde, samtidig med at der er et behov for et generationsskifte. Alle forhold som på forskellig vis spiller negativt ind på landbrugssektorens økonomiske robusthed og modstandsdygtighed.

Modsat har landbrugssektoren vist høj robusthed gennem organiseringen med en høj grad af specialisering både inden for konventionelt og økologisk landbrug, ligesom der, som anført, qua andelsbevægelsen er en meget tæt kobling mellem primær produktion og forarbejdning. Det er alt sammen forhold, der er med til at fremme en robust og modstandsdygtig landbrugssektor, der igen er med til at understøtte og garantere fødevareforsyningen både i Danmark og globalt.

Nedenfor præsenteres en overordnet illustration af SWOT-analysen for målsætning 1.

Table 5: Summary SWOT – goal setting 1

Målsætning 1 – Landbrugets økonomi	
STYRKE	SVAGHED
<ul style="list-style-type: none"> 🌱🌱🌱🌱🌱 Stærk konkurrenceevne og eksport – herunder ift. økologiske fødevarer 🌱🌱🌱🌱🌱 Bæredygtig indkomst 🌱🌱🌱🌱🌱 Innovation – dansk landbrug er gode til at udnytte nye teknologiske muligheder til kommercielle produkter og ydelser 	<ul style="list-style-type: none"> 🔴🔴🔴🔴🔴 Faldende dansk eksportandel af animalske produkter 🔴🔴🔴🔴🔴 Stort behov for generationsskifte 🔴🔴🔴🔴🔴 Afhængighed af støtte fra bl.a. EU 🔴🔴🔴🔴🔴 Investeringerne i dansk landbrug er faldende
<ul style="list-style-type: none"> 🌱🌱🌱🌱🌱 Viden, forskning og uddannelse 🌱🌱🌱🌱🌱 Stærkt rådgivningssystem 🌱🌱🌱🌱🌱 Andelsbevægelsen understøtter landbrugernes position i værdikæden 🌱🌱🌱🌱🌱 Øget sporbarhed og dokumentation styrker dansk landbrugs konkurrenceevne 🌱🌱🌱🌱🌱 Specialisering og alternative afsætningskanaler kan være en mulighed for danske landbrugere 	<ul style="list-style-type: none"> 🔴🔴🔴🔴🔴 Rammevilkår – herunder svingende priser, adgang til kvalificeret arbejdskraft m.v. 🔴🔴🔴🔴🔴 Høj gældsætning i dansk landbrug 🔴🔴🔴🔴🔴 Landbruget er afhængig af ekstern kapitaltilførsel 🔴🔴🔴🔴🔴 Landbrugernes position i værdikæden svækkes, hvis andelsbevægelsen og producentorganisationer svækkes
MULIGHED	TRUSSEL

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

SWOT-analyser om landbrug- og fødevarerhverv i Danmark -Målsætning A

At støtte en bæredygtig landbrugsindkomst og modstandsdygtighed i hele Unionen med henblik på at øge fødevarerforsyningsikkerheden

Målsætning A: At støtte en bæredygtig landbrugsindkomst og modstandsdygtighed i hele Unionen med henblik på at øge fødevareforsyningsikkerheden

SWOT-analysen for den specifikke målsætning A om: *”At støtte en bæredygtig landbrugsindkomst og modstandsdygtighed i hele Unionen med henblik på at øge/forbedre fødevareforsyningsikkerheden”* (support viable farm income and resilience across the Union to enhance food security) er indeholdt i dette kapitel.

Målsætningen handler om, hvordan CAP'en kan være med til at sikre et økonomisk bæredygtigt og modstandsdygtigt landbrug i form af en stabil, modstandsdygtig og robust forsyningsikkerhed (produktion og leverance) i hele EU og derfor også i Danmark.

Forståelse af centrale begreber

Bæredygtig landbrugsindkomst forstås her i økonomiske termer, altså at det økonomisk kan betale sig at være landmand i Danmark enten på fuld- eller deltid. Ifølge Danmarks Statistik opgøres en fuldtidsbedrift til 1.665 arbejdstimer pr. år. Økonomisk bæredygtighed på deltid antages at være proportional til bæredygtighed på fuldtid.

Modstandsdygtigheden forstås som økonomisk robusthed i den danske landbrug- og skovbrugssektor, hvilket f.eks. kan operationaliseres som størrelsen på gælden, investeringerne og om en familie kan overleve økonomisk med de eksisterende udsving i afsætningspriser, priser på inputfaktorer, kapitalomkostninger (f.eks. renter). Altså afhænger robustheden af egenkapitalens størrelse, men også indirekte af organiseringen af produktionen (f.eks. enstregen eller flerstregen produktion), afsætning (antallet af kunder) samt gælden og dens sammensætning.

Forsyningsikkerhed i EU dækker over en stabil produktion og leverance af fødevarer som sikrer, at der er mad nok i EU.

Fødevarerikkerhed i form af sunde fødevarer, dyrevelfærd, sporbarhed, kontrol m.m. behandles under målsætning I) om at forbedre det europæiske landbrugs reaktion på samfundets krav til fødevarer og sundhed, herunder kravene til sikre, nærende og bæredygtige fødevarer, madspild samt til dyrevelfærd.

Overordnede resultater for SWOT-analysen af målsætning A

SWOT-metoden handler om at identificere indikatorer for forhold, hvor CAP'en kan forstærke styrker og modvirke svagheder ift. en bæredygtig landbrugsindkomst og modstandsdygtighed. Muligheder og trusler er forhold, som CAP'en ikke kan påvirke, men som har betydning for en bæredygtig landbrugsindkomst og modstandsdygtighed. Det samlede billede af styrker, svagheder, muligheder og trusler udgør SWOT'en for CAP'ens målsætning A. Der er mange målsætninger for CAP'en, og i nogle tilfælde vil en indikator være en styrke i en sammenhæng og en svaghed i en anden sammenhæng.

Der er i alt valgt 19 SWOT-indikatorer til at belyse målsætning A. Som styrker fremhæves, at landbruget i Danmark genererer en indkomst på niveau med andre erhverv, og at dansk produktion af økologiske varer er en styrke der skaber eksportmuligheder. Som svagheder fremhæves bl.a., at Danmarks eksportandel ift. animalske produkter er faldende, at det danske landbrugserhverv er afhængige af støtte fra bl.a. EU, og at generationsskifteproblematikken påvirker dansk landbrugs indkomstniveau og modstandsdygtighed negativt. Som muligheder fremhæves bl.a., at Danmark har et stærkt F&U-miljø inden for landbrug og fødevarer, samt en veludviklet struktur for bedriftsrådgivning. Som trusler fremhæves bl.a., at gældsætningen i dansk landbrug

fortsat er høj, hvilket kombineret med en stigning i renteniveauet er en trussel for landbrugets økonomi.

Tabel 6: SWOT-overblik målsætning A

STYRKE	Målsætning A		SVAGHED
<ul style="list-style-type: none"> Landbrugserhverv i Danmark genererer en indkomst på niveau med andre erhverv og sikrer herved et ligeværdigt økonomisk incitament for fødevarerproduktion i DK Dansk produktion af økologiske fødevarer er en styrke og kan skabe eksportmuligheder 		<ul style="list-style-type: none"> Den danske andel af eksporten af animalske landbrugsprodukter er samlet set faldende Det er en svaghed for dansk landbrugs indkomstniveau og modstandsdygtighed, at generationsskiftet går langsomt Danske landbrugserhverv er afhængige af den støtte, som kommer fra bl.a. EU. Investeringerne i dansk landbrug er faldende. 	
<ul style="list-style-type: none"> Udbyttet af den vegetabiliske landbrugsproduktion er stigende. Danmark har et stærkt forsknings- og udviklingsmiljø inden for landbrug og fødevarer Det er økonomisk muligt at drive deltidslandbrug i Danmark Mærkedorienteret håndtering af risikostyringsinstrumenter En veludviklet struktur for bedriftsrådgivning understøtter en bæredygtig landbrugsindkomst og modstandsdygtighed Danske landmænd har et solidt videns- og uddannelsesniveau Det danske uddannelsessystem leverer et tilstrækkeligt antal højt kvalificerede personer Globale og europæiske muligheder på fødevarerområdet kan medføre dansk vækst og arbejdspladser 		<ul style="list-style-type: none"> Gældsætningen i dansk landbrug har stabiliseret sig i de seneste år, men er fortsat høj En stigning i renteniveauet vil være en trussel for landbrugets økonomi Udsving i fødevarerpriser vil destabilisere en økonomisk bæredygtig landbrugsindkomst i Danmark Mangel på arbejdskraft til specialiserede og heltidsbedrifter er en begrænsning for produktionen Landbruget er afhængige af eksterne kapitaltilførsel 	
MULIGHED			TRUSSEL

1. STYRKER

1.1. Landbrugserhverv i Danmark genererer indkomst på niveau med andre erhverv og sikrer herved et ligeværdigt økonomisk incitament for fødevareproduktion i Danmark.

Ifølge Landbrugets Økonomi 2019 er der stor variation ift., hvordan brugerfamiliernes samlede indkomst ser ud, hvis der differentieres på bedriftsstørrelse.

I denne analyse fremgår det bl.a., at den løbende husstandsindkomst på de mellemstore heldtidsjordbrug (1-2 helårsarbejder), som omfatter en faldende andel af samtlige jordbrug, er afhængig af indkomsten fra bedriften. Det skyldes, at den store arbejdsindsats der finder sted på de mellemstore landbrug ikke giver mulighed for lønarbejde i samme omfang, som det er muligt på deltidsbedrifter. Dette forhold beskrives senere i rapporten. Driftsresultatet før ejer aflønning har i perioden 2014-2019 været svingende for denne gruppe af bedrifter, men har i gennemsnit udgjort ca. 41 % af den samlede husstandsindkomst. Husstandsindkomsten for de mellemstore bedrifter er mere følsom over for udsving i priserne på landbrugets produkter og produktionsforholdene. Ifølge Landbrugets Økonomi 2019 er det forventningen, at husstandsindkomsten bliver 491.000 kr. bedre end gennemsnittet de fem foregående år. Denne stigning kan tilskrives forbedrede produktionsforhold særligt i 2019. Men det er vigtigt at fremhæve, at 2018 var præget af ugunstige pris- og produktionsforhold, hvilket gav et andet skøn af husstandsindkomster, og tydeligt skildrer den usikkerhed, som erhvervet er forbundet med (Vidø & Schou, 2019).

Ses der derimod på de store bedrifter (mindst 2 helårsansatte) er der, ifølge Landbrugets Økonomi 2019, flere og større udsving i indtjeningen fra jordbruget som igen kan ses på den løbende husstandsindkomst. De særligt gunstige forhold i 2019 sammenlignet med 2018 har medført en markant stigning i husstandsindkomsten for denne størrelsesgruppe fra 759.000 kr. i gennemsnit for 2014-2018 til over 2 mio. kr. pr. bedrift i 2019. Det ses også, at mens der er betragtelige udsving i driftsresultatet før bruger aflønning fra år til år, er lønindtægten, dvs. indtjening uden for bedriften, relativt stabil på 165.000-200.000 kr.

Et simpelt gennemsnit for den (forventede) løbende indkomst i perioden fra 2014 til 2020, ligger på 1,25 mio. kr. for de store bedrifter med mere end to helårsansatte, mens det er på hhv. 663.000 og 534.000 kr. for de mellemstore brug og deltidsbrugene. Mens de store brug har en væsentligt mere varierende indkomst, ligger deres gennemsnitlige indkomst over tid også noget over niveauet for de andre størrelsesgrupper (Vidø & Schou, 2019).

Mellem de forskellige driftsgrene er der også udsving at spore. En indikator herfor er ejer aflønningen.²⁰ Figur 8 herunder viser, at produktioner med malkekvæg (økologisk og konventionelt) samt produktioner med pelsdyr i 2018 havde den højeste ejer aflønning med hhv. 526.100-547.300 kr. og 497.100 kr. Herefter følger svineproduktion (økologisk og konventionel) med 464.500 kr. og fjerkræproduktion med omkring 461.400 kr. De laveste ejer aflønninger er for økologisk planteproduktion med 387.400 kr.

Laves opdelingen i stedet for økologisk og konventionelt landbrug, har der, jf. figur 9, været en stigning i årsindkomsten for økologiske heltidslandbrug i de senere år. I gennemsnit endte den på 757.000 kr. i 2018, mens den for konventionelt landbrug var 450.400 kr., hvilket er et dra-

²⁰ Ejer aflønning er et beregnet tal. Niveauet siger altså ikke i sig selv noget om indtjeningen i landbruget men kun at ejer m.v. arbejder for noget der svarer til 400-500.000 i det omfang der tjenes en overenskomstmæssig løn. Dermed er der ikke tale om en reel indkomst, men en indikation på en rimelig indkomst.

stisk fald fra niveauet i 2017. Hovedparten af indkomsten - økologisk som konventionelt – stammer, jf. figur 10, fra jordbruget og suppleres i mindre omfang med indtægter ude fra gennem andre familiemedlemmer.

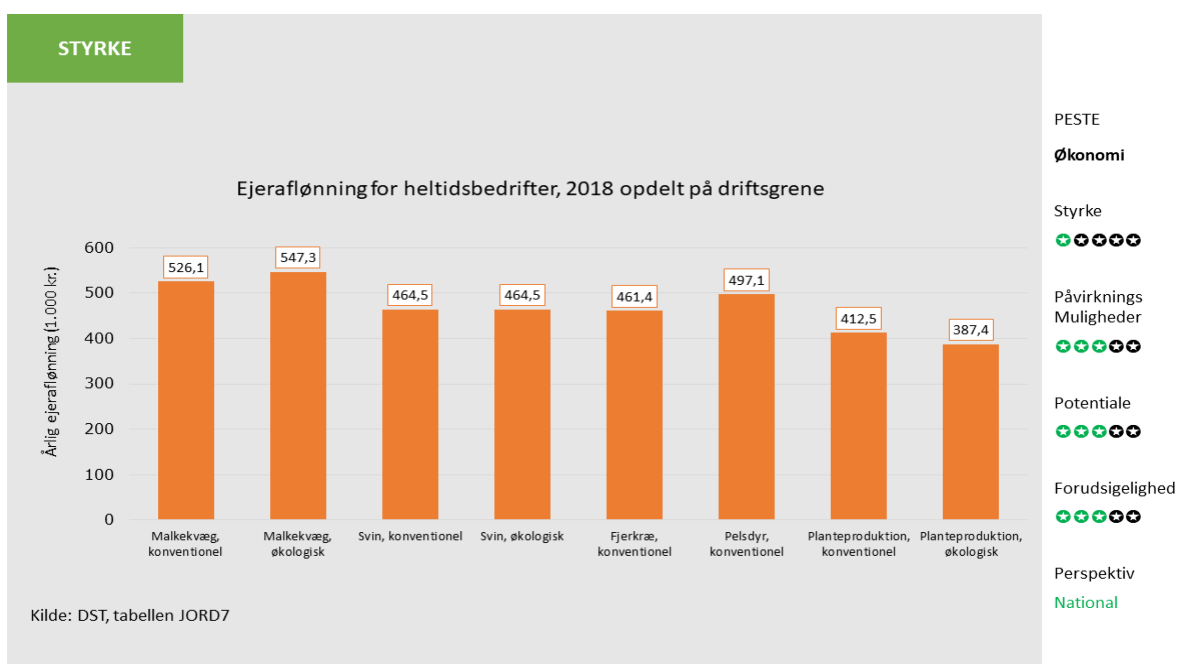
Standardfortjenesten – igen en beregnet størrelse - for hhv. produktionsledelse og lønmodtagere indikerer, at indkomsten for landbrug og skovbrug ligger lidt under niveau for produktionsledelse og på niveau for lønmodtagere, når der sammenlignes med andre erhverv (jf. figur 11 og 12). Det er dog her vigtigt at være opmærksom, at der er tale om en beregnet årsindkomst som umiddelbart kun relaterer sig til løn og dermed bl.a. udelader erhvervsindkomst (særligt virksomhedsoverskud). Derfor er landbruget formodentlig på et lavere niveau, end hvad der ville fremgå med anden statistik. Den er medtaget her for at have en form for benchmarking til andre erhverv i Danmark.

Opsummerende kan det konkluderes, at der i Danmark er store udsving i familiernes indkomster. Det ses både mellem driftsgrenene, typer af landbrug (økologisk og konventionelt) og bedriftsstørrelser. Nogle landmænd i Danmark er gode til at tjene penge, mens andre er det i nogen eller mindre grad. Der kan således ikke drages en entydig konklusion, og der er da også tale om en forholdsvis svag styrkeposition.

I relation til CAP'en understøttes en bæredygtig indkomst i landbrugserhvervet både gennem søjle 1 og søjle 2. Under søjle 2 gives der f.eks. investeringstilskud til nye og moderniserede staldanlæg. Investeringer som er med til at holde investeringsomfanget oppe og understøtte indkomsten i landbruget (bundlinjeeffekt).

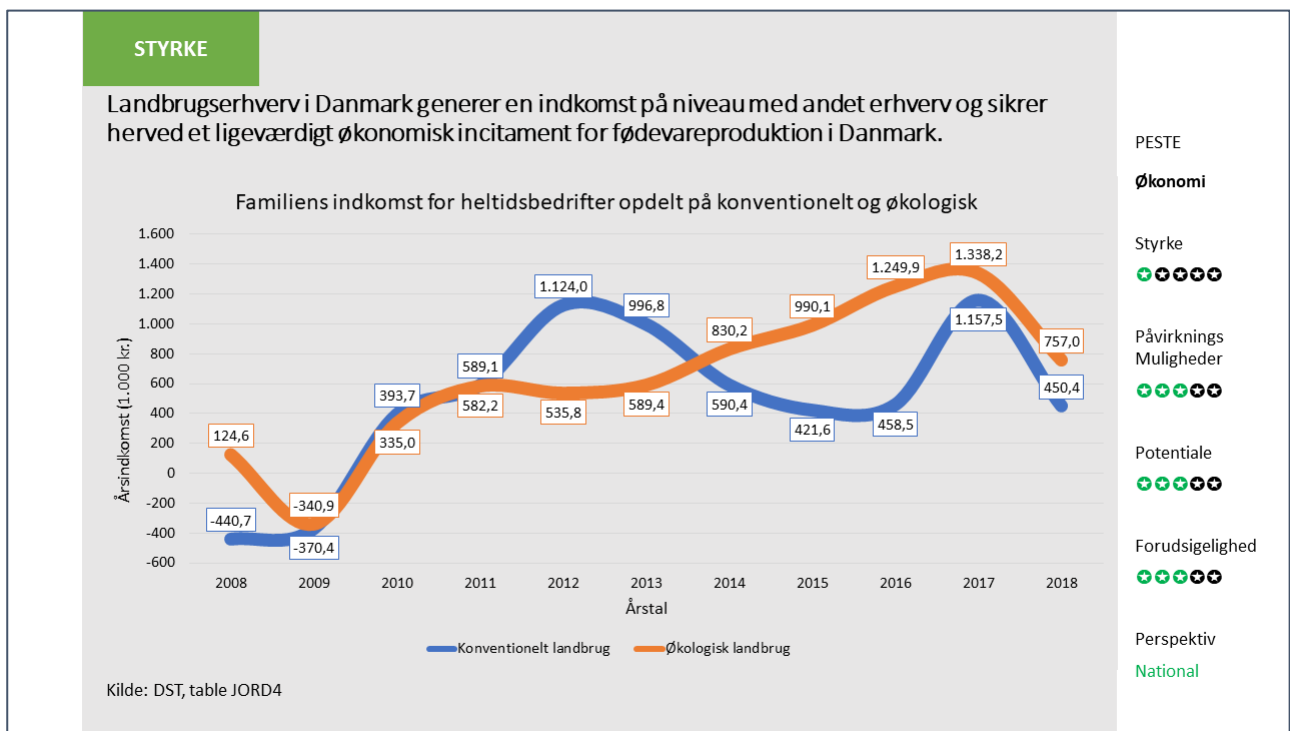
I denne sammenhæng kan det fremhæves, at et indledende scenarie fra Agricultural Outlook 2020-2029 om konsekvenserne af COVID19-pandemien viser, at COVID19-pandemien kan påvirke alle dele af værdikæden, og at efterspørgslen og dermed priserne på landbrugsprodukter vil falde, hvilket vil resultere i lavere landbrugsindkomst – særligt i lavindkomstlande (OECD & FAO, 2020). I den sammenhæng er det dog vigtigt at være opmærksom på, at fødevarerektoren ikke er særligt hårdt ramt i forhold til andre sektorer, og at Danmark klarer sig økonomisk bedre i krisen end mange andre lande.

Figur 8: Ejer aflønning for heltidsbedrifter, opdelt på driftsgrene, 2018

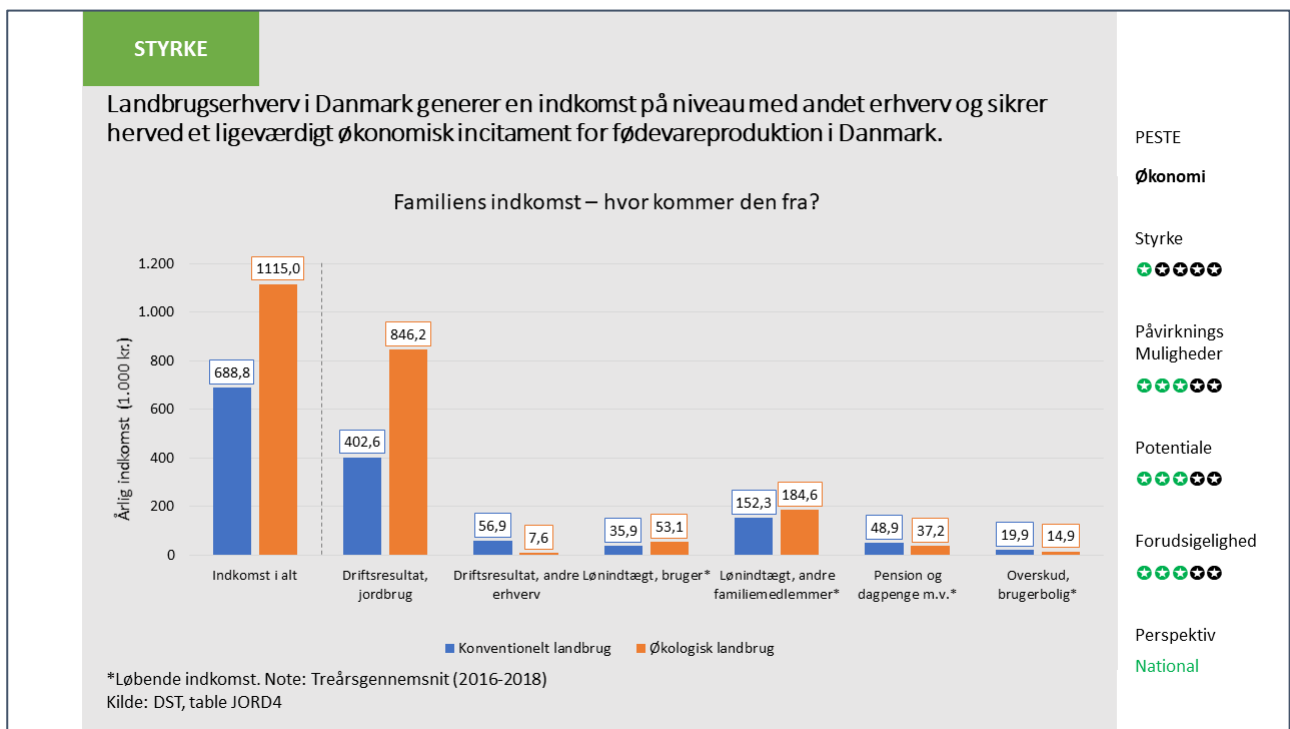
Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 9: Familiens indkomst for heltidsbedrifter opdelt på konventionelt og økologisk

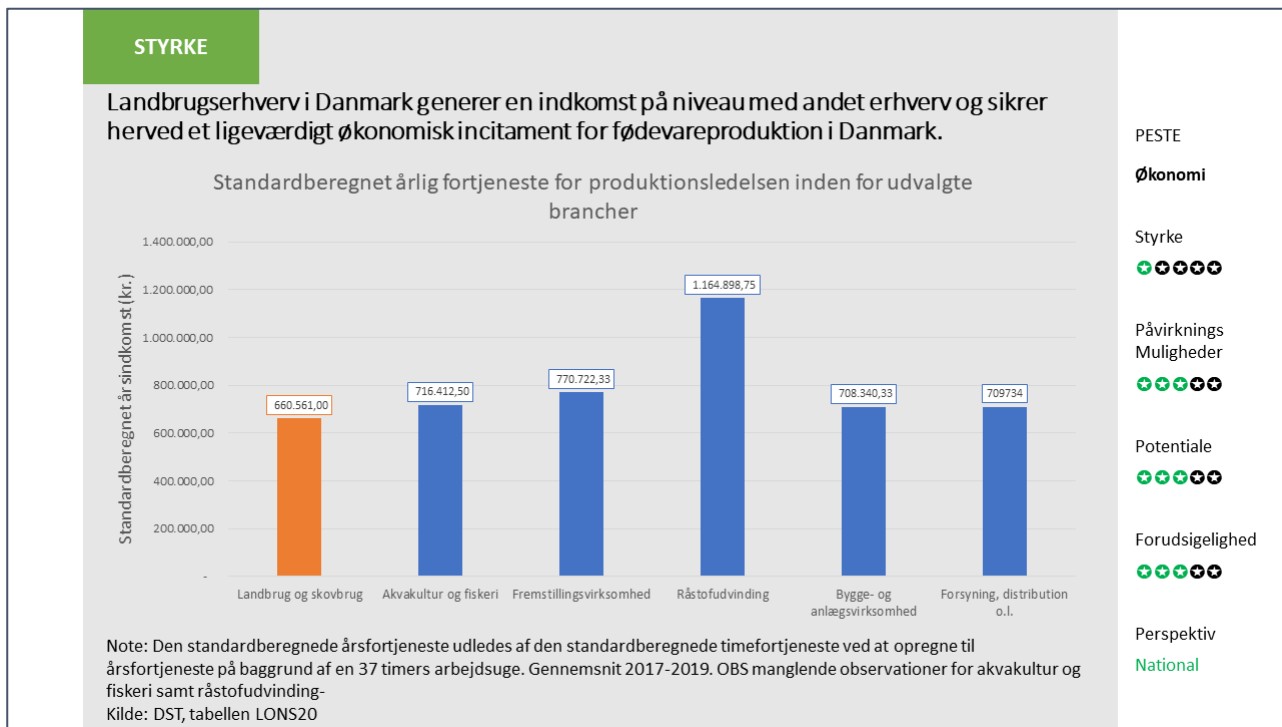
Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 10: Familiens indkomst - hvor stammer den fra?

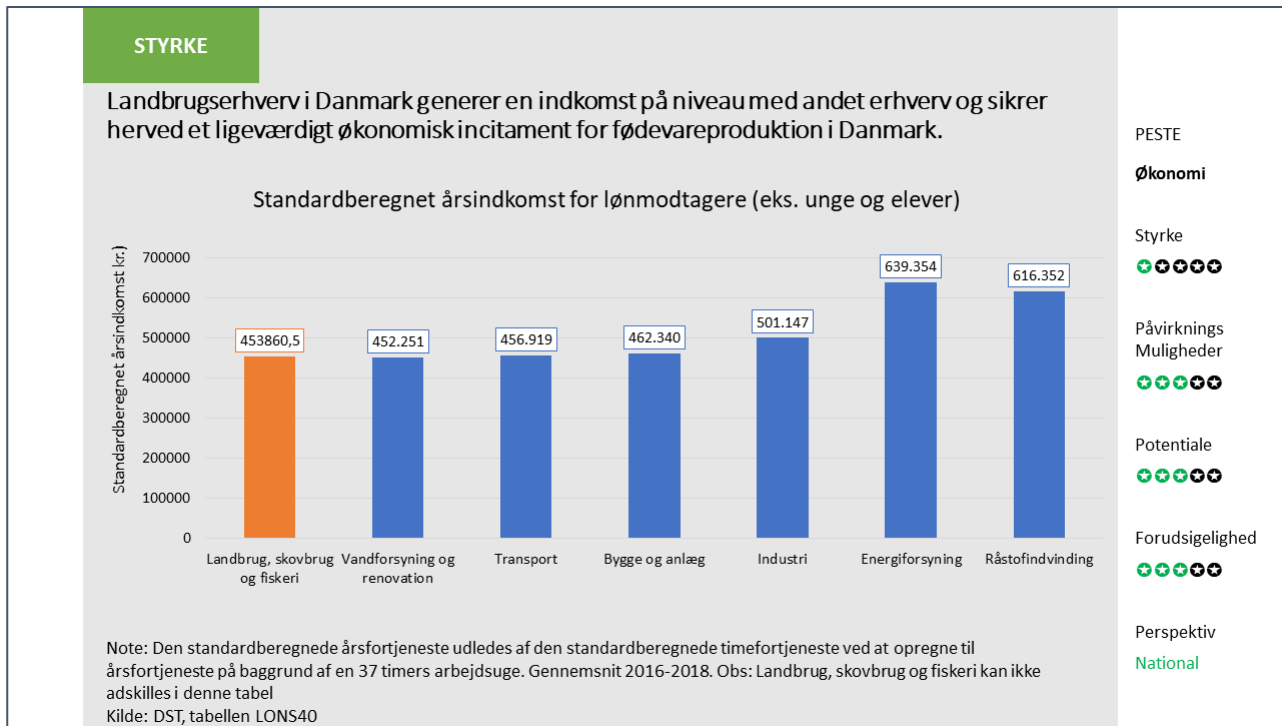
Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 11: Standardberegnet årlig fortjeneste for produktionsledelsen - udvalgte brancher

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 12: Standardberegnet årlig fortjeneste for lønmodtagere - udvalgte brancher

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

1.2. Dansk produktion af økologiske fødevarer

Dansk produktion af økologiske fødevarer er en styrke og kan skabe eksportmuligheder for Danmark, ligesom den økologiske produktion bidrager til en økonomisk bæredygtig landbrugsindkomst i Danmark. Produktion af økologiske fødevarer understøttes i dansk regi af CAP'en både gennem den almindelige direkte støtte (søjle I) og via omlægningstilskud og ekstra arealtilskud pr. ha til økologer m.m. (søjle II). Hertil kommer økologisk investeringsstøtte, som giver tilskud til teknologier i det økologiske landbrug (søjle II). Den første danske aktionsplan for Økologi blev vedtaget i 1995, og økologi har været en del af EU-systemet siden 1991.

Antallet af økologiske bedrifter i Danmark var i perioden 2012-2015 nogenlunde konstant på omkring 2.500 bedrifter, men i perioden 2015-2019 har antallet af økologiske bedrifter været stigende, så der er i 2019, var ca. 4.000 økologiske bedrifter. En tilsvarende tendens ses ift. udviklingen i det økologiske areal, som i perioden 2015 til 2019 er steget fra ca. 180.000 ha til ca. 300.000 ha.²¹ Udviklingen i det økologiske areal skyldes bl.a., at der er kommet omkring 100 nye økologiske mælkeproducenter, mens der også er omlagt bedrifter med griseproduktion og æg- og fjerkræproduktion (Landbrug & Fødevarer, 2019). Sammenlignes Danmark med EU28 fremgår det, at andelen af det samlede landbrugsareal i Danmark, der var økologisk i 2018, var ca. 9,8 %, hvilket var højere end EU28-gennemsnittet på ca. 7,5 %.²²

Danskerne er, et af de folkefærd i Europa, der bruger flest penge på økologiske varer, og det økologiske forbrug stiger år for år. Danmark er også det land i verden, hvor økologien har den største markedsandel i detailhandlen (FIBL & IFOAM Organics International, 2018). De danske forbrugere udfordrer i det hele taget landbruget. Ikke alene i forhold til økologi, men også i forhold til dyrevelfærd og bæredygtighed i bredere forstand.²³ Samlet set udgjorde markedsandelen for økologiske fødevarer i den danske detailhandel 11,5 % i 2018, og der forventes en fortsat stigning i salget i årene fremover. I alt blev der i 2018 solgt for 12,9 mia. kr. økologi i de danske supermarkeder og via onlinesalg. Salget af økologiske fødevarer via alternative salgskanaler som gårdbutikker og specialbutikker samt foodservicesektoren udgjorde yderligere 3,0 mia. kr. i 2018. Det samlede økologisalg var således 15,9 mia. kr. Udviklingen i de danske husholdningers privatforbrug kan bl.a. tilskrives et øget fokus på miljø og sundhed, som sammen med den økologiske sektors fokusering på produktudvikling og branding, har fremmet danskerne interesse for at købe økologisk. I 2018 købte hver dansker i gennemsnit for 2.750 kr. (FIBL & IFOAM Organics International, 2018).

En undersøgelse foretaget af Norstat for Landbrug & Fødevarer viser desuden, at sundhed, miljø og dyrevelfærd er blandt de parametre, som danskerne lægger vægt på, når de køber økologisk (Norstat, 2019).

Det er især mælkeprodukter, æg, havregryn, mel, yoghurt samt frugt og grøntsager som gulerødder, tomater, bananer og citrusfrugter, som danskerne køber økologisk. F.eks. er hver tredje liter mælk, danskerne køber, økologisk, mens hver anden liter mælk, som skolebørn drikker under skolemælksordningen, er Ø-mærket. Den økologiske markedsandel for æg, målt på værdi, var 31,1 % i 2018, hvilket medfører, at hvert tredje æg forbrugeren lægger i indkøbskurven er økologisk. Trods en stigning i omsætningen af økologisk kød i detailhandlen i 2018 er markedsandelene for kød fortsat relativt lave i sammenligning med øvrige markedsandele (Landbrug & Fødevarer, u.d.).

Meget af den danske økologiske produktion afsættes på hjemmemarkedet og har i udgangspunktet også været orienteret mod dette, hvilket er meget naturligt, når der er tale om et forholdsvist nyt marked. De danske forbrugeres interesse for et bredt økologisk sortiment betyder

²¹ Danmarks Statistik: OEKO11

²² https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Organic_farming_statistics

²³ Dette uddybes under målsætning I og de danske landbrugs omstillingsevne

imidlertid også, at Danmark importerer flere økologiske produkter, end der eksporteres, jf. figur 13 nedenfor. Således udgjorde importen af økologiske fødevarer i 2018 ca. 4,4 mia. kr. Af importstatistikken fremgår det, at Tyskland, Holland og Italien i 2018 var de største eksportører til Danmark af økologiske fødevarer.²⁴

Den danske eksport af økologiske varer er, jf. figur 13, steget med ca. 19 %, fra 2,45 mia. kr. i 2016 til 2,9 mia. kr. i 2018 i løbende priser. Den nærmer sig med andre ord 3 mia. kr. Eksporten af mejeriprodukter og æg er alene steget med ca. 303 mio. kr. i denne periode og udgjorde ca. 41 % af den samlede eksport af økologiske varer i 2018. Stigningen i eksport af mejeriprodukter udgøres overvejende af mælk og smør, hvor navnlig Tyskland aftager en stor del.²⁵ De vigtigste eksportlande for økologiske varer er Tyskland (42 %), Sverige (15 %), Holland (7 %), Frankrig (7 %) og Kina (6 %).²⁶

Det er positivt, at den danske eksport er stigende, men anskues det i et komparativt perspektiv med de øvrige EU-lande, taber Danmark produktionsandele (jf. figur 14 nedenfor). Også selvom den danske produktion faktisk stiger i perioden 2012-2018 for alle kategorier undtagen 'drinking milk' (fald på 4 %). For svinekød er den danske produktion steget med 29 %, 'Raw milk' med 44 %, syrnede mælk (yoghurt m.m.) 47 %, smør 348 % og æg med 106 %.²⁷

Produktionsstigningerne er imidlertid ikke nok til at fastholde eller øge de danske produktionsandele. Data fra Eurostat for perioden 2012-2018 viser, at nye lande træder ind på markedet for økologiske produkter. F.eks. har Frankrig udviklet deres produktion af økologisk svinekød fra at producere mindre end Danmark i 2012 til i 2018 at producere mere økologisk svinekød end Danmark. Den økologiske svinekødsproduktion er samlet i EU vokset med 87 % fra 2012 til 2018. I den periode er den danske andel faldet fra 33 % til 23 %.²⁸

Samme tendens ses for f.eks. mælk (drinking milk). Her er produktionen i EU steget med 79 % fra 2012 til 2018, mens den danske andel er faldet fra 19 % til 10 %. For æg er produktionen i EU steget kraftigt med 428 %, og den danske andel er faldet fra 15 % til 6 %. For yoghurt m.m. (acidified milk (yoghurts and other)) er produktionsvolumen i EU steget med 196 %. Den danske andel var i 2012 25 % og er faldet til 13 % i 2018.²⁹

Det eneste område hvor den danske produktionsandel er steget, er for økologisk smør. Her er produktionen i EU i perioden 2012-2018 steget med 92 %, og den danske produktionsandel er steget fra 10 % til 24 %.³⁰

Hvis det antages, at produktionsandelen er en acceptabel indikator for markedsandele, er der altså indikationer på, at Danmark mister markedsandele inden for økologisk svinekød, mælk (drinking milk), yoghurt og æg, mens Danmark vinder markedsandele inden for økologisk smør.

Samlet set er økologisk produktion en styrke for Danmark – også selvom der tabes produktionsandele. Det kan evt. forklares ved, at markedet for økologi stadig er forholdsvis nyt og dermed stadig i en modningsfase, hvor nye spillere kommer til, og hvor efterspørgslen fortsat er stigende. Det er positivt set med danske briller, at eksporten af økologiske varer har været stigende siden 2007. Det gavner både Danmarks samlede eksport og er med til at understøtte en økonomisk bæredygtig landbrugsindkomst for den enkelte landmand. Det er desuden et område, som kan påvirkes gennem CAP'en. For at økologisk produktion skal forblive en styrke i Danmark er der derfor behov for at øge og evt. genvinde produktionsandelene, som det er sket for økologisk

²⁴ Danmarks Statistik: OEKO6

²⁵ Danmarks Statistik: OEKO4 og OEKO6

²⁶ Danmarks Statistik: OEKO5

²⁷ Eurostat, Organic production of animal products (from 2012 onwards) [org_aprod]

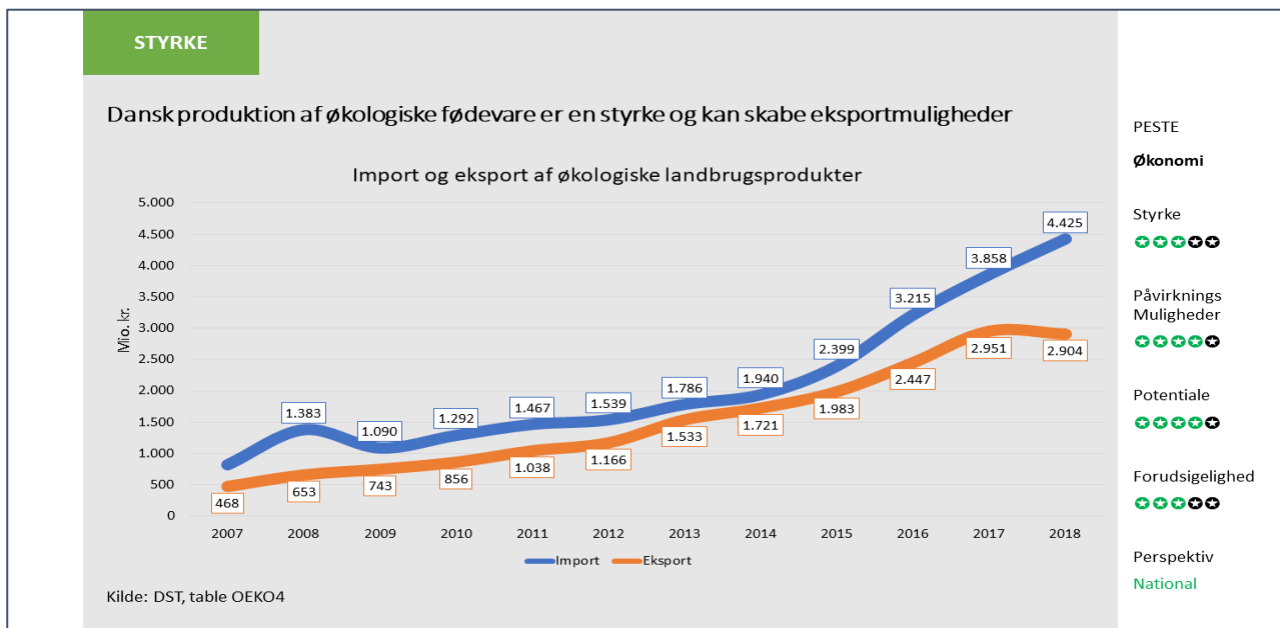
²⁸ Eurostat, Organic production of animal products (from 2012 onwards) [org_aprod]

²⁹ Eurostat, Organic production of animal products (from 2012 onwards) [org_aprod]

³⁰ Eurostat, Organic production of animal products (from 2012 onwards) [org_aprod]

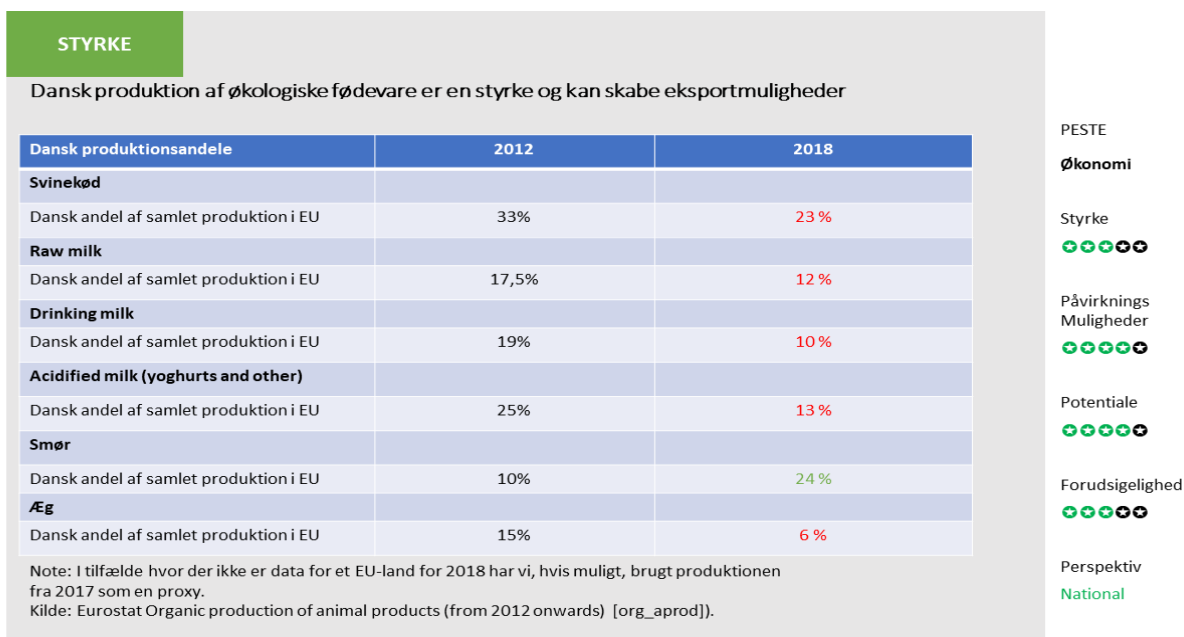
smør. Produktion af økologiske fødevarer rummer muligheder for dansk landbrug, bl.a. fordi efterspørgslen efter økologiske fødevarer forventes fortsat at stige i de kommende år.

Figur 13: Import og eksport af økologiske landbrugsprodukter

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 14: Danmarks produktionsandele af den samlede økologiske produktion i EU

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

2. SVAGHEDER

2.1. Landbrugets andel af eksporten er relativt stabil men nedadgående

Nettoeksporten for landbruget alene og de tætteste tilknyttede forarbejdningserhverv har, jf. figur 15, været relativt stabil i perioden 2012 til 2018, med en værdi i omegnen af 50 mia. kr.

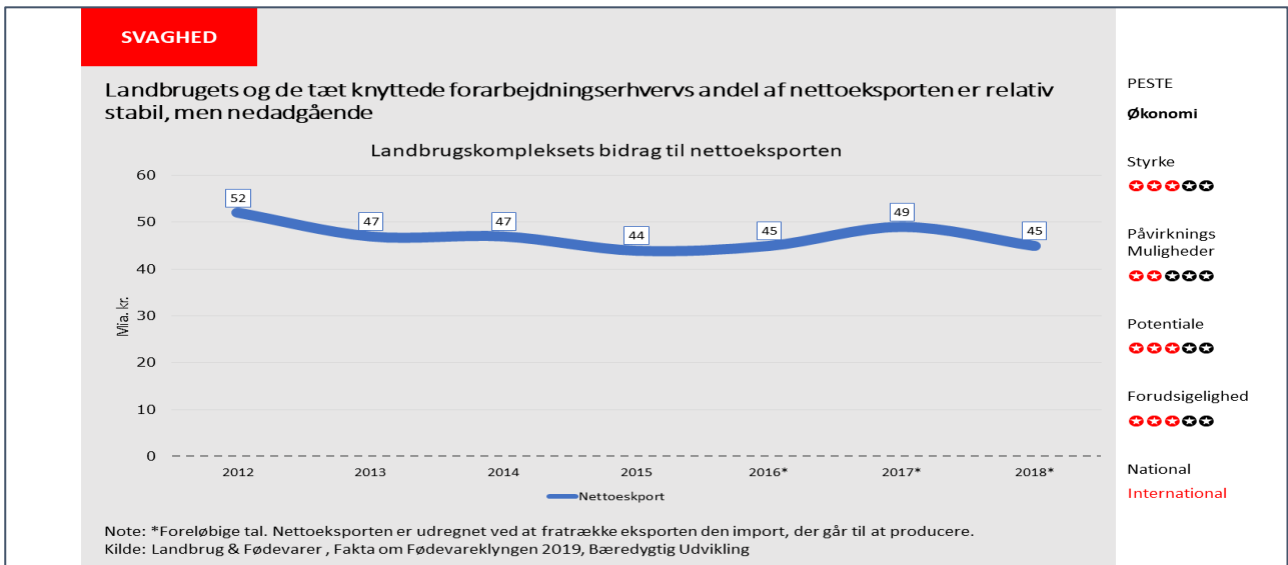
Det globale marked for svinekød er øget fra 6,8 mia. US Dollars i 2000 til 19,6 mia. US Dollars i 2017. En stigning på over 280 %. I samme periode er Tysklands eksport steget med mere end 900 %, og Spaniens med mere end 700 %. Tal fra UN Comtrade viser, at Danmarks andel af EU-medlemslandenes eksport af svinekød ikke er fulgt med det voksende marked for svinekød – tværtimod er den faldet fra 30 % (2 mia. US Dollars) i 2000 til 14 % (2,7 mia. US Dollars) i 2017 (jf. figur 18). Skulle Danmark have fastholdt en eksportandel på 30 % ville det forudsætte en eksportomsætning svarende til 5,9 mia. US Dollars. Det vil svare til mere end en fordobling i forhold til 2017-niveauet, hvilket formodentligt vil være svært at indfri i lyset af, at svineproduktionen i Danmark allerede er meget intensiv. Det er endnu usikkert, hvordan udbrud af afrikansk svinepest og COVID19 vil påvirke dansk svineeksport på lang sigt. Aktuelt kan man se, at noteringen på smågrise er faldet kraftigt. Ligeledes ses et mindre fald på noteringen på slagtegrise. IFRO forventer, at markedet vil tilpasse sig, så der på lang sigt ikke vil være økonomiske konsekvenser (Hansen, et al., 2019).

Den danske andel af EU-medlemslandenes eksport af mejeriprodukter er nogenlunde stabil fra 2000 og frem - 7 % (1,3 mia. US Dollar) i 2000 og 5 % (2,8 US Dollars) i 2017 (jf. figur 17). Det globale marked for mejeriprodukter er øget fra 19,7 mia. US Dollars i 2000 til 54 mia. US Dollars i 2017.

Hvor Danmark altså ikke har formået at få en større andel af et øget globalt svinemarked, har Tyskland og Spanien fået dette (jf. figur 18). Modsat har Tyskland de senere år tabt markedsandele inden for mejeriprodukter, hvor Danmark formår at fastholde markedsandele.

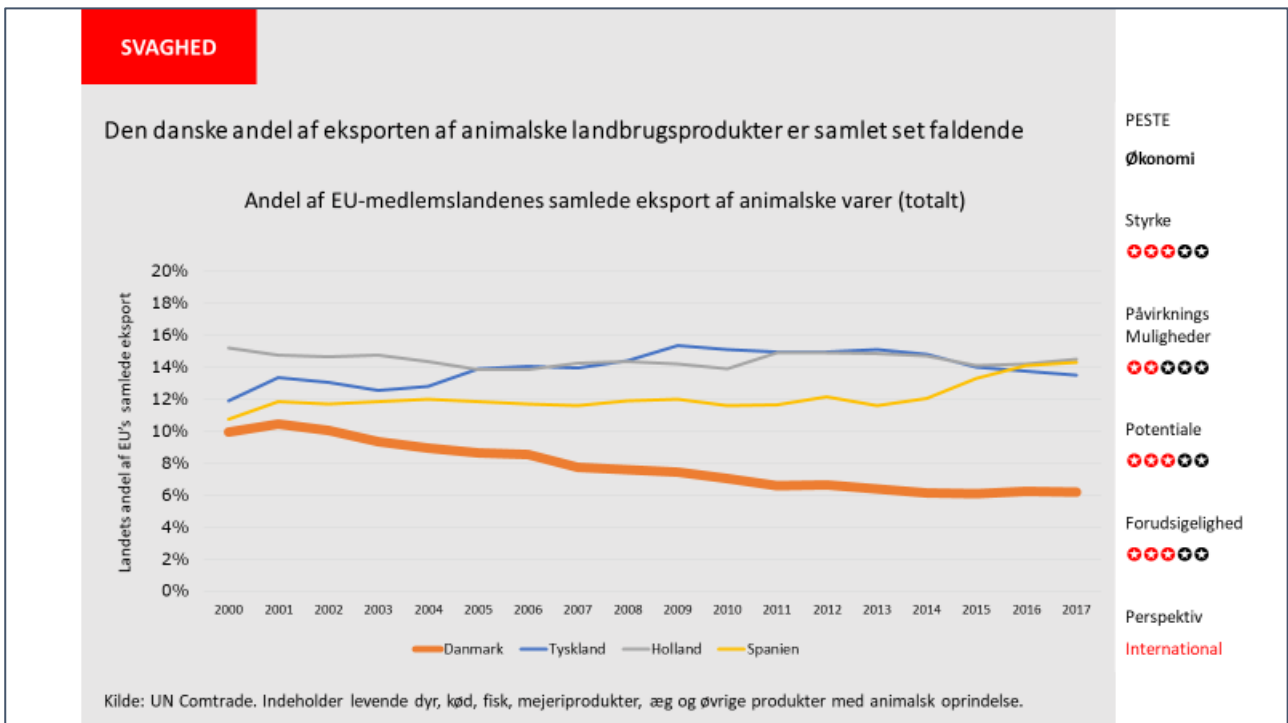
Samlet set er det en svaghed, at den danske andel af EU-medlemslandenes eksport af animalske landbrugsprodukter er faldende (jf. figur 16). Dette også i relation til målsætning A om at støtte en bæredygtig landbrugsindkomst og modstandsdygtighed i hele Unionen med henblik på at øge fødevarerforsyningsikkerheden. I denne sammenhæng er det værd at fremhæve, at COVID19-pandemien sandsynligvis vil betyde lavere eksport end tidligere år, da de globale afsætningsmuligheder har været forringet. Konkret har Landbrug & Fødevarer nedjusteret forventningerne til eksporten i 2020 fra ca. 180 mia. kr. til 160-165 mia. kr. (Landbrug & Fødevarer, 2020). Dette er dog sandsynligvis en global tendens.

Figur 15: Landbrugets nettoeksport fra 2012-2018

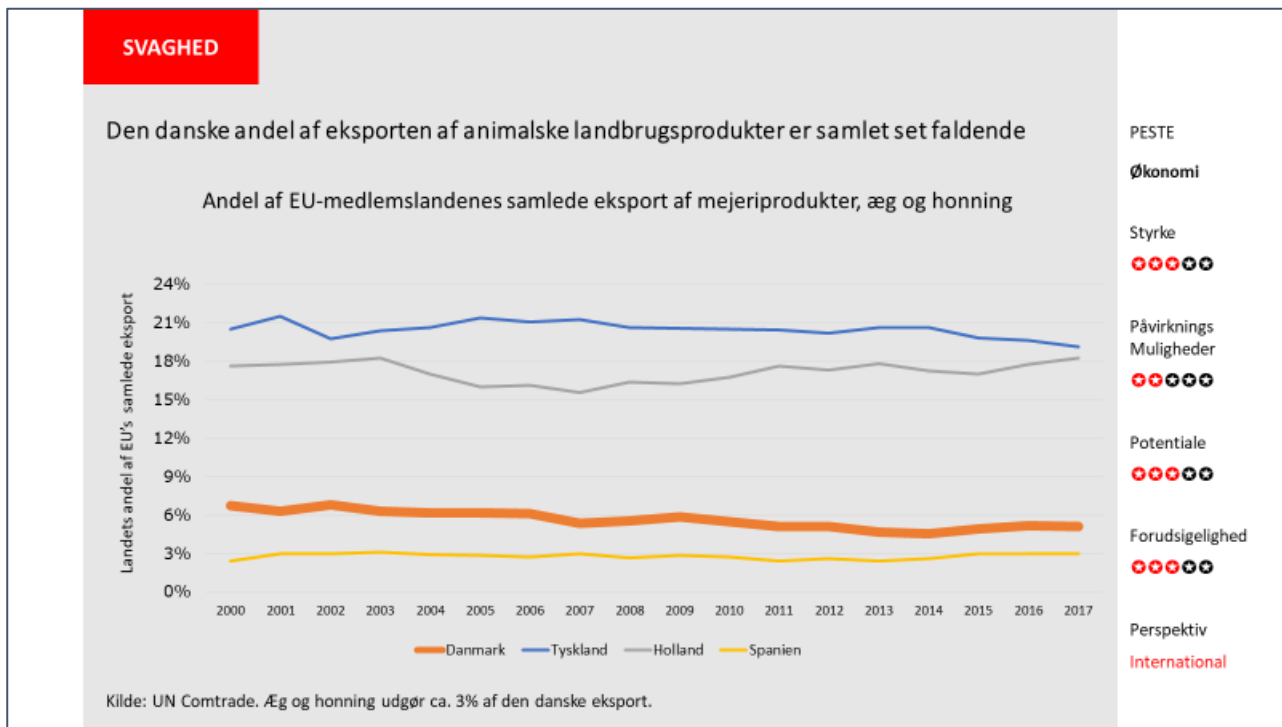
Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 16: Andel af EU-medlemslandenes samlede eksport af animalske varer

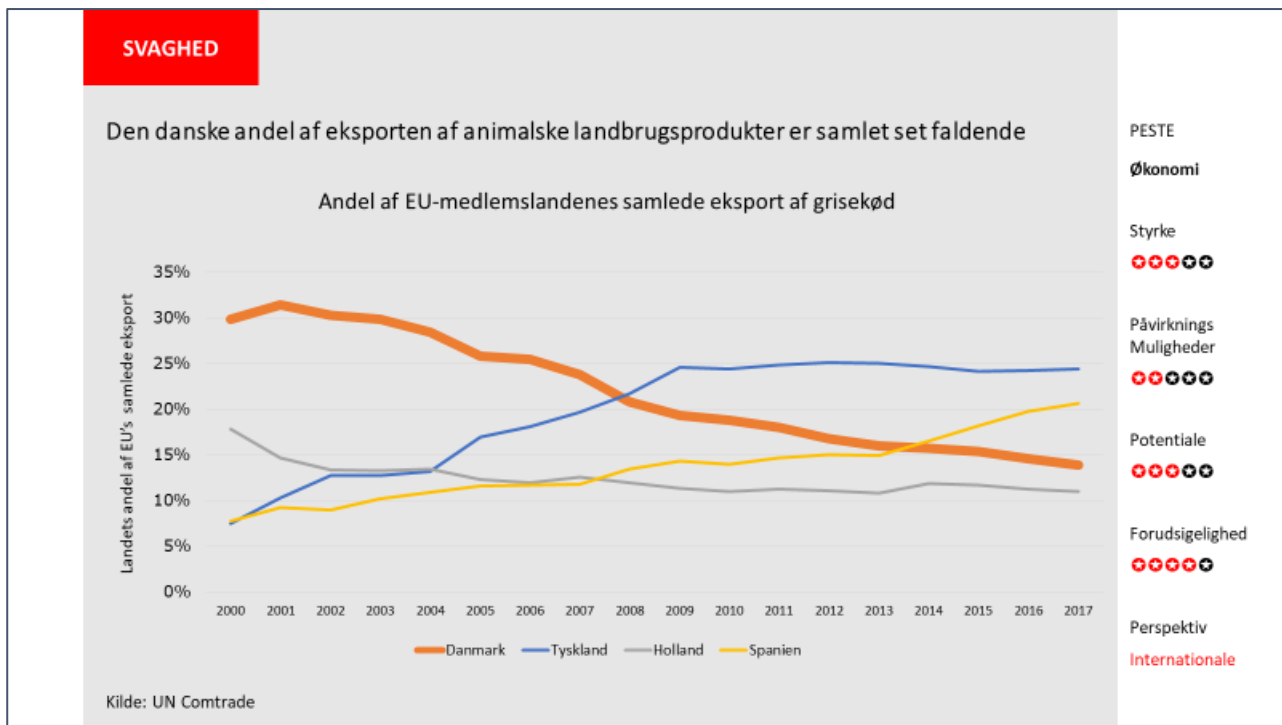
Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 17: Andel af EU-medlemslandenes samlede eksport af mejeriprodukter, æg og honning

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 18: Andel af EU-medlemslandenes samlede eksport af grisekød

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

2.2. Det er en svaghed for dansk landbrugs indkomstniveau og modstandsdygtighed, at generationsskiftet går langsomt

Ejerskifteanalysen fra november 2018 udarbejdet af SEGES på baggrund af regnskabstal for 2016 analyserer en række forhold: alderssammensætningen i dansk landbrug, landbrugenes økonomiske situation og den geografiske fordeling målt på DLBR-virksomhedernes kundeporteføljer.³¹ Analysens overordnede konklusion er, at der findes to grupper af landbrugsvirksomheder (SEGES, 2018). En gruppe, hvor ejerskifterne er relativt velkørende og en gruppe, hvor der på papiret tegner sig en udfordring.

Gruppe 1 kendetegnes ved landbrugsvirksomheder med en årlig nettoomsætning på over 2 mio. kr. Her er ca. 8 % af ejerlederne over 66 år. Dermed er der en relativt lav andel af virksomhederne, som ikke er ejerskiftet, når ejerlederen når pensionsalderen. Det er analysens konklusion, at tallene indikerer, at de større virksomheder er gode til at gennemføre ejerskiftet.

Gruppe 2 kendetegnes ved landbrugsvirksomheder med en årlig nettoomsætning på under 2 mio. kr. Omkring 33 % af ejerlederne er passeret de 66 år. Dermed er der umiddelbart en meget høj andel af virksomhederne i dette segment, der ikke har lavet et ejerskifte og som nok med fordel kunne overveje et ejerskifte.

Analysen inddeler ydermere de to grupper i tre segmenter: 1) Small business-segmentet, 2) Produktionsvirksomhedssegmentet og 3) Virksomhedslandbrugssegmentet. De er kort beskrevet i boksen nedenfor.

Small business-segmentet er virksomheder med en årlig nettoomsætning under 2 mio. kr. og består af i alt ca. 26.000 virksomheder. Ca. 8.700 virksomheder har en ejerleder på over 66 år. Det svarer til, at ca. 33 % af segmentet har passeret de 66 år og dermed burde være klar til et ejerskifte.

Generelt nærmer aldersgennemsnittet i small business-segmentet sig 60 år, og dette er stigende fra 2013-2016, mens kun ca. 13 % af ejerlederne i segmentet er under 45 år, og denne andel er faldende fra 2013-2016.

Den gennemsnitlige gældsprocent pr. aldersgruppe i segmentet er forholdsvis konstant fra 2013-2016, ligesom en relativt høj andel af virksomhederne i small business-segmentet er "grønne" virksomheder.

Ejerskifteanalysens konklusion for dette segment er, at der umiddelbart er en meget høj andel af disse virksomheder, der burde overveje et ejerskifte. Interviews af ejerlederne i segmentet peger dog generelt på, at de ikke har planer om at ejerskifte, selvom de er over 66 år – og nogle forventer at blive boende på ejendommen altid. De ejerledere, der ønsker at ejerskifte, oplyser, at de i øjeblikket er udfordret på at få solgt den samlede ejendom.

Produktions- og virksomhedslandbrugssegmentet er virksomheder med en årlig nettoomsætning over 2 mio. kr. og består af i alt ca. 8.600 virksomheder, hvoraf ca. 660 virksomheder har en ejerleder over 66 år. Det svarer til, at ca. 8 % af segmentet har passeret de 66 år og dermed burde være klar til et ejerskifte.

Generelt nærmer aldersgennemsnittet i dette segment sig 52½ år og er stigende fra 2013-2016, mens kun ca. 22 % af ejerlederne i segmentet er under 45 år, og denne andel er faldende fra 2013-2016.

Den gennemsnitlige overskudsgrad for segmentet er stigende for aldersgruppen 15-45 år og 76-99 år, men faldende for aldersgruppen 46-55 år, 56-65 år, 66-70 år og 71-75 år. Samtidig er den gennemsnitlige gældsprocent pr. aldersgruppe i segmentet konstant til svagt stigende fra 2013-2016. Derudover er der en høj andel af "røde" virksomheder i aldersgruppen under 65 år.

I SEGES' analyse ansues ejerskifteproblematikken også i forhold til segmenternes andel af landbrugets samlede omsætning. Virksomhedslandbrugssegmentet er det segment, som står for

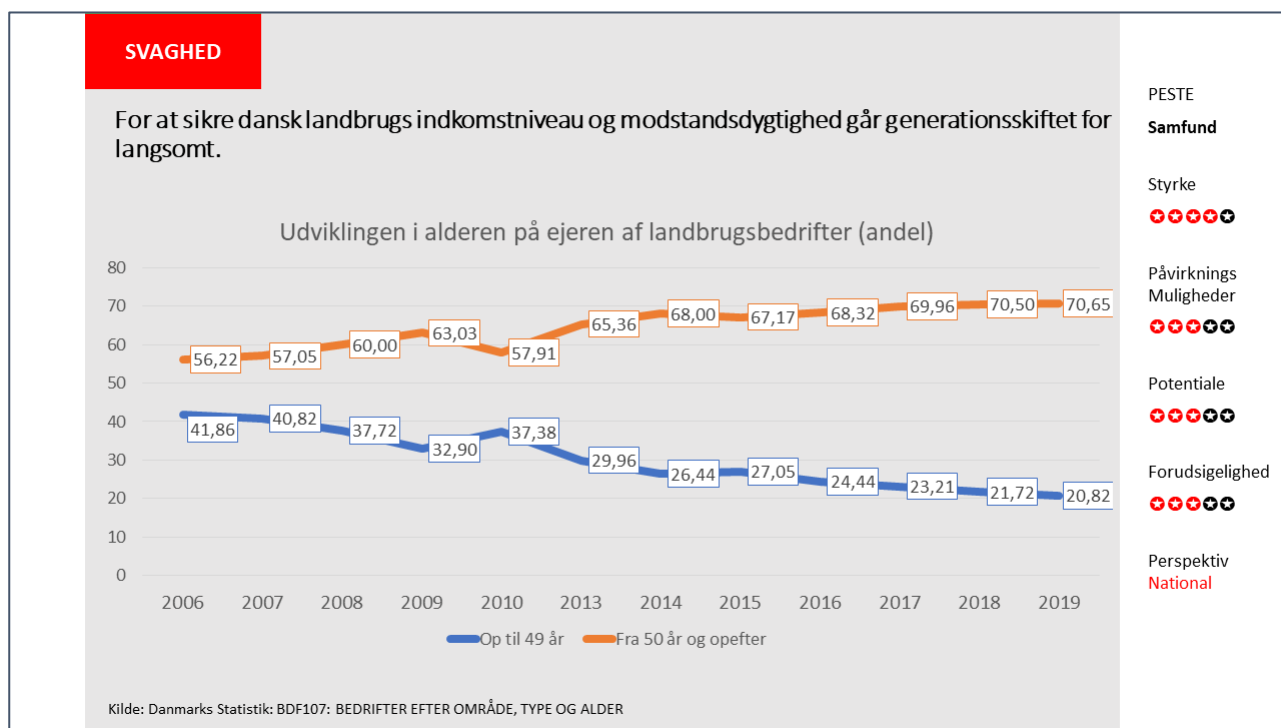
³¹ Data bag analyserne stammer fra indkomståret 2016, hvor andet årstal ikke er anført. Der er kun medtaget kunder, hvor der er påført alder i 090.

den største omsætning og er dermed et vigtigt segment for at sikre en bæredygtig landbrugsindkomst og modstandsdygtighed ift. fødevarerikkerhed. Ejerskifteanalysen vurderer da også, at udfordringen omkring ejerskifte for netop dette segment er ekstrem vigtig i relation til landbrugets samlede omsætning, men også for den enkelte ejerleder. Segmentet vurderes at udgøre 12 % af det samlede antal virksomheder i dansk landbrug, hvilket er omkring 1.174 heltidsbedrifter (se figur 20 nedenfor).

Det er et faktum, at gennemsnitsalderen på heltidsbrug siden finanskrisen steg fra under 49 år til nu over 53 år. Én af årsagerne til den stigende gennemsnitsalder er, at strukturudviklingen bremsede lidt op i årene efter finanskrisen, hvorved ældre landmænd, der var klar til generationskifte i højere grad end tidligere forblev i erhvervet (SEGES, 2018). Herudover anfører SEGES i deres ejerskifteanalyse, at det store kapitalkrav er en udfordring for de unge, men også at interessen for landbruget og tilgangen af unge generelt til landbrugserhvervet er faldende (jf. figur 19). Gældsprocenten er helt naturligt højere blandt de yngre landmænd end blandt ældre landmænd. Det kan for alvor blive en udfordring, hvis de yngre landmænd ikke er i stand til at levere høj effektivitet både produktions- og økonomimæssigt. Yngre landmænd er typisk bedre til at drive produktiviteten fremad og investere i moderne teknologi m.m., hvilket kan give højere indkomst og modstandsdygtighed på lidt længere sigt (DST Analyse, 2019). Det fordrer selvfølgelig, at der er økonomisk råderum til at investere.

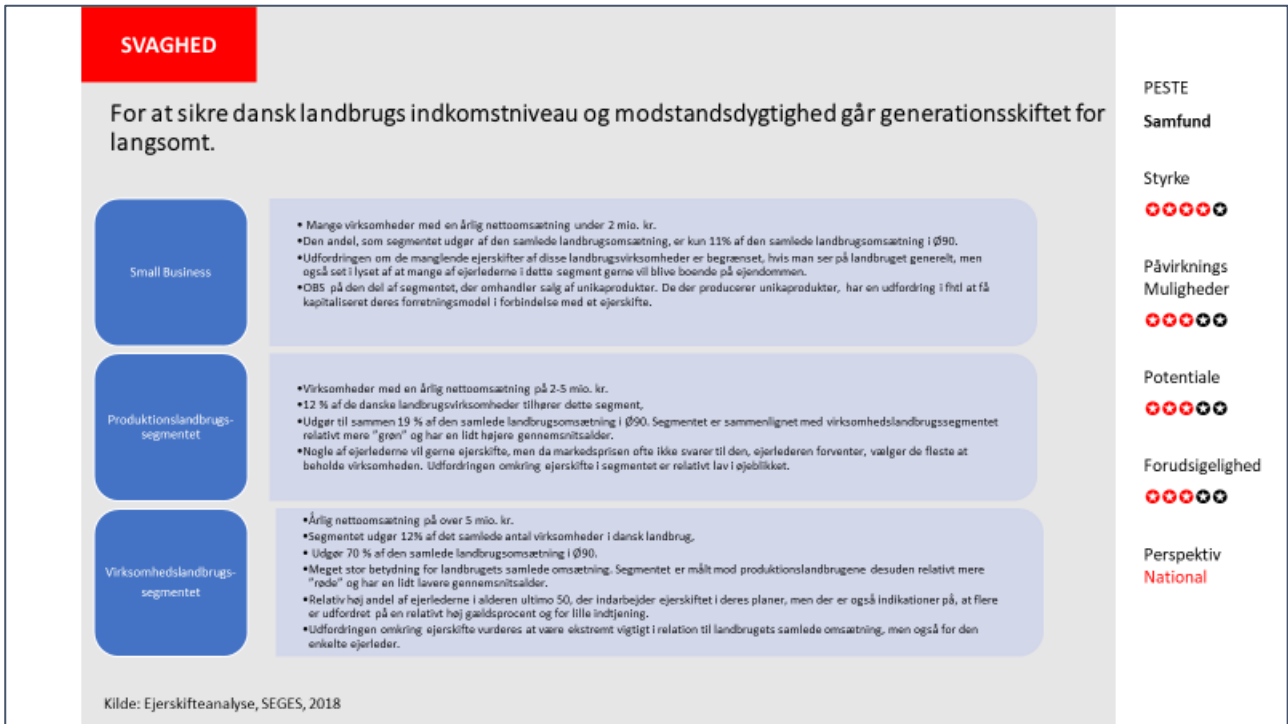
Nogle af de nævnte barrierer plus de høje finansielle krav, der stilles til yngre landmænd, er med til at gøre det svært at komme ind på markedet. Behovet for ejerskifte vurderes at være stort i Danmark både for at sikre, at næste generation af dygtige landmænd med deres nyeste viden og gå-på-mod kommer til, og for at sikre at en bæredygtig indkomst og fødevarerikkerhed som målsætning A omhandler. Problemstillingen omkring generationsskiftet er yderligere belyst under målsætning G.

Figur 19: Udvikling i alderen på ejeren af landbrugsbedrifter

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 20: Segmenter

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

2.3. Dansk landbrugserhverv er afhængige af støtte fra bl.a. EU

I perioden 2012-2019 har dansk landbrug samlet modtaget 57,6 mia. kr. i produkttilknyttede og generelle subsidier – langt størstedelen fra EU. Subsidierne er dog faldet i perioden fra ca. 7,6 mia. kr. i 2012 til ca. 6,7 mia. kr. i 2019.³²

For de ca. 10.000 heltidslandbrug udgjorde landbrugsstøtten mellem 20 % og 170 % af driftsresultatet som gennemsnit af årene 2014-2017. I den foregående periode 2010-2013 var støtten endnu større, idet støtten udgjorde mellem 5 % og mere end 300 % af driftsresultatet, som er det beløb, der er tilbage til aflønning af landmanden og hans investerede kapital. I begge perioder var støtten i forhold til driftsresultatet relativt størst for planteavlsbrug og mælkeproducenter og mindst for gartnerier og pelsdyravlere. Altså ville mange landmænd få det svært, hvis man fjernede eller skar kraftigt i EU's landbrugsstøtte fra den ene dag til den anden (Danmarks Statistik, 2019). At tilskud for nogle bedriftstyper og -størrelser overstiger driftsresultatet (jf. figur 21 og 22 nedenfor) understøtter denne konklusion.

Det er dog væsentligt at understrege, at et eventuelt fravær af støtten ikke nødvendigvis vil medføre et tilsvarende lavere driftsresultat, da landbruget i så fald vil forventes at tilpasse produktionen til de givne omstændigheder og bl.a. kræve højere priser for deres produkter hvis muligt, altså en overvæltning af priserne på forbrugerne. Desuden vil en mindre støtte formodentligt også betyde et fald i jordpriserne. Om en sådan prisovervæltning kan lade sig gøre for danske landmænd er uvist. De danske forbrugere skal kunne og ville betale den ekstra pris, som udgøres af den overvæltede EU-støtte til hjemmemarkedsproduktionen, ligesom også de udenlandske forbrugere spiller en stor rolle, da ca. 75 % af Fødevarerklængens produktion gik til eksport i 2018.

Betalingsrettighederne har en differentieret værdi, der især kommer mælke-/kvægsektoren til gode. Der er også tildelt betalingsrettigheder med en høj værdi til sukkerroeproducenter, kartoffelstivelsesproducenter og fåreproducenter. Ved den første tildeling af betalingsrettigheder i 2005, blev der tildelt betalingsrettigheder med en højere værdi til kvæg- og mælkeproducenter end til landmænd inden for de fleste andre sektorer, bl.a. fordi rettighederne indeholder et tillæg for dyrepremier³³. Der kan argumenteres for, at det bl.a. har forsinket markedstilpasningen i denne sektor og har gjort mælke- og kvægsektoren mere afhængig af EU-støtte. Det er dog svært at måle, da betalingsrettigheder er frit omsættelige³⁴.

Sammenlignes dansk landbrug med EU28 fremgår det af figur 23, at tilskud i 2019 udgjorde 8,5 % af det danske landbrugs bruttoproduktion med 13,1 % for EU28. Dette indikerer, at dansk landbrug som erhverv er afhængig af den støtte der kommer fra bl.a. EU, men ikke i samme grad som andre EU-lande er. En opgørelse fra EU-Kommissionen viser imidlertid, at landbrugsstøtten i 2010-2016 udgjorde 123 % af driftsresultatet i Danmark, mens støtten for EU i gennemsnit udgjorde 62 % af driftsresultatet. Dette indikerer altså, at dansk landbrug er mere afhængige af landbrugsstøtten end de øvrige EU-lande (Danmarks Statistik, 2019). Siden 2016 er landbrugsstøttens andel af driftsresultatet i Danmark formentlig faldet, da landbrugsstøtten, som tidligere nævnt har været faldende, mens driftsresultatet i 2017 og 2019 har været relativt

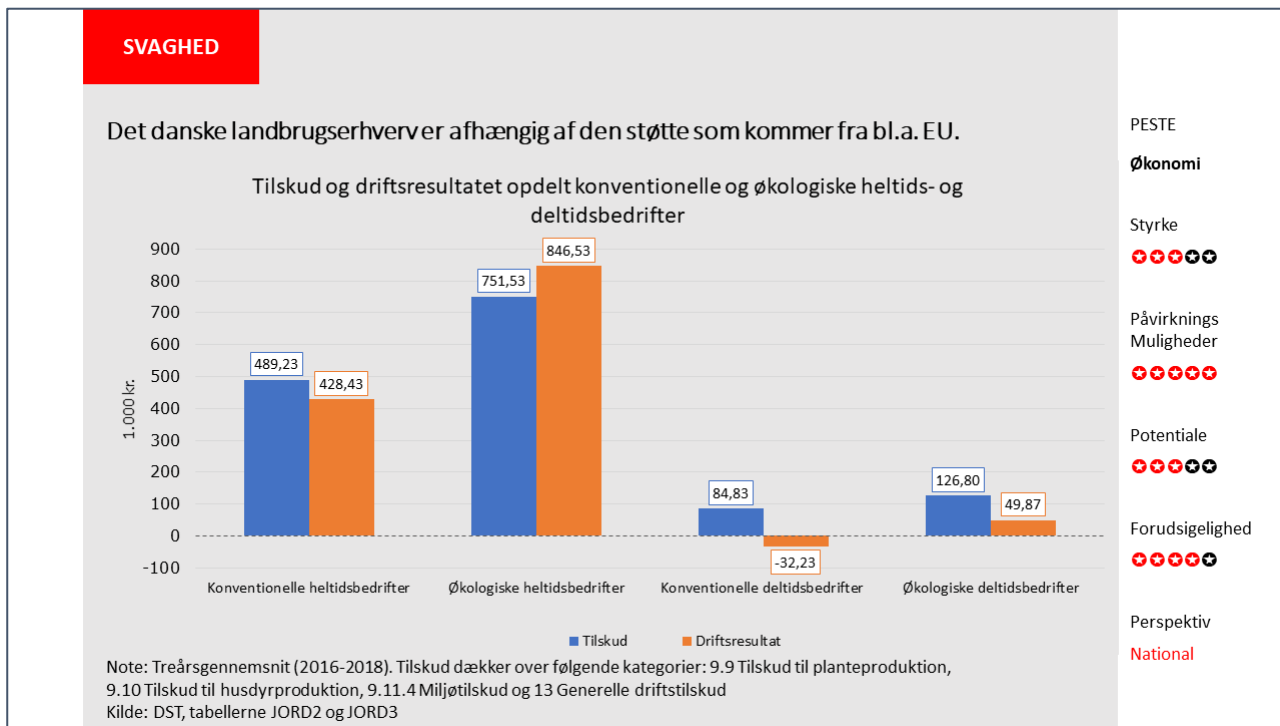
³² Danmarks Statistik: LBF11

³³ Landbrugsstyrelsen har via et data udtræk estimeret betalingsrettighedernes gennemsnitsværdi for kvægproducenter (1.896 kr.) og mælkeproducenter (2.024 kr.) for ansøgningsåret 2017. Til sammenligning var den totale gennemsnitsværdi for alle betalingsrettigheder i ansøgningsåret 2017 1.571 kr.

³⁴ Betalingsrettigheder er givet i 2005 ifm. reformen af CAP'en ud fra de arealer (og dyr) som de enkelte landmænd havde på det tidspunkt. Typisk giver en ha en betalingsrettighed, men med mulighed for tilskud – heri den differentieret værdi. Betalingsrettigheder er dog ikke knyttet til jorden efterfølgende, men til brugeren af jorden så betalingsrettigheder med høj værdi kan være handlet til landmænd, der ikke havde mælke- og kvægproduktion i 2005, da betalingsrettighederne blev indført.

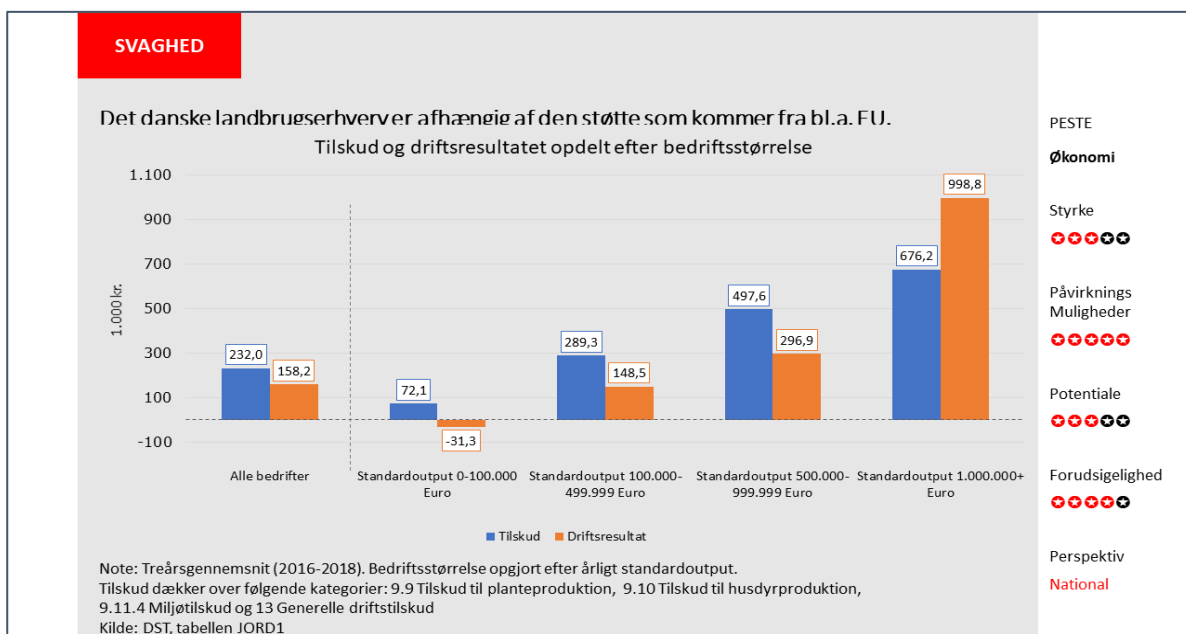
højt i Danmark (2018 var det dog ikke så høj grundet den meget varme sommer) (Vidø & Schou, 2019).

Figur 21: Tilskud og driftsresultat, konventionelle og økologiske heltids- og deltidsbedrifter

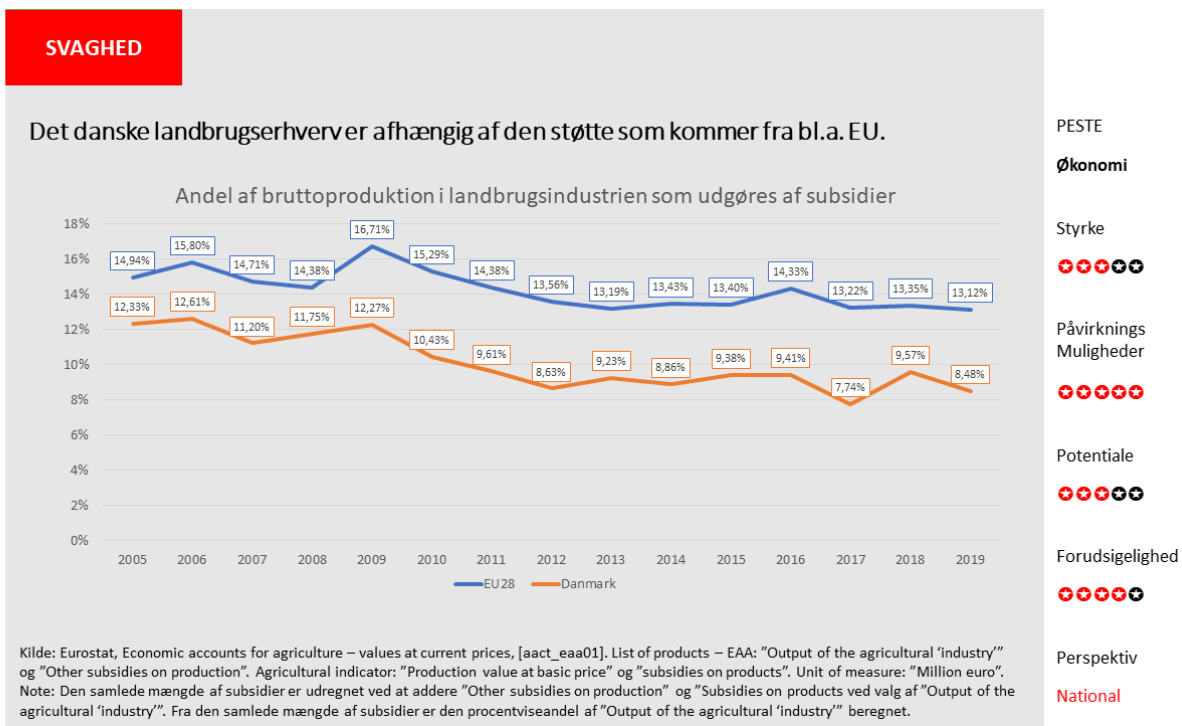
Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 22: Tilskud og driftsresultatet opdelt efter bedriftsstørrelse

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 23: Andel af samlet bruttoproduktion som udgøres af subsidier i Danmark og EU

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

2.4. Investeringerne i dansk landbrug er faldende

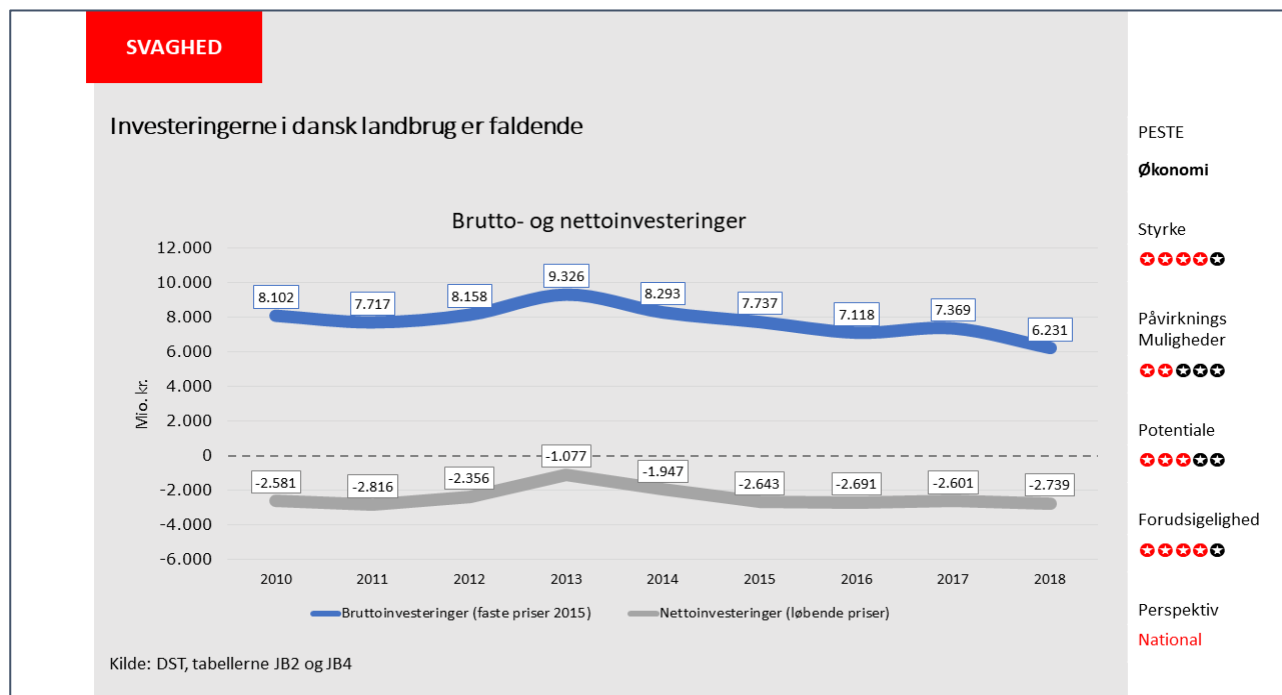
Bruttoinvesteringerne i dansk landbrug faldt med i alt 23 % fra 2013 til 2018 (jf. figur 24). Efter flere år med en stødt faldende tendens, var der en mindre stigning på 3,5 % fra 2016 til 2017. Det ændrer dog ikke på det faktum, at bruttoinvesteringerne er faldet. Herudover forventede SEGES i deres Landmandbarometer fra december 2018 en reduktion i investeringerne i 2019. Reduktionen tilskrives bl.a. 2018-sommerens tørke, der har påvirket bedrifternes likviditet i negativ retning (Landbrug & Fødevarer, 2018).

Nettoinvesteringerne er, jf. figur 24, negative, da afskrivningerne er større end bruttoinvesteringerne. Nettoinvesteringerne er, jf. figur 25, negative for både driftsbygninger, maskiner og inventar, og har været det siden 2010. Det tyder på, at landbrugets produktionsapparat ikke bliver opretholdt i tilstrækkelig grad, hvilket er en svaghed. Investeringerne i plantager og grundforbedringer er dog positive og har været det over en årrække.

Omstillingen og investeringer i nyere og mere miljørigtige maskiner og stalde støttes gennem CAP'en via landdistriktsprogrammet med miljøteknologiordningen (herunder moderniseringsordningerne til renovering og nye stalde) for især kvæg- og svineproducenterne og ordningen for løsdrift i farestalde målrettet svineproducenterne. Herudover også den økologiske investeringsordning der giver tilskud til projekter hvor der investeres i teknologier på økologiske bedrifter, med henblik på at øge den økologiske produktion. Alle er populære ordninger blandt landbrugerne.

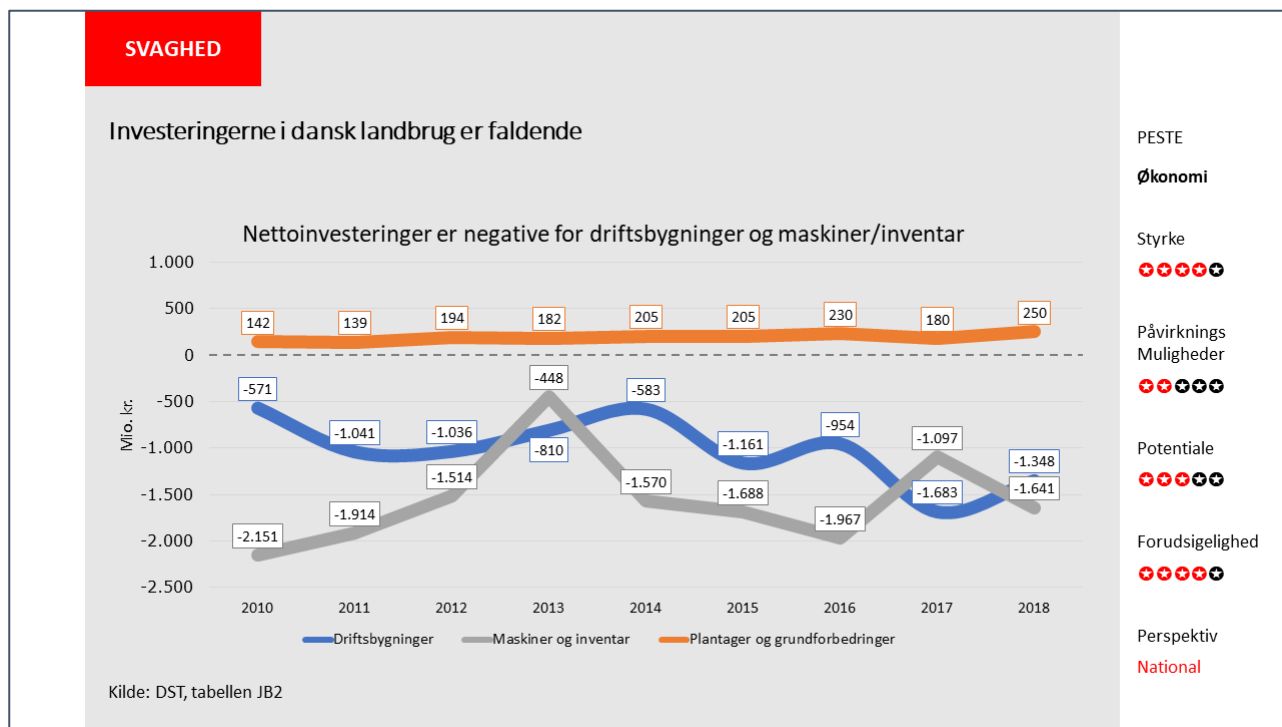
Det lave investeringsniveau i landbrugets produktionsapparat hænger bl.a. sammen med lav likviditet, fald i jordpriser i perioden 2009–2013 og begrænset adgang til lånekapitel, hvilket til dels kan tilskrives en høj gældsprocent, og det er en svaghed på mellem og langt sigt, da det kan medføre produktionstab og dermed være med til at mindske muligheden for at sikre en bæredygtig landbrugsindkomst og en stabil forsyningssikkerhed samt at nå klima- og miljømål (SEGES, 2018).

Figur 24: Brutto- og nettoinvesteringer

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 25: Nettoinvesteringer er negative for driftsbygninger og maskiner/inventar

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

3. MULIGHEDER

3.1. Udbyttet af den vegetabiliske landbrugsproduktion er stigende

Vegetabilisk produktion er det, der produceres på marken og af gartnerisektoren. Størstedelen af den vegetabiliske produktion går til foder i den animalske produktion. Jf. figur 27, har der i høj grad siden 1990 været et stigende gennemsnitsudbytte pr. ha, hvilket er positivt. Man har dog oplevet et lille fald i gennemsnitsudbyttet pr. ha fra slutningen af 1990'erne til starten af 00'erne, og igen mellem 2017 og 2019. Sidstnævnte kan i høj grad tilskrives tørken i 2018.

Produktionsværdien af de vegetabiliske produkter har dog generelt haft en faldende tendens – trods udsving i 2017-2019 (jf. figur 28). Det skyldes lave udbytter i 2016. Det er dog forventningen, at produktionsværdien vil stige ca. 7,1 mia. kr. fra 2018 til 2019. En del af forklaringen ligger i større grovfoderproduktion, hvor udbyttet pr. ha er mindre end ved andre vegetabiliske produkter (Vidø & Schou, 2019).

Er perspektivet i stedet på enkelte vegetabiliske produkter og i et længere tidsperspektiv, er det gennemsnitlige udbytte (kg. pr. ha) af produktionen for f.eks. korn, raps og kartofler steget gennem de seneste 30 år. F.eks. er udbyttet af raps pr. dyrket ha, jf. figur 29, steget med 52 % fra 1990-1992 til 2017-2019. Tilsvarende er udbyttet af korn steget med ca. 16 % og udbyttet af spisekartofler er faldet med 1 %. Danmark har desuden generelt et relativt højt udbytte pr. ha korn, raps og kartofler sammenlignet med andre EU-lande.³⁵

Ifølge Landbrug & Fødevarer er danske landbrugere gode til at effektivisere og automatisere, hvilket understøtter en produktivitetsforbedring. Herudover spiller den danske rådgivningsmodel også en rolle, ligesom forskning og udvikling gennem mange år har været en medvirkende faktor (Landbrug & Fødevarer, 2018). Det bevirker, at det har været muligt at bibeholde et nogenlunde stabilt samlet produktionsniveau på trods af, at det samlede dyrkede landbrugsareal er faldet i perioden.

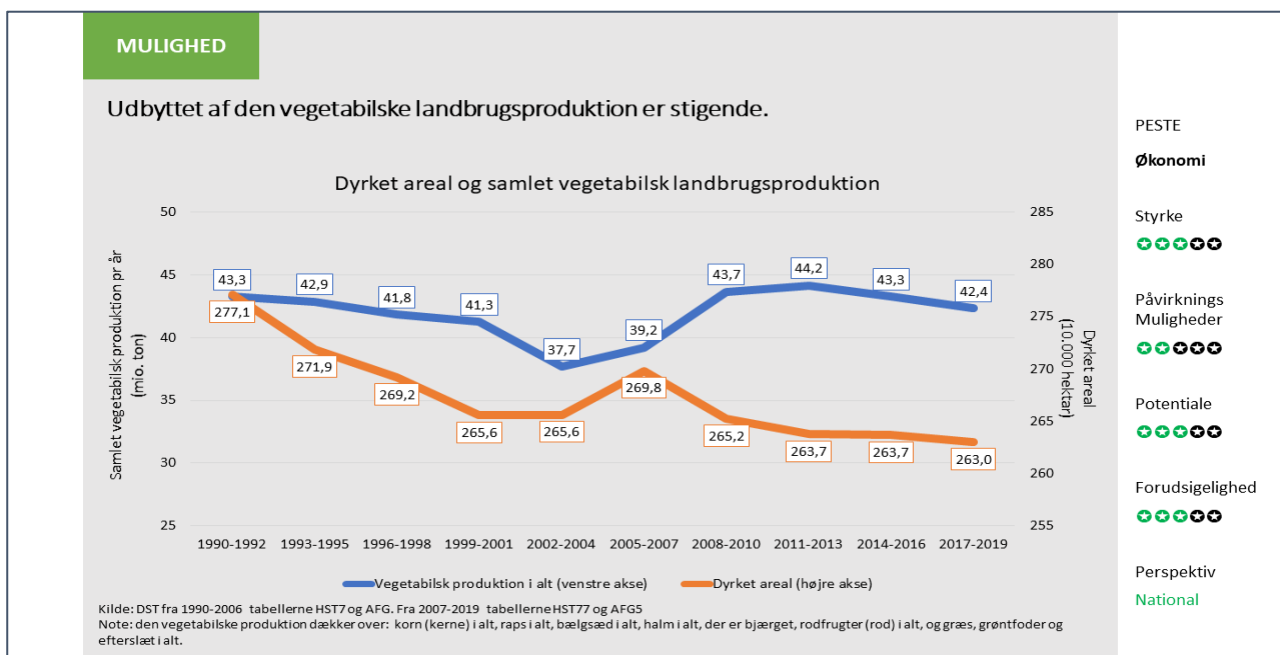
I en dansk kontekst er det en mulighed, at den vegetabiliske landbrugsproduktion fortsat er stigende i form af udbytte pr. ha. Det viser tallene i figur 26 også i nogen grad. Samlet set har den vegetabiliske produktion været stigende siden 2002-2004, men har dog været nedadgående i 2017-2019, hvilket i høj grad kan tilskrives tørken i 2018. IFRO har i 2017 lavet en fremskrivning af dansk landbrug frem mod 2030. Analysen viser, at udbyttene pr. ha inden for vegetabilisk produktion fortsat vil have en stigende tendens gennem hele fremskrivningsperioden – også når effekterne af Fødevarer- og landbrugspakken indregnes. Den indebærer bl.a. en omlægning af gødningsnormsystemet (Jensen, 2017).

Effekten på udbyttene forventes imidlertid at blive beskedne sammenlignet med de normale udsving i udbyttene som følge af variationer i vejret. Det samlede korn- og rapsareal er fremskrevet til at fortsætte de senere års nedadgående trend fra ca. 1,55 mio. ha i 2015 til ca. 1,4 mio. ha i 2030. I fremskrivningsperioden er arealet med hvede nogenlunde stabilt, mens arealet med byg er aftagende. Fødevarer- og landbrugspakken, som indeholder ordninger til fremme af efterafgrøder, kan dog, ifølge IFRO, give byg en konkurrencefordel i forhold til hvede. Arealet med sukkerroer har frem mod 2008 været præget af nedgang som følge af afviklingen af EU's sukkerkvoteordning. Arealet kom ned under 40.000 ha, og har siden da ligget forholdsvis stabilt frem mod 2015. Dette niveau forventes at holde i de kommende år. Arealet med kartofler har i de seneste 15 år fluktueret omkring et nogenlunde stabilt niveau, og i fremskrivningen forventes dette at fortsætte i de kommende år (Jensen, 2017).

³⁵ Eurostat: [apro_cpnh1]: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

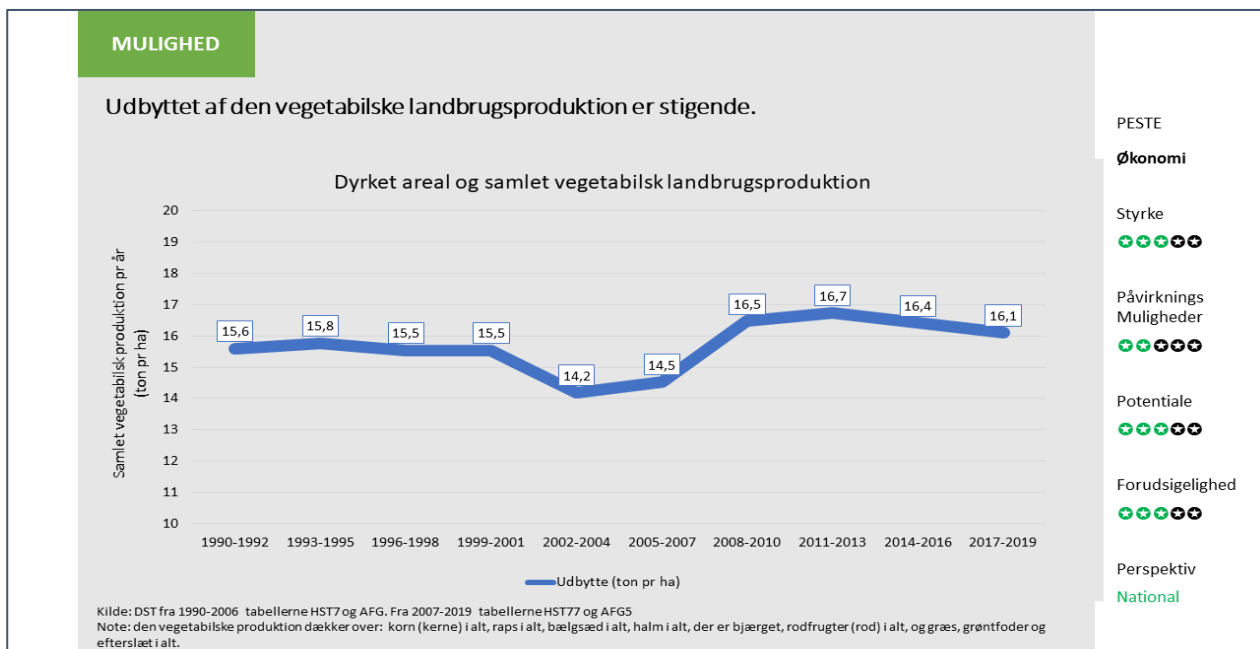
Den vegetabiliske landbrugsproduktion er samlet set fortsat en styrke for dansk landbrug i de kommende år. Også selvom, at der er udsving fra år til år.

Figur 26: Dyrket areal og samlet vegetabilsk landbrugsproduktion

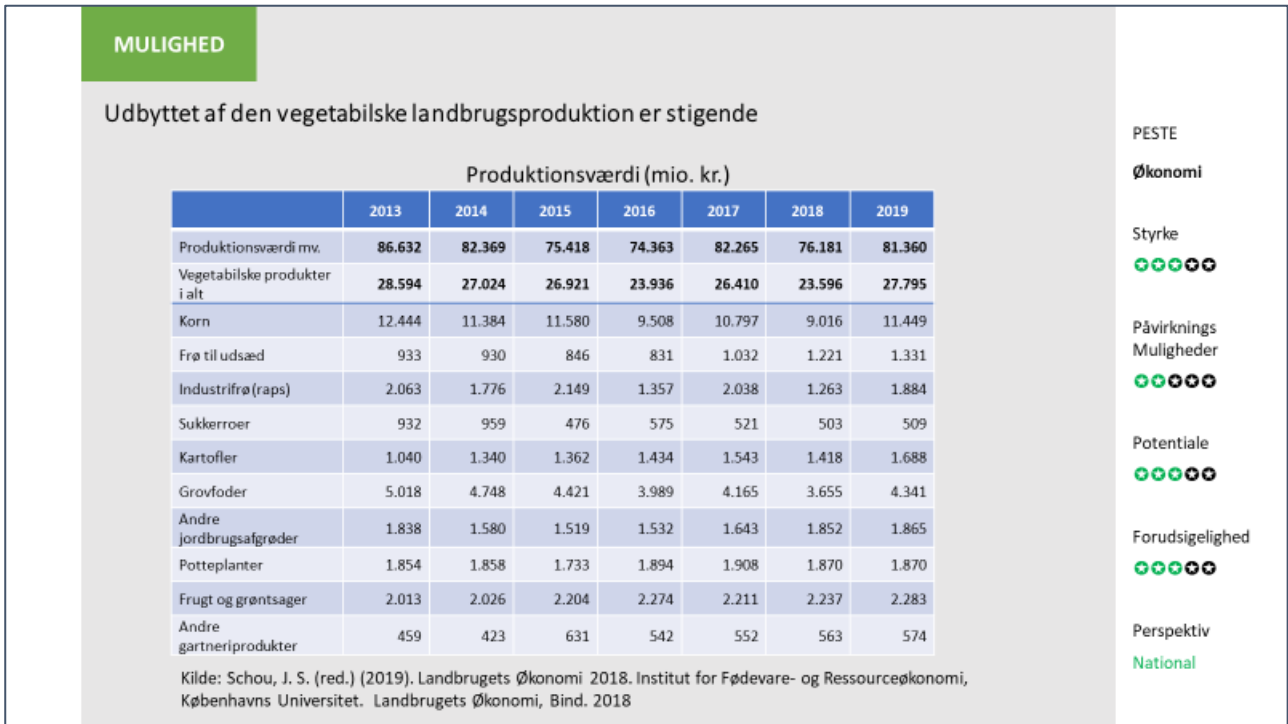
Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 27: Dyrket areal og samlet vegetabilsk landbrugsproduktion

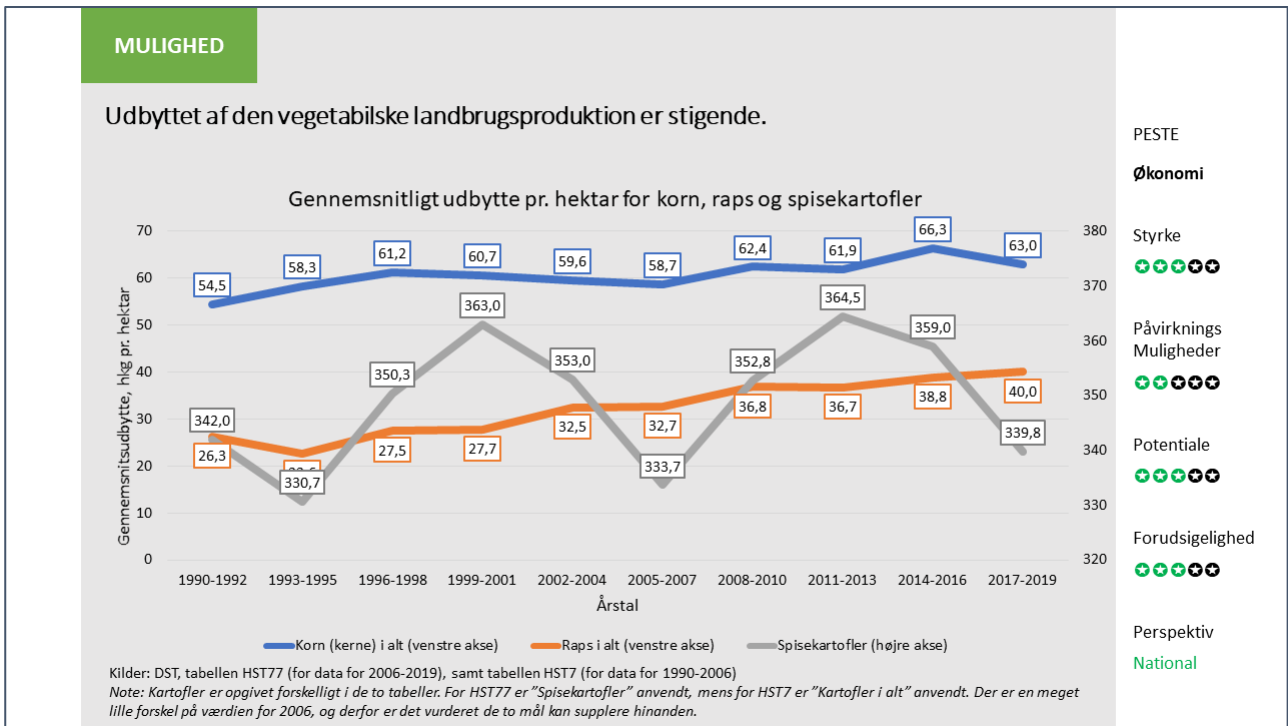
Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 28: Produktionsværdi

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 29: Gennemsnitlig udbytte pr. ha for korn, raps og spisekartofler

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

3.2. Danmark har et stærkt F&U-miljø inden for landbrug og fødevarer

Det danske forsknings- og udviklingsmiljø inden for landbrug og fødevarer er stærkt og er med til at understøtte landbrugets evne til omstilling og dermed understøtte en økonomisk bæredygtig og modstandsdygtig landbrugsindkomst.

Danmark anvender relativt mange offentlige midler på F&U-aktivitet inden for fødevarer- og landbrugsområdet, herunder promilleafgiftsfonden, der årligt investerer 300 mio. kr. i forskning og udvikling inden for landbrug og fødevarer. Den offentlige F&U i Danmark vurderes, jf. figur 30, til at være på et middelniveau sammenlignet med øvrige EU-lande.

Programmet for fødevarer sikkerhed og bioøkonomi er en af de syv Samfundsmæssige udfordringer i Horizon 2020. Danmark har pr. marts 2020 et samlet hjemtag fra programmet på 114,7 millioner euro fordelt på i alt 172 projekter. Det svarer til 4,22 % af de udbudte midler. Succesraten for ansøgninger med dansk deltagelse er højere end den gennemsnitlige succesrate med 24,7 % mod et gennemsnit på 12,8 %, jf. figur 31.³⁶ Endvidere har Danmark en højere succesrate ift. involvering i andre projekter, end andre deltagerlande, med Danmarks 25,8 % mod 22,4 %.

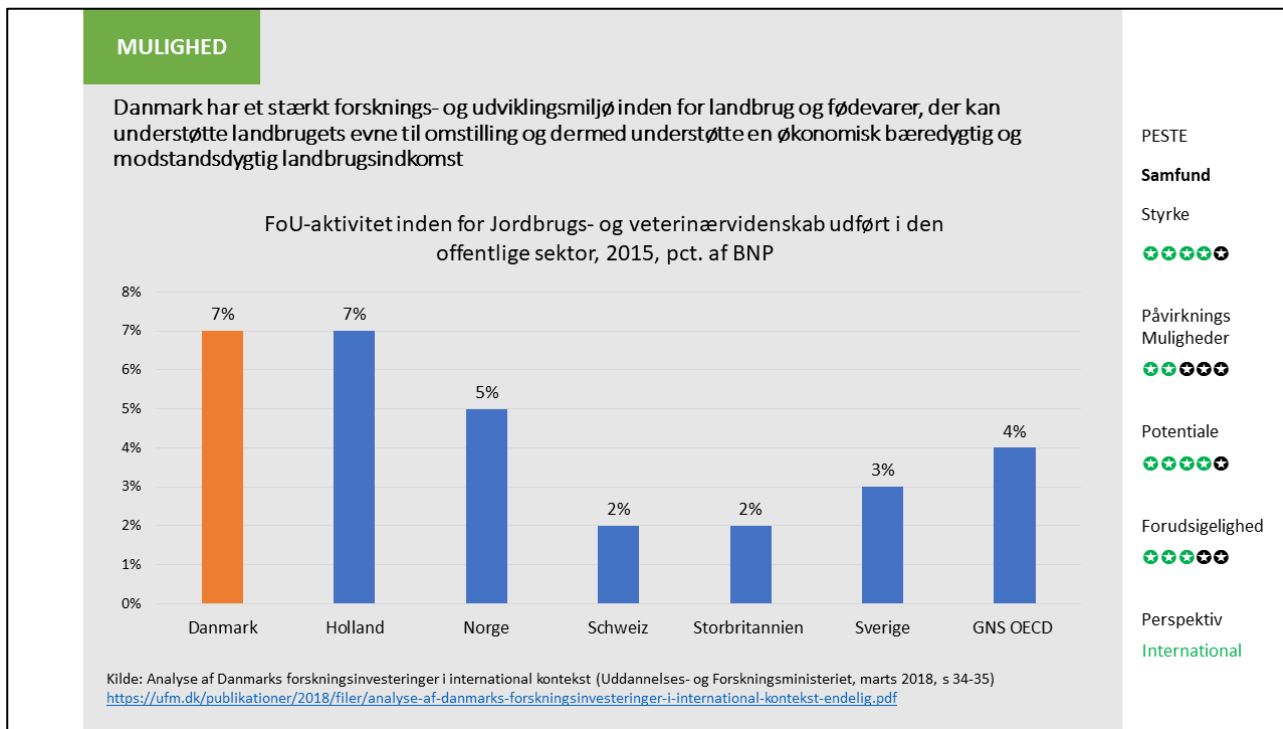
En ting er forskning og hjemtagning af midler, noget andet er i hvilken grad forskning omsættes og videreformidles til erhvervet. Ifølge Lorie Hamelin, professor ved Aarhus Universitet, er dansk forskning forholdsvist langt fremme, når det gælder om at skabe praktiske løsninger i et tæt samarbejde mellem virksomheder og forskningsmiljøer. Det finder sted flere steder i Danmark:

- DTU Fødevarer instituttet
- LIFE Science Fakultet
- Jordbrugsvidenskabelige Fakultet
- DMRI Teknologisk Institut
- Mælkeafgiftsfonden.dk
- Mejeribrugets ForskningsFond
- Agrotech

En undersøgelse gennemført af DCA - Nationalt Center for Fødevarer og Jordbrug i 2018 viser, at erhvervet gerne vil samarbejde med forskningsmiljøet omkring afprøvning af nye tiltag, og at de fleste landmænd, hvad enten de er økologer eller konventionelle, er positive overfor at deltage i bedriftsbaseret forskning (Anneberg, 2018). Der henvises i øvrigt til målsætning B for yderligere information om forskning og udvikling.

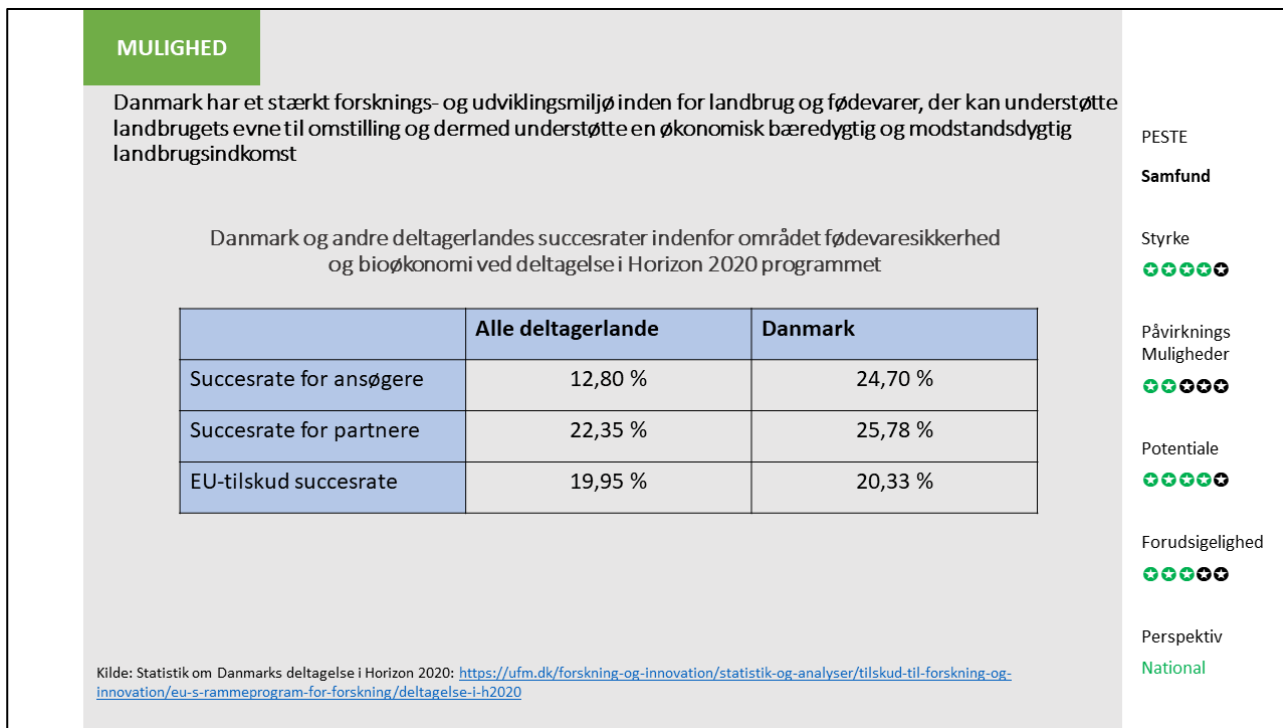
³⁶ Uddannelses- og Forskningsministeriet: Statistik om Danmarks deltagelse i Horizon 2020.

Figur 30: F&U-aktiviteten inden for Jordbrugs- og veterinærvidenskab

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 31: Ansøgninger, hjemtagning af Horizon 2020-programmet

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

3.3. Det er økonomisk muligt at drive deltidslandbrug i Danmark

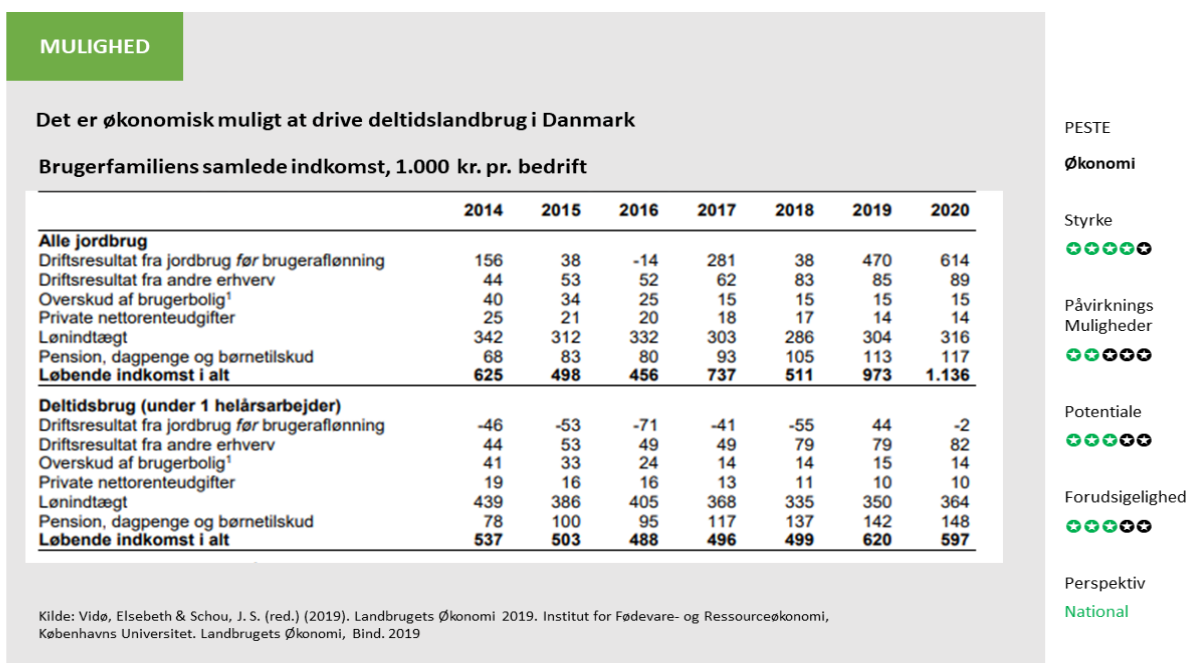
Der var 16.760 deltidsbedrifter i 2018, hvilket var 644 færre end året før. Gennemsnitsalderen for deltidsbrugerne var hhv. 61,4 år for landbrug og 59 år for gartnerier, hvilket for landbrugenes tilfælde er noget over gennemsnitsalderen i 2012 på 56,8 år.³⁷ Der er, med andre ord, en del ældre i denne målgruppe, og den vil være stigende i de kommende år i takt med at gennemsnitsalderen stiger.

Deltidsbedrifterne er, jf. figur 32, bl.a. kendetegnet ved at have en indtjening fra jordbruget, som er under gennemsnittet for alle jordbrug, og er i mindre grad i stand til at udnytte størrelsesøkonomiske fordele. Det er ikke nødvendigvis lig med en lavere forbrugsmulighed for familierne, da indtjeningen fra jordbruget i vidt omfang suppleres med indkomst fra andre kilder, dvs. arbejde uden for bedriften, pensioner m.m. (Vidø & Schou, 2019).

Det er altså udelukkende muligt at drive et deltidslandbrug, både konventionelt og økologisk, ved at supplere med alternative indtægtskilder. De økonomiske incitamenter ved at drive deltidslandbrug er derfor begrænsede, da det i gennemsnit er forbundet med flere udgifter end indtægter. Modsat viser figur 33, at det er muligt at have en supplerende indkomst ved siden af deltidslandbruget ud fra antallet af timer der anvendes på deltidslandbrug – her ligger deltidslandbrugene i perioden 2015-2018 gennemsnitligt på 865 arbejdstimer, hvilket er ca. 16 timer pr. uge.

Når det kan lade sig gøre for både konventionelle og økologiske landmænd i Danmark at drive deltidsbedrifter suppleret med en sidebeskæftigelse, hænger det bl.a. sammen med, at der i Danmark ikke er yderområder i samme grad som det ses i andre EU-lande. De fleste kan inden for en radius af under 50 km komme til en større by med flere beskæftigelsesmuligheder, hvor det er muligt at finde et job, som man kan supplere ens deltidslandbrug med. Og på den måde er det muligt at skabe en økonomisk bæredygtig indkomst.

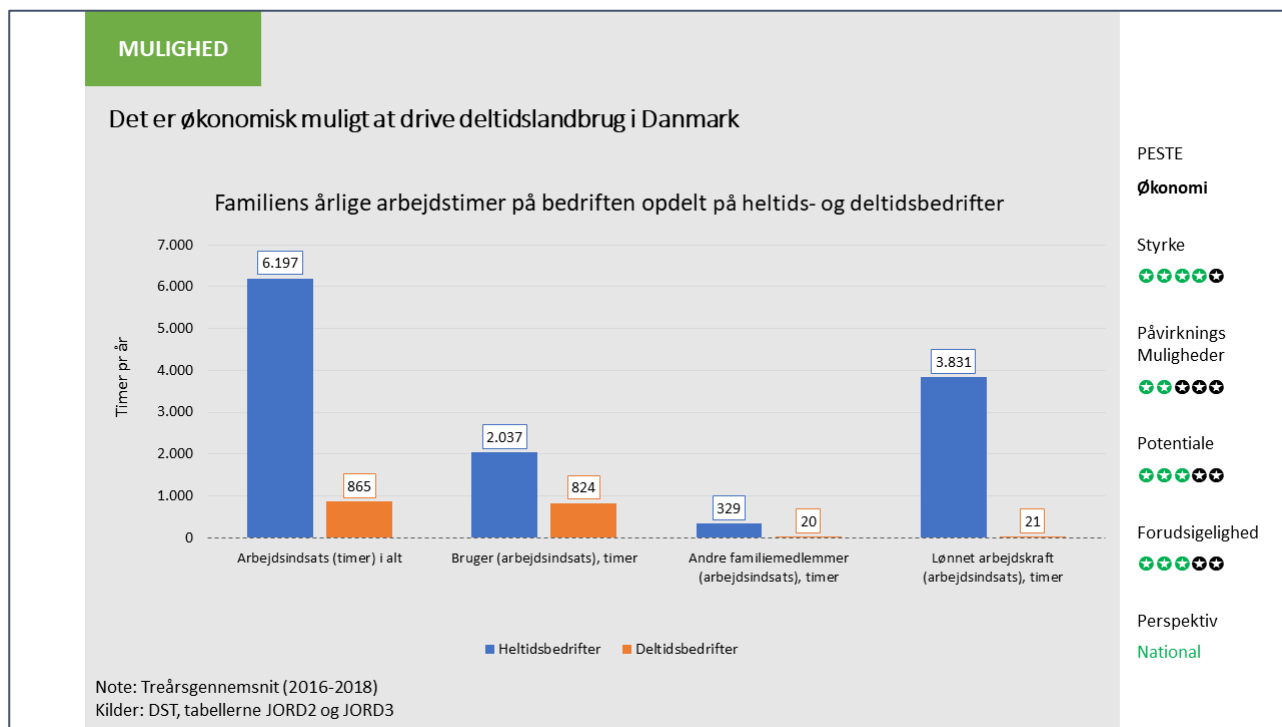
Figur 32: Brugerfamiliernes samlede indkomst, 1.000 kr. pr. bedrift

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

³⁷ Danmarks Statistik: JORD3

Figur 33: Familiens årlige arbejdstimer på bedriften opdelt på heltids- og deltidsbedrifter

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

3.4. Markedsorienteret håndtering af risikostyringsinstrumenter

Ifølge Landbrugsstyrelsen eksisterer der pt. ingen offentligt medfinansierede risikostyringsinstrumenter for danske landmænd. Der er i Danmark ikke tradition for direkte offentlig involvering i risikostyring, herunder ift. at afbøde udsving i indtjeningen pga. dårlig høst, sygdom i besætning eller store udsving i afregningspriser. Baggrunden er bl.a., at Danmark normalt har rimeligt stabile klimatiske forhold og dermed forholdsvis små udsving i høstudbyttet. Tørken i 2018 var helt ekstraordinær, idet den forrige egentlige tørke ligger tilbage i 1992.

Landmandens risikostyring og risikoafdækning sker dermed på markedsvilkår. Det sker gennem forsikringer mod haglskader, som reelt er den eneste afgrødeforsikring, der anvendes i Danmark; anvendelse af futures ved køb af gødning, såsæd, foder m.v. og salg af afgrøder som korn, raps m.v.; kontraktproduktion til faste priser; afdækning af finansielle risici. På den baggrund er det finansielle beredskab til at imødegå f.eks. dårlig høst, sygdom i besætning og store udsving i afregningspriser for produkterne (især kød, mælk, pelsskind) afgørende. Danmark har en velfungerende finansiell sektor. Stadigt større bedrifter, en høj gældsprocent og de mere og mere volatile priser på verdensmarkedet nødvendiggør stadig større fokus på det finansielle beredskab – og dermed et meget tæt samarbejde mellem landmanden og de finansielle partnere.

Der stilles store krav til landmand og til deres økonomistyring og bedriftsøkonomi, herunder finansielle beredskaber. Hertil trækker landmænd på en veludviklet bedriftsrådgivning, som er spredt ud over landet, som spiller en stor rolle for bidraget til den enkelte landmands bedriftsøkonomi. Dog vurderes det, at der i lav grad ydes rådgivning inden for anvendelse af specifikke risikoværktøjer. For mere information om bedriftsrådgivningen henvises der til den beskrevne styrke herom.

Andelsselskaberne, Arla Foods og Danish Crown m.fl., som ejes af landmændene, har en meget stærk position i Danmark. Andelsselskaberne kan i begrænset omfang dæmpe udsving i afregningspriserne ved i en periode at holde afregningspriserne lidt oppe, når verdensmarkedet dykker. Organiseringen i andelsselskaber giver desuden en sikkerhed for, at landmændene som producenter af fødevarer kan få deres varer afsat. Andelsmodellen er m.a.o. med til at mindske risikoen for den enkelte landmand, der gennem andelsselskabet kan være sikker på at få afsat det som produceres. Usikkerheden går mere på prisen, der varierer og dermed påvirker indtjeningen. Igen er andelsbevægelsen imidlertid en sikkerhed for landbrugeren i form af en vis minimumsindtjening. Et godt eksempel herpå, er Arlas beslutning om at udbetale et 'tørketillæg' til deres andelshavere (mælkeproducenterne) grundet den udsædvandlige tørre sommer i 2018. Arla fordeler normalvis deres nettoresultat via efterudbetalinger og konsolidering i selskabet, samt en privat låst opsparingskonto pr. andelshaver, og 'tørketillægget' i 2018 var et eksempel på, at hele nettoresultatet blev udbetalt som efterudbetaling.

I forbindelse med tørken i 2018 blev der igangsat en Hjælpepakke til Landbruget. Som del af hjælpepakken bliver der nedsat Ekspertgruppen for Landbruget Økonomi³⁸, som skal udarbejde anbefalinger til, hvordan man fremadrettet kan sikre et mere strukturelt stabilt landbrugserhverv, som selvstændigt kan håndtere tilbagevendende konjunkturudsving. Heri skal bl.a. indgå en analyse af mulighederne for at etablere en egenfinansieret konjunkturdæmpende ordening i sektoren. Denne ekspertgruppe er endnu ikke kommet med sine anbefalinger, da COVID19 har medført forsinkelser.

³⁸ Ekspertgruppen ledes af Bent Naur næstformand i Finansiell Stabilitet og tidligere direktør i Ringkøbing Landbobank. Derudover består ekspertgruppen af følgende parter: SEGES, LandboUngdom, Nærings- og Nydelsesmiddelforbundet, Nationalbanken, Danmarks Naturfredningsforening, Finans Danmark, Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi og Det Miljøøkonomiske Råd. Herudover deltager Fødevarerministeriet (formand), Erhvervsministeriet, Skatteministeriet samt Finansministeriet.

Dansk landbrugserhverv har derudover ikke efterspurgt statsfinansierede risikoværktøjer.

Tørken i 2018 og klimasituationen aktualiserer dog drøftelser af behovet for risikostyringsværktøjer. Herunder evt. national håndtering af de kommende anbefalinger fra ovenstående ekspertgruppe ift. private udbygninger af forsikringsordninger, oprettelse af gensidige fonde eller initiativer for udbygning af rådgivning inden for risikostyring.

Danmark anvender i nødvendige tilfælde markedsordningerne til rådighed. Senest har man anvendt nationale ad hoc-foranstaltninger i 2011 for 0,9 mio. kr. i forbindelse med E. coli-krisen. Derudover blev der givet de minimis støtte på 1,5 mio. kr. til de danske brancheorganisationer med henblik på at genvinde forbrugernes tillid og efterspørgsel til frugt og grønt. Danmark har anvendt mulighederne for privat oplagring af svinekød ifm. det russiske importforbud af svinekød i 2015. Danmark har ikke i nyere tid haft nationale ad hoc-foranstaltninger i forbindelse med ekstremt vejr, hvilket kunne blive aktuelt i fremtiden.³⁹

³⁹ Ovenstående er baseret på data og oplysninger fra Landbrugsstyrelsen.

3.5. En veludviklet struktur for bedriftsrådgivning understøtter en bæredygtig landbrugsindkomst og modstandsdygtighed

En veludviklet struktur for bedriftsrådgivning er med til at understøtte en bæredygtig landbrugsindkomst og modstandsdygtighed hos danske landbrugere.

Bedriftsrådgivning forstås som mulighed for at købe uafhængig rådgivning

Som landmand skal man kunne håndtere ny lovgivning både i praksis ude i bedriften og bag skrivebordet, ligesom man skal kunne lede en virksomhed med medarbejdere. Danmark har organiseret bedriftsrådgivningen f.eks. om overholdelse af krydsoverensstemmelsesregler, grønne krav, økologisk arealtilskud, moderniseringsordninger, minivådområder m.m. gennem en række forskellige videnscentre, spredt ud over landet, som de danske landmænd kan trække på i forhold til rådgivning. Det drejer sig både om offentlige vidensaktører – f.eks. KU Life, AU i Foulum – og private aktører som DMRI, SEGES og AGRO TECH. Desuden er en organisation som Landbrug & Fødevarer med til at sprede viden blandt de danske landmænd.

Danmark indførte bedriftsrådgivningsordningen i 2006 med fokus på krydsoverensstemmelse. Efter den seneste reform af EU's fælles landbrugspolitik er indholdet af bedriftsrådgivning udviklet til også at omfatte forskellige tilskudsordninger. Det betyder helt konkret, at landbrugere, uafhængig af myndighedernes kontrol, kan få rådgivning om reglerne inden for relevante områder og støtteordninger på deres bedrift. Bedriftsrådgiveren gennemgår alle relevante forhold, og rådgiver om, hvordan reglerne og støttebetingelser kan overholdes. Fremadrettet kan det ikke udelukkes, at der kan opstå et øget rådgivningsbehov inden for risikostyring som følge af f.eks. klimaændringer og mere volatile afregningspriser, jf. målsætning 1 og truslen om udsving i fødevarepriser.

Sammenlignet med andre EU-lande – f.eks. de tidligere østeuropæiske lande – er den danske organisering og struktur solid, da Danmark har en stærk og lang tradition for landbrugsfaglige viden- og innovationsnetværk (SEGES, 2019). Der er et effektivt system for videndeling, landbrugsrådgivning og samarbejde mellem myndigheder og landmænd med henblik på at omsætte ny viden fra forskning til praksis i landbruget. SEGES er det nationale, centrale videnscenter ejet af brancheorganisationen Landbrug & Fødevarer. Medlemskab af Landbrug & Fødevarer giver landmanden adgang til gratis rådgivning og mulighed for tilkøb af ekstra rådgivning og services, hvor det måtte være relevant. I alt har Landbrug & Fødevarer 21.441 aktive medlemmer på primærsiden.⁴⁰ En PRO AKIS publikation fra 2015 vurderer desuden, at det danske AKIS system, sammen med Luxemburg og Østrig, er både integreret og stærkt. Dette modsat Grækenland, Portugal og Rumænien, hvis AKIS vurderes at være fragmenteret og svagt. Det konkluderes desuden, at hvert EU-medlemsland har fundet deres måde at organisere deres AKIS på (PRO AKIS, 2015).

Ny viden genereres også hos uddannelses- og forskningsinstitutioner og formidles via SEGES til de lokale landbrugsrådgivningshuse. Disse rådgivningshuse formidler herefter den nye viden ud til landmændene gennem deres forskellige rådgivningstilbud. Langt de fleste landbrugsrådgivningshuse er en del af det såkaldte DLBR-samarbejde. I alt er der ansat ca. 2.500 medarbejdere i SEGES og de 31 lokale landbrugsrådgivningshuse under DLBR-samarbejdet (DLBR). Kvaliteten i rådgivningen sikres gennem ejerskabet i sig selv og gennem SEGES (SEGES, 2019). Strukturen er illustreret i figur 34 nedenfor.

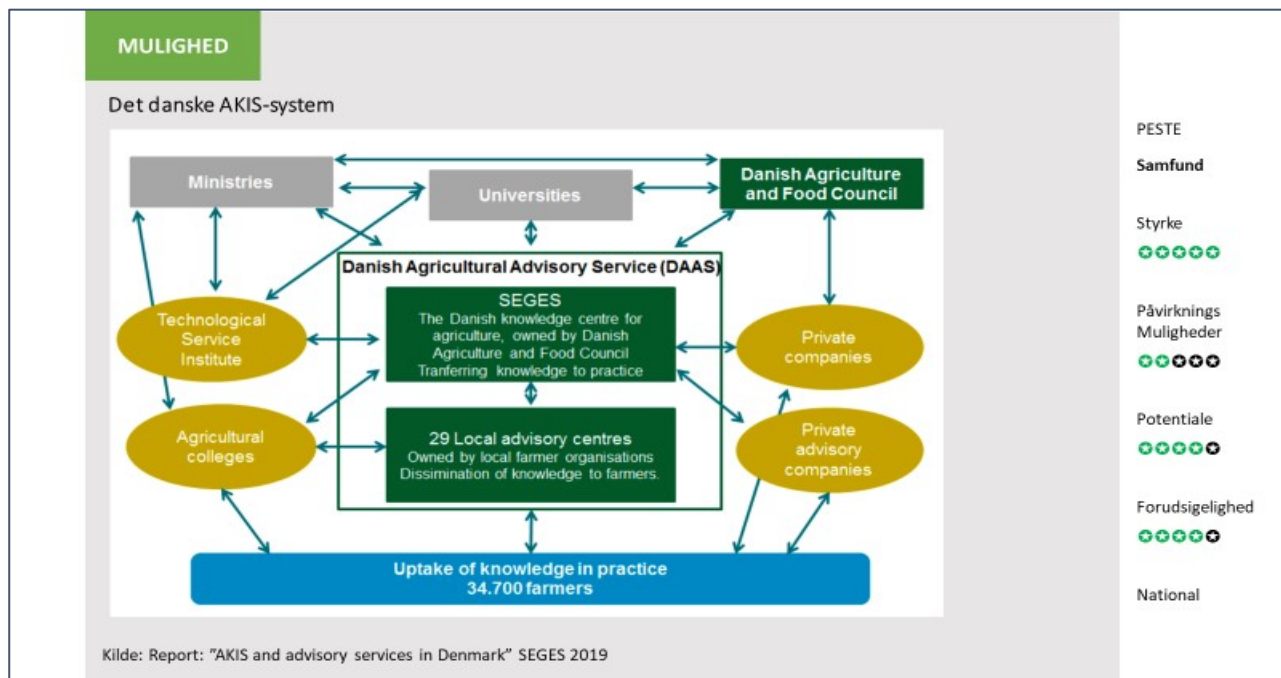
⁴⁰ Landbrug & Fødevarers hjemmeside

Herudover har Danmark en tradition for andelsselskaber, hvor de danske landmænd som andelshavere er garanteret at kunne sælge deres produkter. F.eks. blev hele 93,3 % af den producerede mælk i 2019 indvejet på ét andelsmejeri, mens kun 6,7 % blev indvejet på private mejerier.⁴¹

Organiseringen i andelsselskaber giver en sikkerhed for, at landmændene som producenter af fødevarer kan få deres varer afsat. Andelsmodellen er m.a.o. med til at mindske risikoen for den enkelte landmand, der gennem andelsselskabet kan være sikker på at få afsat det, som produceres. Usikkerheden går mere på prisen, da den kan variere og dermed påvirke indtjening pga. svingende afregningspriser. Andelsbevægelsen kan i nogen grad være en buffer for landbrugeren. Et godt eksempel herpå, er, jf. afsnit 3.4, Arlas beslutning om at udbetale et 'tørketillæg' til deres andelshavere (mælkeproducenterne) grundet den udsædsvandlige tørre sommer i 2018. I Målsætning C er der en mere uddybende beskrivelse af andelsbevægelsen og de fordele og muligheder den rummer.

Sammenholdt med den måde, som andre EU-lande, jf. ovenstående, har organiseret deres bedriftsrådgivning, vurderes den danske tilgang og organisering at være en mulighed. Det er bl.a. en stor mulighed, at alle landmænd har adgang til uafhængig rådgivning og efteruddannelse. Det sikrer, at danske landmænd er oplyste og ajour med regler, krav og muligheder om f.eks. direktivimplementeringer, støttemuligheder, finansielle instrumenter, driftsmetoder, digitale muligheder m.m. Alt sammen forhold, der nævnes i EU-Kommissionens forslag til forordning, artikel 13 om krav til bedriftsrådgivningstjenester. Den danske bedriftsrådgivning lever i høj grad op til de krav, der her stilles. Herudover anses andelsvirksomhederne som en mulighed set i forhold til at sikre en vis minimumsindtjening.

Figur 34: Det danske AKIS-system (Agricultural Knowledge and Innovation System). Videns- og innovationssystemet for landbrug.

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

⁴¹ Mejeriforeningen: <https://mejeri.dk/branchen/branchen-i-tal/mejeristatistik/03-maelkeindvejning/3-3-indvejning-af-maelk-fordelt-paa-andels-og-privatmejerier>

3.6. Danske landmænd har et solidt videns- og uddannelsesniveau

De danske landmænd har et solidt videns- og uddannelsesniveau, som bl.a. er med til at understøtte brugen af ny teknologi, nye dyrkningsmetoder m.m. Dette fremmer en stabil produktion og leverance af fødevarer.

Tages der afsæt i det højeste gennemførte uddannelsesniveau blandt beskæftigede i Danmark inden for landbrug, skovbrug og fiskeri er uddannelsesniveaet generelt ret højt, jf. figur 35. Hovedparten af de beskæftigede i landbruget har en uddannelse højere end grundskole, og hvis det antages, at de fleste landmænd begynder deres karriere som landmand som ung, er uddannelsesniveaet stigende.

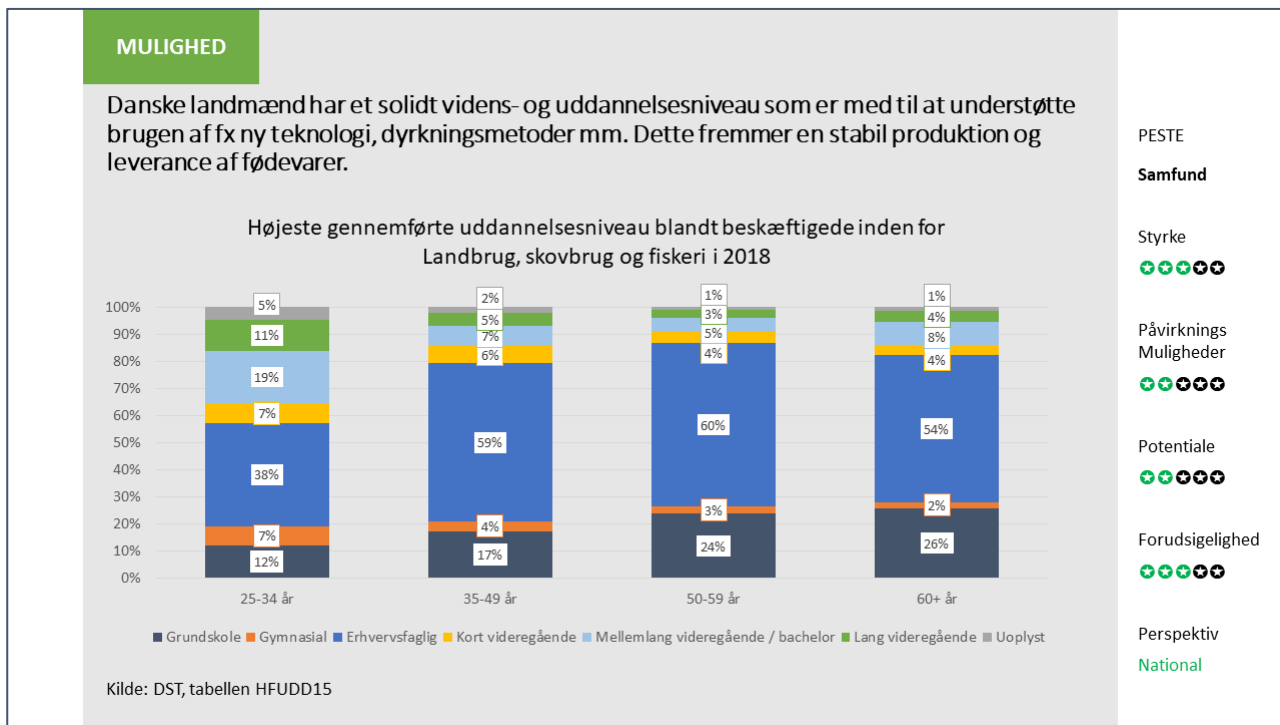
Alderskategorierne afspejler denne tidsmæssige udvikling. Således har 26 % af de 60+-årige grundskole som deres højeste uddannelse, mens det kun er tilfældet for 12 % af de 25-34-årige. Samtidig har 11 % af de 25-34-årige en lang videregående uddannelse mod hhv. 5 % blandt de 35-49-årige, 3 % blandt de 50-59-årige og 4 % blandt de 60+-årige. Desuden er det interessant, at 19 % af de yngre landbrugere har en mellemlang uddannelse, mens dette ved de ældre grupperinger kun er tilfældet for 8 % eller herunder. De yngre landbrugere har tilsvarende også den laveste andel med en erhvervsfaglig uddannelse set over alle aldersgrupperinger, hvilket indikerer at de yngre i højere grad tager mere og længere uddannelse inden for landbrugssektoren.

Den teknologiske udvikling har historisk set været med til at sikre en væsentlig større stigning i produktiviteten i landbruget end i andre erhverv. Det vil, uden tvivl, også være drivkraften i fremtiden. Robotter og automatik vil overtage stadig flere opgaver i fremtidens landbrug og vil bidrage til at øge produktiviteten og mindske miljøproblemer (Svend Christensen Institut for Plante- og Miljøvidenskab, Aarhus Universitet). I den henseende er de yngre landmænd vigtige, da de både har et højere uddannelsesniveau og har evnen og viljen til at inddrage nye teknologier i produktionen.

Ifølge SEGES vil intelligente computere overtage flere videnstunge beslutninger i de enkelte landbrugsvirksomheder. Nye teknologier vil i endnu højere grad end i dag sætte big data i spil og fremme automatisering inden for landbruget (SEGES, 2015). Nedenstående teknologiske ændringer og gennembrud er, ifølge SEGES, realistiske eksempler på forhold, der kan og vil påvirke de danske landmænd i fremtiden:

- Udvikling af robotter, IT, genteknologi, såsæd, procesteknologier, værdikæde-managementsystemer, intelligent vanding, gødning osv. Her er en stadig mere kompleks og integreret teknologipark på vej.
- Med genetisk selektering bliver det inden for 10 år muligt at kortlægge DNA på få timer. Dermed kan avlsarbejdet for både planter, svin og kvæg optimeres.
- Avancerede robotter vil give nye muligheder i fremtidens landbrug. De vil kunne behandle/dyrke marken og assistere ved eks. vaskning af stalde og kastration af grise.
- Hastigheden på teknologiimplementering vil blive et konkurrenceparameter i landbrugsproduktionen. Og det vil derfor også få en ganske stor betydning for, hvem der rekrutteres som arbejdskraft. På landet vil der fremadrettet blive ansat flere teknologiske vidensmedarbejdere.
- Gode chancer for at eksportere viden som produktion til det globale marked. Det gælder ikke mindst inden for produktionsteknologi, hvor produktporteføljen spænder vidt fra maskiner til markbearbejdning samt udstyr til mekanisering af stalde, genetik og foderproduktion (SEGES, 2015).

Figur 35: Højeste gennemførte uddannelsesnivea blandt beskæftigede inden for Landbrug, skovbrug og fiskeri

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

3.7. Det danske uddannelsessystem leverer højt kvalificerede personer

Det danske uddannelsessystem på skov- og landbrugsområdet leverer løbende et tilstrækkeligt antal højt kvalificerede personer, ejere og medarbejdere til landbrugserhvervet.

Det fremgår af figur 36 herunder, der viser hvor mange elever, der dimitterer fra landbrugsrelaterede erhvervsfaglige uddannelser, at der er en lille stigning i perioden 2010 til 2013, efterfulgt af et fald til 2017 og udsving i 2018-2019. Afgangene fra uddannelserne varierer fra uddannelse til uddannelse. Hvor de to antalsmæssige store uddannelser "jordbrug og natur" og "landbrugsuddannelser" falder i hele perioden, så stiger "Skov- og naturteknik" – faktisk sker der i denne uddannelse næsten en fordobling af dimittender fra 72 personer i 2006 til 146 personer i 2018. Men fra 2018 til 2019 er der sket et mindre fald til 116 personer.

Hvis man i stedet ser på den uddannelsesmæssige situation inden for længerevarende akademiske uddannelser, der også har relevans for en række forskellige jobkategorier i og omkring skov- landbrugserhvervet, ses det af figur 37, at Danmark i runde tal optager 1.000 personer på akademiske jordbrugs- og fødevareruddannelser hvert år. I et relativt lille land er det en betydelig mængde videnstung arbejdskraft, der årligt kanaliseres ind i landbrugssektoren og relaterede erhverv.

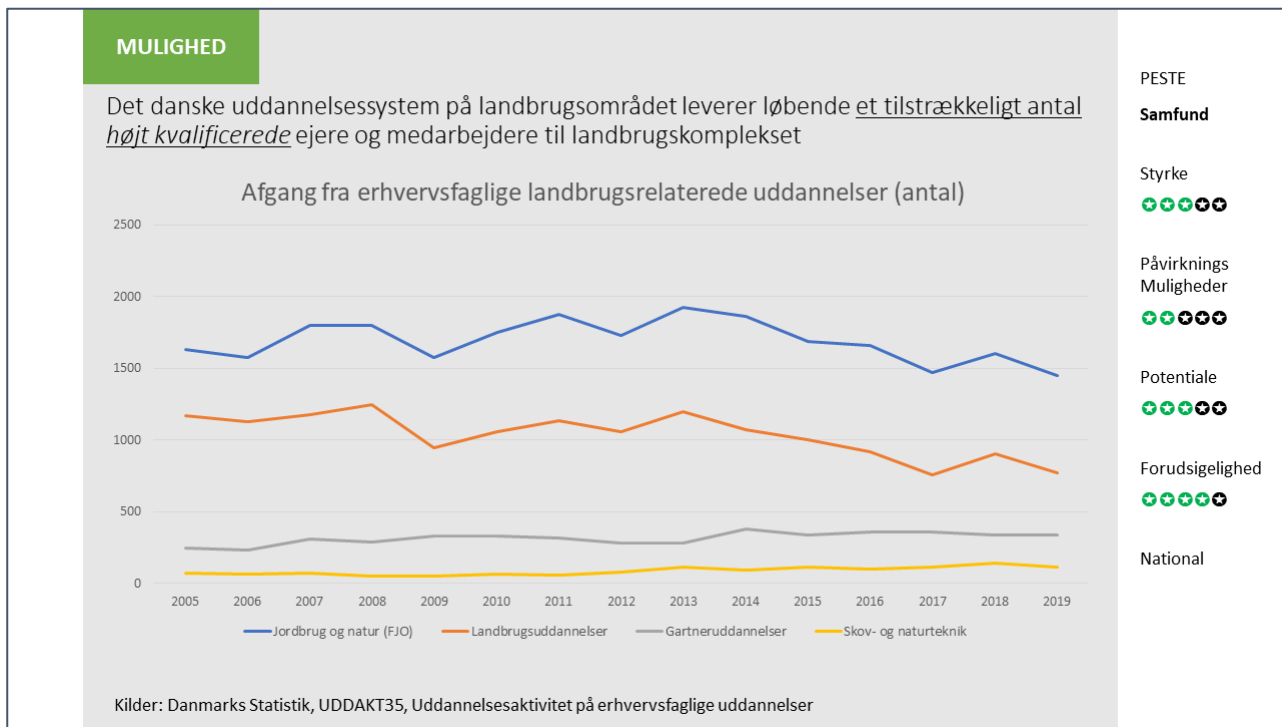
Nærlæser man tallene viser det sig, at der i perioden fra 2017-2018 er et fald i optaget på mange af de landbrugsrelaterede uddannelser. Alle uddannelsesinstitutioner oplever et fald i denne periode. Men særligt KU formår at vende nedgangen til en stigning i antallet af optagede fra 2018-2019. Af KU's uddannelser er det kun Husdyrvidenskab og Nanoscience, der oplever tilbagegang i optaget.

Det fremgår af en international sammenligning med øvrige europæiske lande, at Danmark ikke er placeret højt hvad gælder uddannelsesniveaet i landbrugserhvervet (agriculture). Som gennemsnit i EU-28 har 8,9 % af arbejdsstyrken en lang videregående uddannelse. Danmark ligger med 10,4 % lidt over gennemsnittet, men langt bag lande som Tyskland (23,5 %), Frankrig (17 %) og Sverige (17 %).⁴²

Det kræver et nuanceret blik på hele uddannelsessektoren for entydigt at kunne konkludere, hvorvidt udbuddet af landbrugsfaglig arbejdskraft i Danmark er på et højt niveau i forhold til andre lande. I relation til målsætning A er det intentionen at illustrere, at udbuddet af unge mennesker med landbrugsfaglige kompetencer har et fornuftigt niveau, hvilket er vigtigt for også fremadrettet at kunne sikre en bæredygtig landbrugsindkomst og modstandsdygtighed i hele Unionen og i Danmark med henblik på at øge fødevarer sikkerheden. Som noget forholdsvis nyt anfører landmændene imidlertid, at mangel på arbejdskraft kan blive en produktionsbegrænsning jf. afsnit 4.4.

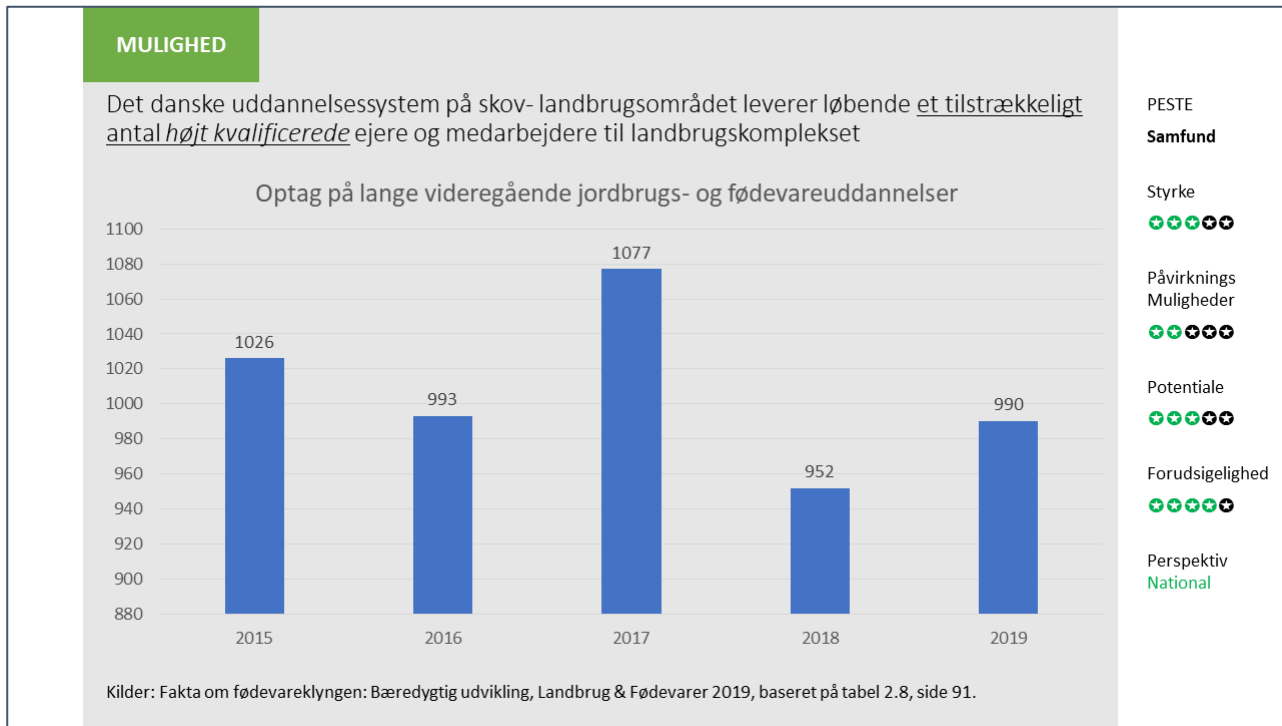
⁴² Eurostat (lfsa_egaed) and Eurostat own calculations: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Farmers_in_the_EU_-_statistics

Figur 36: Afgang fra erhvervsfaglige skov og landbrugsrelaterede uddannelser

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 37: Optag på lang videregående jordbrugs- og fødevareruddannelser

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

3.8. Globale og europæiske muligheder på fødevareområdet kan medføre dansk vækst og arbejdspladser

Danmarks eksport på miljø- og fødevareområdet er i høj grad styret af internationale rammevilkår. Globalt sættes rammerne for dansk eksport af en voksende befolkning, der forventes at udgøre 9,7 mia. mennesker i 2050 mod 7,3 mia. i dag. Den globale middelklasse forventes i 2030 at være op mod 3 mia. mennesker større end i 2009. Størstedelen af den forventede befolkningsvækst vil ske i Asien og Afrika, mens befolkningen i Europa forventes at falde frem mod 2050. Af verdens befolkning tilhørte 1,8 mia. mennesker i 2009 den globale middelklasse (Miljø- og Fødevareministeriet, 2017).

I 2050 vil middelklassen i Indien og Kina stå for over halvdelen af den globale middelklassens forbrug, og den globale middelklassens forbrug forventes at stige fra 21 billioner US dollars til 56 billioner US dollars i 2030 (Miljø- og Fødevareministeriet, 2017).

Danmark kan erobre en del af denne tilvækst blandt andet pga. de styrker, der er vist ovenfor omkring f.eks. produktion af kvalitetsfødevarer, produktivitet, viden, know how, rådgivning m.m. I 2018 var f.eks. 37,6 % af den danske fødevarerklænges eksport karakteriseret som højværdivarer⁴³ (Landbrug & Fødevarer, 2019). Altså forventes udviklingen at give store muligheder for Danmark, da en stor del af verdens befolkning ventes at efterspørge produkter, løsninger og services, som vi i Danmark har taget for givet i mange år. Herudover skal landbrugsproduktionen stige med 60 % for at kunne dække i 2050, og udviklingen ventes derfor at skabe øget efterspørgsel efter effektive produktionsmetoder og løsninger til bedre udnyttelse af ressourcerne (Miljø- og Fødevareministeriet, 2017)

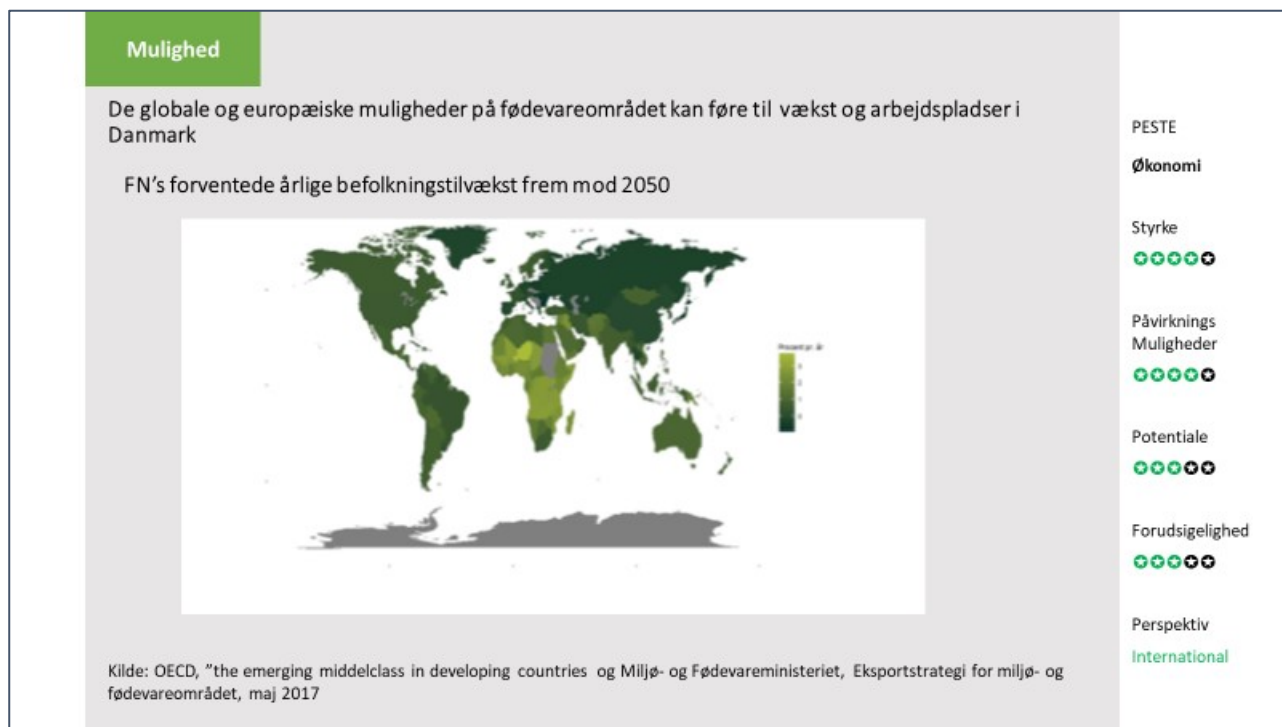
F.eks. er eksporten af levende danske svin – især smågrise – ifølge en analyse fra Danmarks Statistik i 2018 i kraftig vækst. Den samlede eksportværdi af levende svin og svinekød udgjorde i 2017 i alt 26,2 mia. kr. Det svarer til 3,9 % af Danmarks samlede vareeksport i 2017. De største eksportmarkeder for svinekød er Tyskland og Japan (DST Analyse, 2018). Hvis væksten i verdens/markedet for f.eks. svinekød fortsætter grundet øget befolkning og en stigende middelklasse i Asien, og Danmark formår at fastholde sin andel af denne vækst, kan det betyde flere jobs og højere indkomst til Danmark.

Det samme gælder for højværdiprodukter, økologi, nicheprodukter m.v. Det er ikke alene i Danmark, at efterspørgslen på økologiske varer stiger. På verdensplan blev der solgt økologiske varer til en værdi af knap 90 mia. dollar i 2016 eller ca. 592 mia. kr. (FIBL & IFOAM Organics International, 2018). Der er tale om en fordobling på ti år. Den stærkt stigende interesse for økologi giver også et stort potentiale for eksport af danske økologiske varer som allerede er inde i en positiv udvikling, jf. afsnit 1.2 ovenfor. En af årsagerne til at efterspørgslen efter danske økologiske varer er stor, er den kvalitet, som danske virksomheder formår at levere (Berlingske Tidende, 2017).

Der synes derfor at være mulighed for at øge eksporten og dermed skabe vækst og arbejdspladser inden for f.eks. svinekød og økologi forudsat, at erhvervet kan fortsætte med at levere som i dag på kvalitet og pris. Der er, med andre ord, et stort eksportpotentiale for den danske fødevarerklænge, hvis eksport i 2018 var på 162 mia. kr. svarende til knap en fjerdedel af den samlede danske vareeksport (Landbrug & Fødevarer, 2019).

⁴³ En højværdivarer er defineret som en eksportvarer, hvor prisen er mindst 20 % højere end gennemsnitsprisen i EU for tilsvarende varer (Fakta om Fødevarerklængen, Bæredygtig Udvikling, Landbrug & Fødevarer, 2019).

Figur 38: FN's forventede årlige befolkningstilvækst frem mod 2050

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

4. TRUSLER

4.1. Gældsætningen i dansk landbrug har stabiliseret sig i de seneste år, men er fortsat høj

Landbrugets gæld har, jf. figur 39, inden for de seneste år stabiliseret sig på et niveau på omkring 340-350 mia. kr. Op til og lige efter finanskrisen i 2008 steg gælden fra 217 mia. kr. i 2005 til 355 mia. kr. i 2010. En stigning på 63 procentpoint hvor den gennemsnitlige årlige inflation (prisstigning) var 2,07 % svarende til 12,4 % for den samlede periode.⁴⁴ Knap en tredjedel af Danmarks landbrug er heltidsbedrifter, og de står for ca. tre fjerdedele af landbrugets gæld. En gennemsnitlig heltidsbedrift har en gæld på ca. 25 mio. kr. (Danmarks Statistik, 2017).

2017 var et godt år for de danske landmænd, hvilket primært skal tilskrives stigende priser på animalske produkter; 25 % på mælk og 10 % på svin. Prisstigningerne på vegetabiliske produkter var mindre. Hertil kommer effekter af fødevare- og landbrugspakken. Den positive økonomi i 2017 betød, at landmændene havde mulighed for at nedbringe gælden. Den samlede gæld for hele landbrugssektoren var på 341 mia. kr. ultimo 2017, hvilket er 12 mia. kr. lavere end i 2016. Yderligere er gælden i landbruget nedbragt til 337 mia. kr. i 2018 (jf. figur 39).

Den gennemsnitlige rente på landbrugets gæld har været faldende de seneste 10 år, fra 5,2 % i 2008 til 2 % i 2018. Det markante fald i den gennemsnitlige rente skyldes først og fremmest, at en stor andel af jordbrugets samlede gæld består i rentetilpasningslån. I samme periode er de samlede renteudgifter faldet tilsvarende.⁴⁵ På trods af faldende udgifter til renter, har man imidlertid ikke nedbragt gælden betydeligt i perioden.

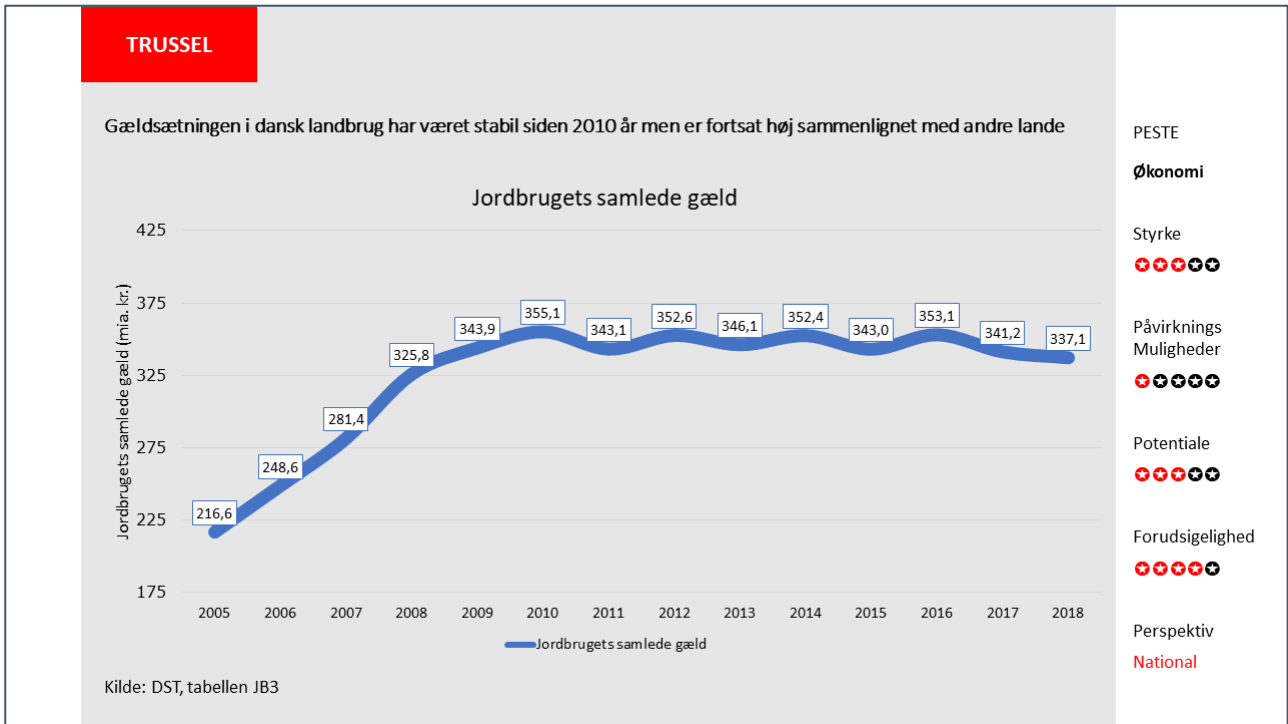
Sammenlignes gældsprocenten i Danmark med gældsprocenten i EU, er den danske meget høj. Ifølge FADN var gældsprocenten i Danmark på 59 % i 2011 mod et gennemsnit i EU på 16 %, jf. figur 40. DST (JB3) opgør gældsprocenten til 57,4 % i 2017 og 57,6 % i 2018 hvor heltidsbedrifter havde en gældsprocent på 66,4% mod 39,8% for deltidsbedrifter. Figur 40 viser også, at gældsprocenten for større danske landbrugsbedrifter er højere end i udvalgte EU-lande.

Uanset hvilken kilde og snit, der benyttes, er gældsprocenten i dansk landbrug meget høj, hvilket alt andet lige er en trussel, selvom truslens omfang afhænger af gældens konkrete sammensætning. Gælden er en hindring for at sikre en økonomisk bæredygtig landbrugsindkomst og modstandsdygtighed over for uforudsete hændelser, ligesom det er med til at hæmme omfanget af og lysten til nye investeringer. I Landbrug & Fødevarers landmandbarometer fra december 2018 fremgår det, at ca. 10,3 % af landmændene forventer at reducere investeringerne med op til 25 % eller mere sammenlignet med 2017. Forventningerne til 2019 er et fortsat lille fald i investeringerne. Mink- og kyllingeproducenterne har de laveste forventninger til investeringer i 2019. Årsagerne til de dæmpede forventninger til investeringer er, at 35 % af landmændene netto vurderer, at tørken i sommeren 2018 har påvirket bedriftens likviditet i en negativ retning (Landbrug & Fødevarer, 2018).

⁴⁴ Danmarks Statistik: PRIS8

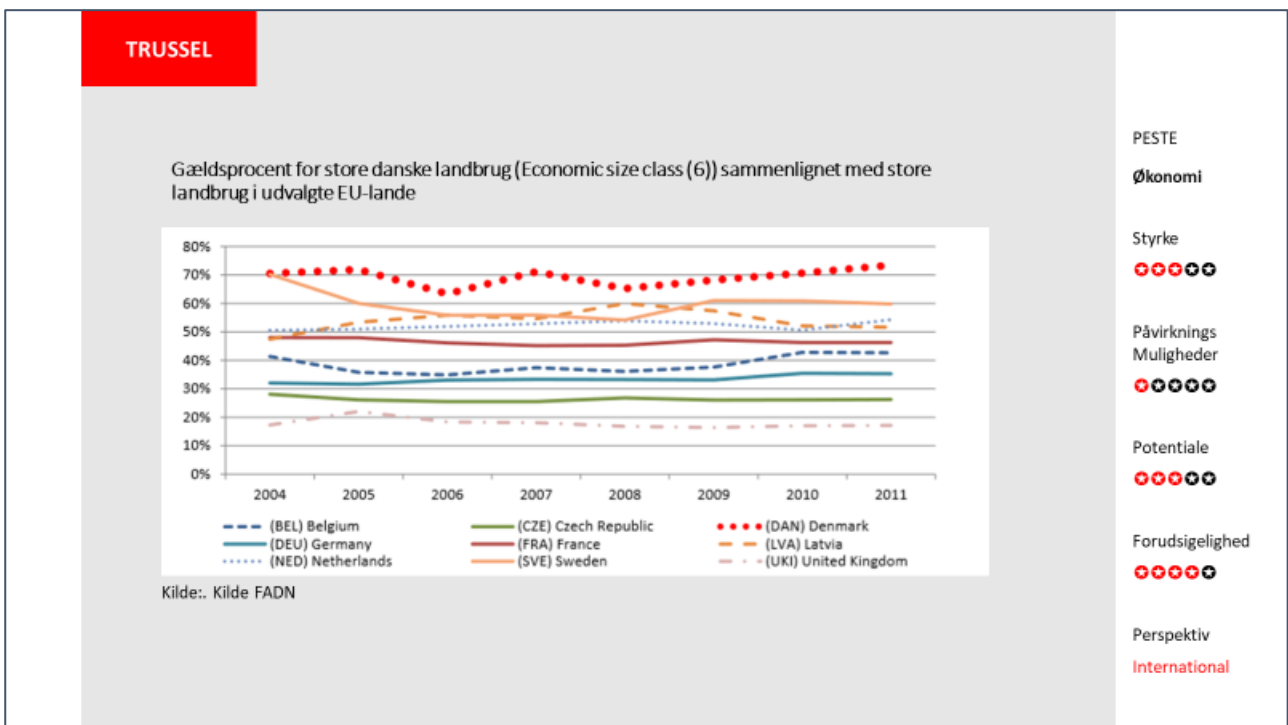
⁴⁵ Danmarks Statistik: JB3

Figur 39: Jordbrugets samlede gæld

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 40: Gældsprocent for store danske landbrug (Economic size class (6)) sammenlignet med store landbrug i udvalgte EU-lande

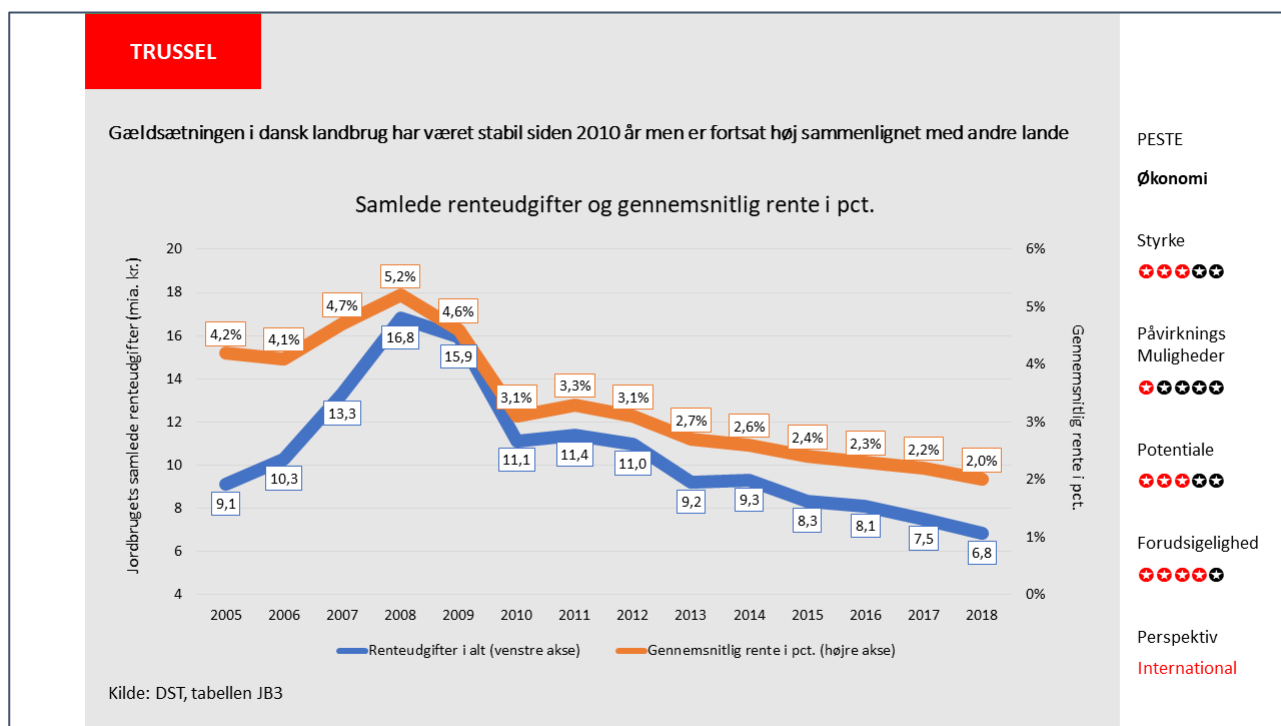
Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

4.2. En stigning i renteniveauet vil være en trussel for landbrugets økonomi

Landbrugets samlede udgifter til renter er, jf. figur 41, i dag historisk lave sammenlignet med de seneste 12 år, hvilket først og fremmest skyldes den historisk lave gennemsnitlige rentesats på 2 % i 2018. Det er 3,2 procentpoint lavere end i 2008. Bespærelserne på renteudgifterne er dog ikke blevet brugt på at afdrage betydeligt på gælden, som har ligget på et stort set konstant niveau siden 2010 jf. afsnit 4.1. Hvis renten stiger i fremtiden, vil landbruget derfor opleve en stigning i de årlige renteudgifter. Ikke mindst, fordi en stor andel af landbrugets gæld består i rentetilpasningslån (ca. 53 % i 2018).⁴⁶

En stigning i renten f.eks. grundet internationale handelskrige, politiske uroligheder som Brexit m.m. udgør derfor en alvorlig trussel mod dansk landbrug, da det er en hæmmende faktor for de nødvendige investeringer i landbruget, ligesom det er med til hæmme generationsskiftet. En fremskrivning af renteniveauet for 2007-2010 viser, at landbrugets renteudgifter i 2017 ville være dobbelt så høje (cirka 7,5 milliarder), som det faktisk var tilfældet (jf. figur 42). En stigning i renten til niveauet for 2007-2010 vil altså give landbruget en betydelig merudgift alene til renteudgifter, hvilket kan presse landbrugets økonomi og hæmme investeringer. En rentestigning vil, med andre ord, gøre det vanskeligt at opretholde en bæredygtig landbrugsindkomst og modstandsdygtighed i den danske landbrugssektor som også øger forsyningssikkerheden. Dette billede bekræftes også af Danmarks Nationalbank, som vurderer, at hvis renten stiger med 2,5 procentpoint vil heltidsbedrifternes finansielle omkostninger samlet set stige med 67 % (Danmarks Nationalbank, 2018).

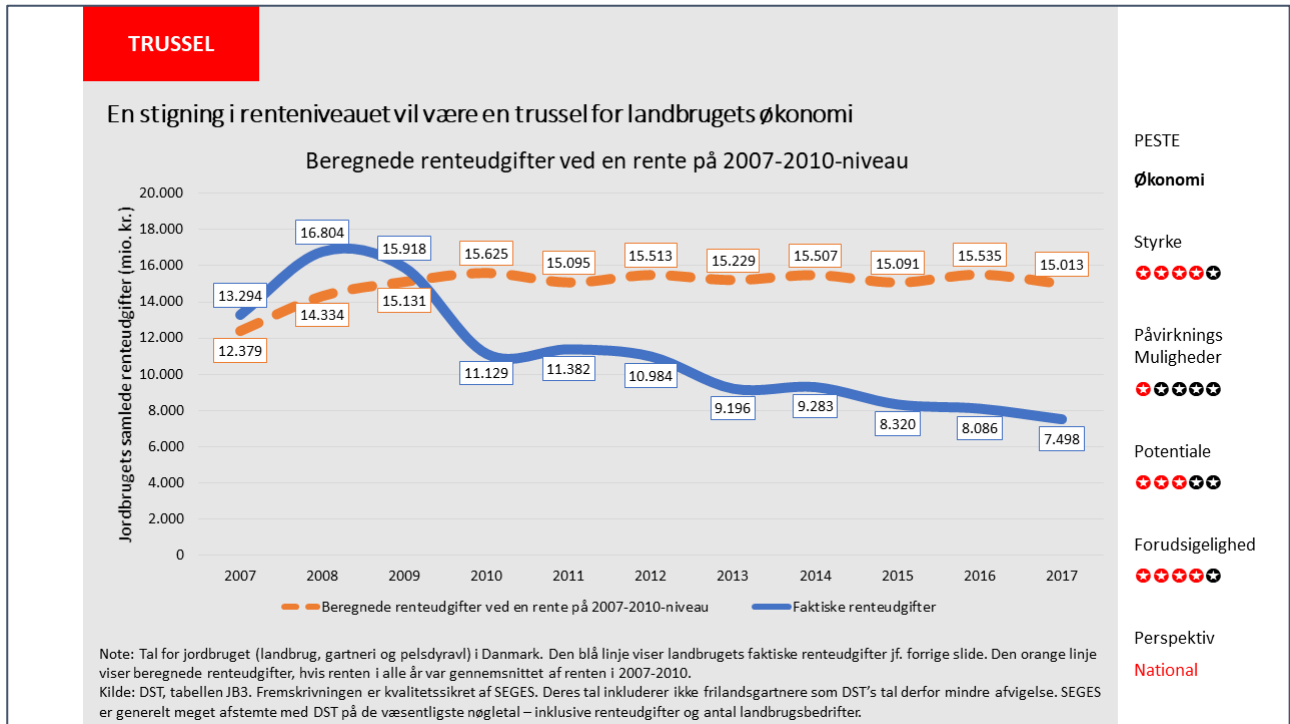
Figur 41: Samlede renteudgifter og gennemsnitlig rente i procent

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

⁴⁶ Danmarks Statistik: JB3

Figur 42: Beregnede renteudgifter ved en rente på 2007-2010- niveau

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

4.3. Udsving i fødevarerpriser vil destabilisere en økonomisk bæredygtig landbrugsindkomst i Danmark

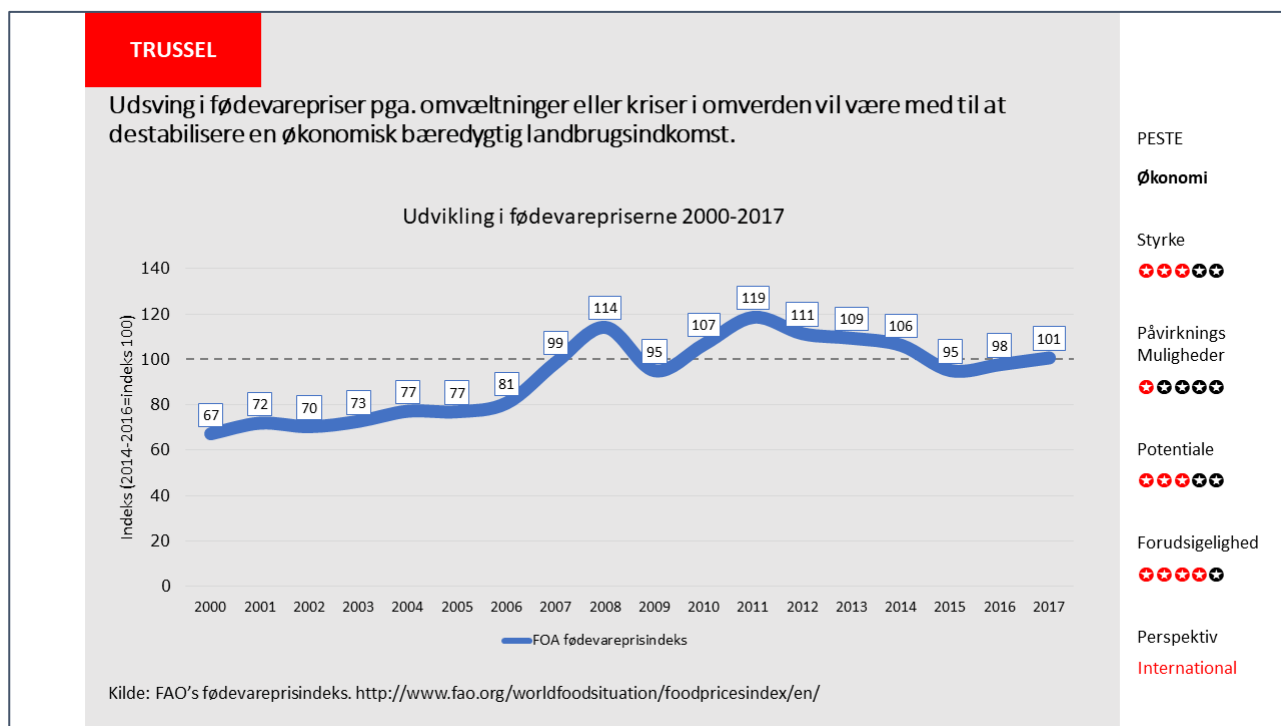
Udsving i fødevarerpriser pga. omvæltninger eller kriser i omverdenen vil være med til at destabilisere en økonomisk bæredygtig landbrugsindkomst i Danmark.

Historisk har der været store udsving i fødevarerpriser. Senest var der i 2015 og 2016 konjunkturudsving grundet globale omvæltninger og kriser, som førte til indtjeningstab i dansk landbrug og var med til at destabilisere en økonomisk bæredygtig landbrugsindkomst. Det kan derfor argumenteres, at det vil være en trussel med store konjunkturudsving i fødevarerpriser i forhold til at sikre en økonomisk bæredygtig landbrugsindkomst både i Danmark som i øvrige EU-lande.

FAO Food Price Index er et mål for den månedlige ændring i de internationale priser. Den består af gennemsnittet af fem råvareprisindekser vægtet med de gennemsnitlige eksportandele (FAO, u.d.). Prisudviklingen - og dermed også forbrugerkrønen - har været volatil i de senere år. I landmandsleddet har priserne på både vegetabiliske og animalske produkter svinget meget, og på detailniveau har flere butikker på det seneste sænket priserne på økologiske fødevarer (Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, 2016). Dog er det vigtigt at fremhæve, at den lavere pris på detailniveau ikke nødvendigvis har haft direkte effekt på landbrugerne, men derimod kan skyldes detailhandlen, der har sænket deres avance.

Udsvingene vil være en trussel i forhold til at opnå målsætning A.

Figur 43: Udvikling i fødevarerpriserne 2000-2017

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

4.4. Mangel på arbejdskraft til specialiserede og heltidsbedrifter er en begrænsning for produktionen

Ifølge Landbrug & Fødevarer Landbrugsbarometer fra december 2018, som baserer sig på en undersøgelse blandt 2.000 landmænd, er mangel på arbejdskraft i landbruget et stigende problem. Ifølge undersøgelsen er der tale om den største mangel på arbejdskraft, siden Landbrug & Fødevarer begyndte at undersøge dette tilbage i 2010. Arbejdskraft er i denne sammenhæng både dansk og udenlandsk arbejdskraft (Landbrug & Fødevarer, 2018).

Adgangen til arbejdskraft har indtil 2016 ikke udgjort en væsentlig begrænsning for produktionen (jf. figur 44), så der er altså tale om et forholdsvis nyt forhold, som uddannelsessystemet ikke pt. har kunnet nå at reagere på.

I perioden 2010-2015 har mellem 2 % og 6 % af de deltagende landbrugere i landbrugsbarometeret angivet, at manglende adgang til arbejdskraft udgjorde en begrænsning for produktionen. I første halvår af 2018, var denne andel steget til over 20 %. Mere end hver femte landmand oplever dermed problemer med manglende arbejdskraft. Manglen er størst inden for produktion af svin, fjerkræ og mælk (Landbrug & Fødevarer, 2018).

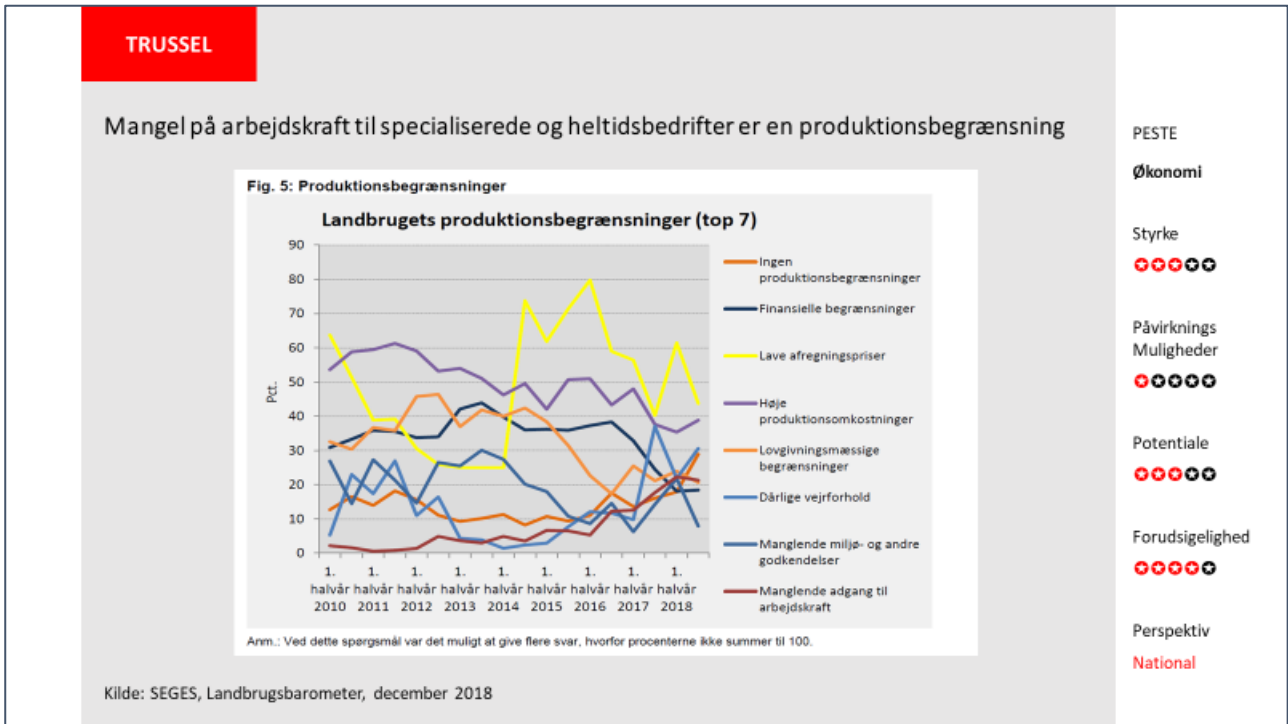
Dette billede bekræftes i publikationen 'Fakta om Fødevareklyngen, Bæredygtighed' fra 2018 (Landbrug & Fødevarer, 2018). Analysen viser, at manglen på kvalificeret arbejdskraft er stigende inden for alle sektorer.

Deloitte og Kraka har i publikationen "Small Great Nation – muligheder og udfordringer" fra november 2018 analyseret andelen af udenlandske arbejdstagere på tværs af brancher. Her ligger de tre brancher: Landbrug m.m., Erhvervsservice og Handel og Transport i top med flest udenlandske statsborgere og pendlere blandt de ansatte. Andelen af udenlandske arbejdstagere blandt lønmodtagere for de tre brancher var i 2015, jf. figur 46, hhv. 33 %, 14 % og 11 % opgjort i fuldtidsbeskæftigede. Andelen af udenlandske statsborgere blandt lønmodtagere er steget på tværs af alle brancher i perioden 2008-2015, men stigningen har især været kraftig inden for Landbrug m.m. (Deloitte & Kraka, 2018).

I 2016 blev 40 % af stigningen i arbejdsstyrken inden for landbruget m.m. dækket af udenlandsk arbejdskraft. Men tilgangen af arbejdskraft fra andre EU-lande er faldet kraftigt siden midten af 2016. Det skyldes, at der også er voksende mangel på arbejdskraft i resten af EU, og at det stærke økonomiske opsving i f.eks. Polen gør det mindre attraktivt at arbejde i Danmark (Landbrug & Fødevarer, 2018).

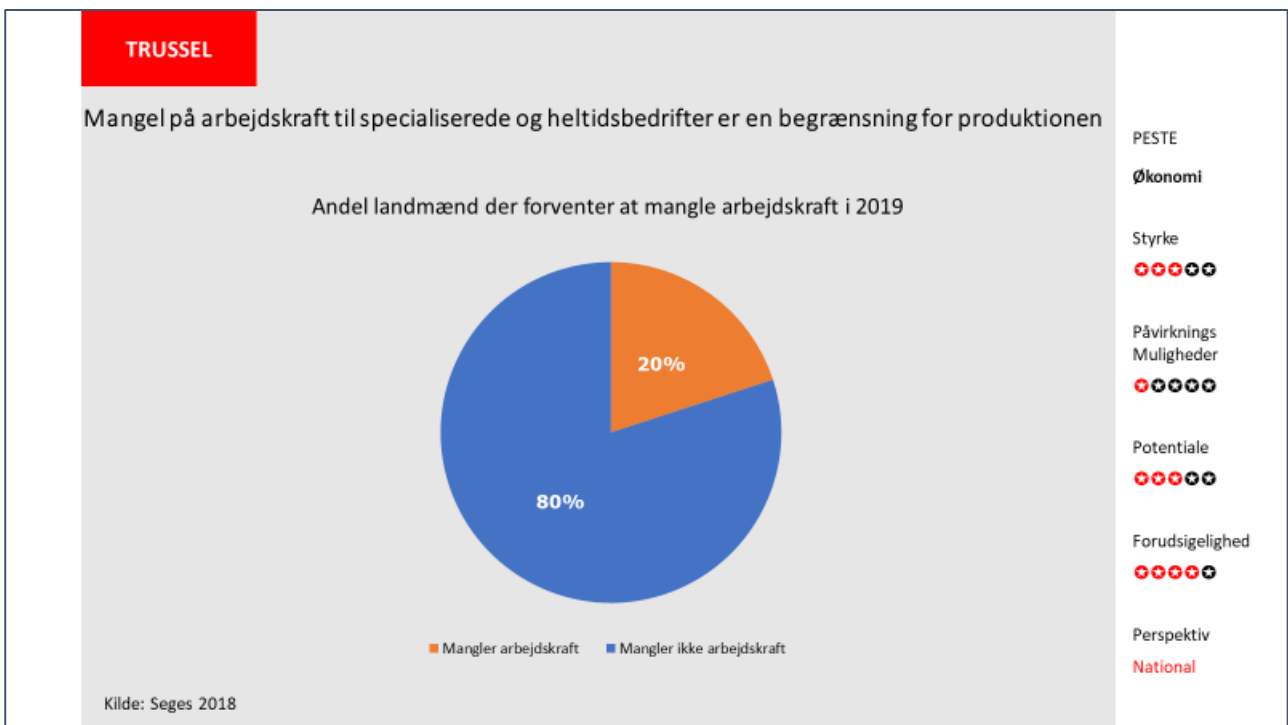
Samlet set er det en trussel mod dansk landbrug og erhvervet, hvis den nødvendige arbejdskraft ikke kan tiltrækkes, da det reelt set kan blive en produktionshæmsko og betyde, at virksomheder må sige 'nej' til ordrer og dermed miste job og vækst.

Figur 44: Landbrugets produktionsbegrænsninger

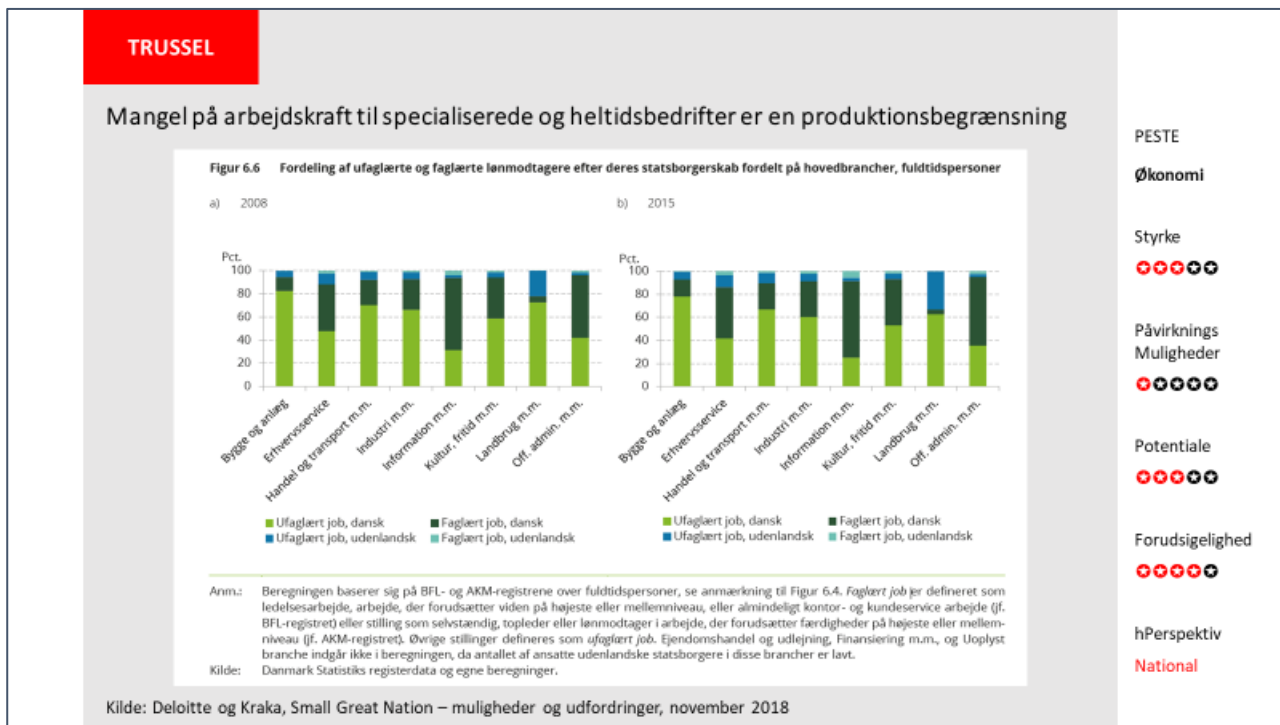
Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 45: Andel landmænd der forventer at mangle arbejdskraft i 2019

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 46: Fordeling af ufaglærte og faglærte lønmodtagere (statsborgerskab, hovedbranche og fuldtidspersoner)

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

4.5. Landbruget er afhængige af ekstern kapitaltilførsel

Mange landbrug er afhængige af, at realkreditinstitutterne, andre institutionelle eller private investorer investerer i deres forretning. Især mange nye unge landmænd har svært ved at etablere egen bedrift.

Landbruget har siden finanskrisen været i en svær økonomisk situation, hvilket bl.a. hænger sammen med svingende fødevarepriser. Landmændene er derfor afhængige af, at banker og især realkreditinstitutter investerer i deres virksomheder for f.eks. at kunne finansiere ejerskifte, udvidelser og moderniseringer af bedriften.

Sammen med den finansielle krise kom en generel opstramning af kreditpolitikken i banker og andre finansieringsinstitutter. En del landmænd havde før finanskrisen købt jord til alt for høje priser - som faldt efter finanskrisen. Det medvirkede, sammen med en stort set uændret gæld, til en voksende gældsprocent. Nogle landmænd havde desuden optaget lån i fremmed valuta, som de ikke har kunnet servicere. I dag står de derfor med en høj gæld pga. faldet i jordpriserne og har derfor svært ved at låne penge. Nogle er insolvente.

Landbruget har indtil finanskrisen hovedsageligt været finansieret ved realkredit- og bankfinansiering. Traditionelt har ejer- og generationsskifte kunnet få op til 70 % realkreditfinansiering samt restfinansiering i et pengeinstitut. Efter finanskrisen har de skærpede krav til kreditinstitutterne også medført skærpede krav til egenkapitalfinansiering. Det har været med til at udfordre den traditionelle finansierings- og ejermodel. Samtidig er bedrifterne blevet stadig større og mere kapitalkrævende.

Som konsekvens er der kommet et større fokus på og anvendelse af forpagtning, leasing crowdfunding, sælgerpantebreve, earn out, pensionskasser og andre eksterne investorer i ind- og udland. Nye finansieringsformer er kommet til og er en mulighed for erhvervet. Mange af de nye initiativer er ikke båret af finanskrisen og gældsniveauet i erhvervet, men er et udbud fra investorer drevet af forskellige forhold som bæredygtighed, klima, kvalitetsprodukter, korte værdikæder og så videre.

Fra statens side er der etableret en række ordninger, f.eks. Vækstfondens Vækstlån, Etabløringslån og DLK. Det har bidraget positivt til at løse en fastlåst situation for en række bedrifter, men ordningerne er for sparsomme til at løfte hele erhvervet. De statslige ordninger vil dog, ifølge SEGES, fortsat udgøre et positivt supplement til anden landbrugsfinansiering. I 2019 gik 20 % af Vækstfondens lån og kautioner til landbrug, skovbrug og fiskeri (jf. figur 47).

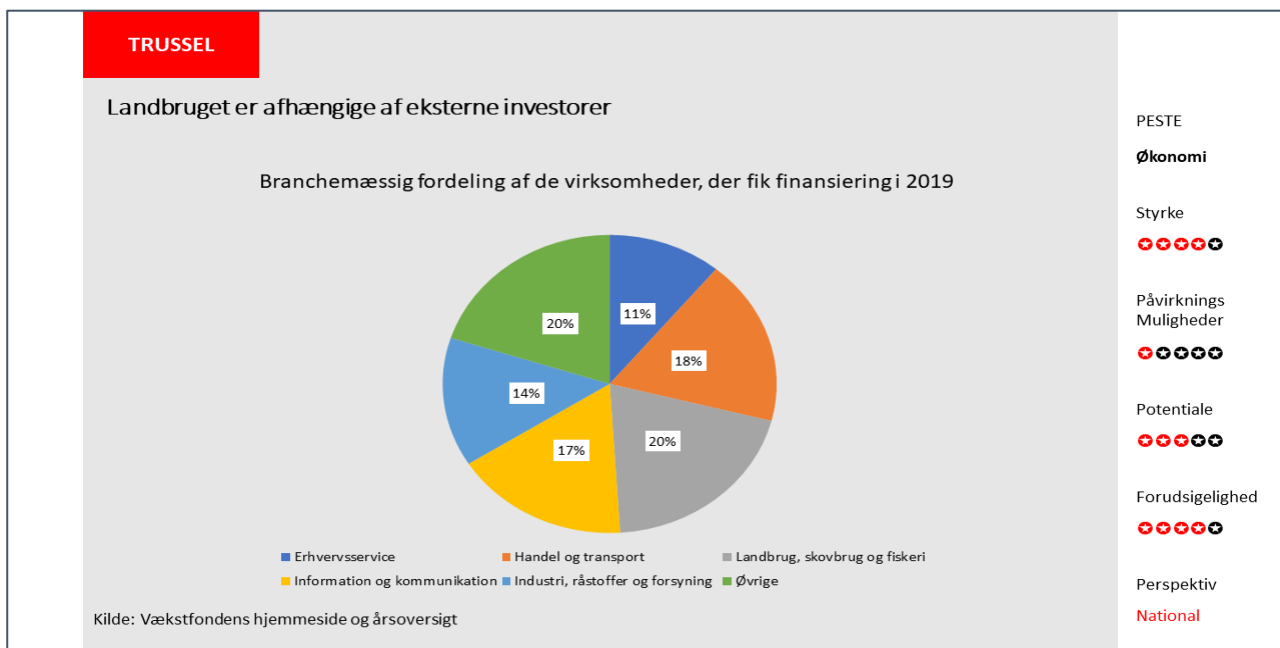
Paletten med finansieringsløsninger er, med andre ord, mere kompleks i dag end før finanskrisen. Adgang til finansiering og kapital er, ifølge SEGES, fortsat en stor udfordring, da en række af de supplerende finansieringskilder endnu ikke er modnet, eller hindres af skattemæssige og institutionelle forhold. Samtidig kan store dele af landbruget have vanskeligt ved at leve op til investorernes krav vedrørende forholdet mellem afkast og risiko (SEGES, 2018). En anden type landbrug, andelslandbrug, ses også som et alternativ til at eje det hele selv. Idéen er, at man ved at være flere om ejerskabet undgår, at én landmand står med et stort lån og rentebyrde ved at eje landbruget. Jorden bliver forpagtet ud til en eller flere landmænd og på den måde kan andelshaverne hjælpe til i det omfang, de ønsker. Samtidig har de adgang til de råvarer, som produceres på gården.⁴⁷

Udfordringen med at finde passende finansiering forstærkes af en voksende andel af bedriftsejerne over 60 år (39 % i 2017 mod 29 % i 1997), hvilket igen betyder, at behovet for ejerskifter - og finansiering deraf - inden for en relativ kort tidsramme vokser (SEGES, 2018).

⁴⁷ <https://www.dr.dk/nyheder/indland/gaardejer-5000-kroner-nikolaj-er-sluppet-tage-et-stort-banklaan>.

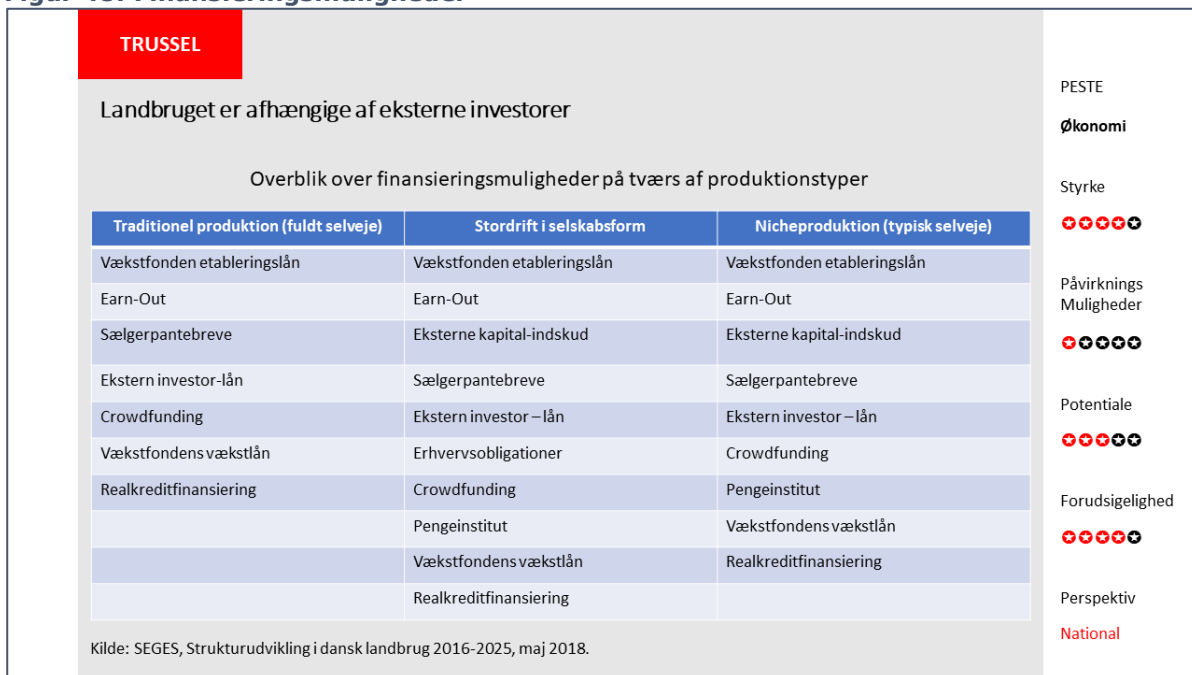
Opsummerende konkluderer vi, at erhvervets mangel på finansiering af investeringer er en trussel. Truslen rummer dog også muligheder i form af adgang til kapital gennem andre finansieringsmuligheder og som drives af andre motiver end blot finansiering. Konklusionen skal dog ses i relation til, at bedrifterne generelt har en høj gældsprocent, hvilket indikerer, at der i et eller andet omfang er – eller har været – adgang til lånekapital.

Figur 47: Lån og kationer fra Vækstfonden – 2019 – fordelt på brancher

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 48: Finansieringsmuligheder

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

SWOT-analyser om landbrug- og fødevarer-
hverv i Danmark - Målsætning B

At øge konkurrenceevnen og
styrke markedsorienteringen,
herunder større fokus på
forskning, teknologi og digitali-
sering

Målsætning B: At øge konkurrenceevnen og styrke markedsorienteringen, herunder større fokus på forskning, teknologi og digitalisering

SWOT-analysen for den specifikke målsætning B om "At øge konkurrenceevnen og styrke markedsorienteringen, herunder større fokus på forskning, teknologi og digitalisering" er indeholdt i dette kapitel.

Fødevarerektoren har en afgørende betydning for det danske samfund, herunder for den danske eksport og beskæftigelse. Det er derfor vigtigt, at den danske forskning og teknologiudvikling kan understøtte sektoren, så Danmark kan fastholde og udbygge sin internationale position på området.

Imidlertid vil Danmark og den danske fødevarerektor i stigende grad blive udfordret af øget konkurrence og samhandel i en globaliseret verden og forbrugernes stigende fokus på livsstil, sundhed og miljø. Disse udfordringer kan fødevarerektoren vende til nye, lovende muligheder ved at bruge sine unikke kompetenceklynger og innovative evner. Men det forudsætter nye videnskabelige løsninger. Fremtidens forskning og teknologiudvikling, herunder digitalisering, kan skabe resultater med stor værdi for forbrugerne, samfundet og erhvervet. Det kræver, at det frugtbare samspil mellem primærsektoren, den offentlige forskning og den forskningsbaserede industri styrkes og udvikles.

Forståelse af centrale begreber

Generelt og på tværs af sektorer i økonomien har Danmark et godt udgangspunkt. Danmark havde i 2017 et samlet investeringsniveau i forskning på knap 3 %, hvor ca. 1,1 % er investeringer i forskning og udvikling udført i den offentlige sektor, og de resterende investeringer i forskning og udvikling udført i erhvervslivet. Danmark investerer dermed en større andel af BNP i forskning end OECD-gennemsnittet på ca. 2,4 %, ligesom Danmark er blandt de OECD-lande, som udfører mest offentlig forskning i procent af BNP (Uddannelses- og Forskningsministeriet, 2019).

Der er bred enighed om, at investeringer i forskning og teknologi er en væsentlig vækstdriver i økonomier, og at sådanne investeringer er afgørende konkurrenceparametre for mange lande og virksomheder. Med andre ord, at der eksisterer en sammenhæng mellem investeringer i forskning og teknologi (f.eks. digitalisering) og landes økonomiske udvikling.

Investeringer i offentlig og privat forskning og teknologi prioriteres og udføres imidlertid meget forskelligt på tværs af brancher og lande. F.eks. investeres der i Danmark betydelige midler i forskning og teknologi i fødevarerektoren. Det er samtidig meget forskelligt på tværs af sektorer, hvilke underliggende faktorer, der driver udviklingen og behovet for forskning og teknologiudvikling. For at få en indsigt i forskningens og den teknologiske udviklings rolle for en sektor samt konkurrencepresset for sektoren, er det relevant at forstå disse drivere. Set i forhold til fødevarerektoren peges i forskellige strategier og analyser på fødevarerområdet (f.eks. (Vækstteam for fødevarer, 2013)) på følgende drivere:

- *Globalisering.* Som følge af globaliseringen stilles de industrialiserede lande over for store udfordringer – også på fødevarerområdet, hvor især de løntunge områder inden for produktion og forarbejdning vil flytte til lavtlønsområder eller blive automatiseret. Liberalisering af handelsstrømme har medført øget konkurrence på det danske dagligvaremarked og stigende koncentration i fødevarerekæden. Samhandlen stiger, hvilket medfører øgede krav til sporbarhed (f.eks. gennem øget digitalisering, dokumentation og certificering) og skaber nye efterspørgselsmønstre. Forbruget af importerede fødevarer stiger

stærkt med øget risiko for smitte samt kemiske og bakterielle forureninger. Derfor er der et væsentligt behov for fokus på fødevarerikkerhed i et jord-til-bord perspektiv, f.eks. gennem øget digitalisering.

- *Priskonkurrence.* Der er øget priskonkurrence på fødevarerområdet på det danske og internationale marked. For at kunne klare sig i konkurrencen skal fødevarerhvervet udvikle, producere og markedsføre høj kvalitetsvarer under bæredygtige forhold med et stort indhold af viden, som forbrugere vil betale en merpris for. Samtidig skaber udviklingen mulighed for at give forbrugere, samfund og erhverv kontante fordele gennem brug af højteknologiske redskaber på fødevarerområdet. Mulighederne medfører et stigende behov for debat og afklaring af såvel etiske som samfundsøkonomiske konsekvenser af de højteknologiske potentialer på fødevarerområdet.
- *Individualisering.* Individualiseringen slår stærkt igennem på forbrugerområdet. Fremtidens forbrugere vil handle mere uforudsigeligt og have individuelle præferencer. Alt efter situationen vil den samme forbruger gå efter discountvarer eller høj kvalitetsvarer, og fokus kan være på forhold som pris, sikkerhed, kvalitet, dyrevelfærd, miljø og etik. Det stiller krav til virksomhederne om produktdifferentiering, målrettet markedsføring og ikke mindst omsætning af viden om forbrugerpræferencer og forbrugerbehov til innovative fødevarerprodukter.
- *Ressourcer og bæredygtig produktion.* Med velstand følger også et større forbrug af fødevarer, og større krav til kvalitet og nye madvaner, hvor befolkningen eksempelvis spiser mere ude end tidligere. Befolkningstilvæksten og dermed behovet for flere fødevarer vil hovedsageligt gøre sig gældende i Asien og Afrika. Asien skønnes alene at ville stå for over 80 % af den globale stigning, både når det drejer sig om den voksende middelklasse og stigningen i forbruget. Befolkningstilvæksten og dermed det voksende behov for flere fødevarer er med til at lægge et stort pres på verdens knappe naturressourcer, som rent vand, dyrkbar jord, fiskebestande og fossile energikilder. Denne udvikling afspejler sig i stigende og mere ustabile fødevarer- og energipriser. Udviklingen har tvunget fødevarer virksomhederne til at effektivisere produktionen ved at nedbringe forbruget af f.eks. vand og energi, og samtidig er der skabt et marked for teknologier og løsninger, der kan øge ressourceeffektiviteten.

Det er ikke alene nok at se på landes investeringer i forskning og teknologi. Det er ligeledes vigtigt at se på effekterne af de offentlige og private forskningsinvesteringer, hvilket kan variere betydeligt. Effekten af et lands investeringer i forskning og teknologi er bl.a. afhængig af rammebetingelserne, sammenhængen i innovationssystemet, uddannelsesniveaulet, evnen til at omsætte viden til værdi, samt hvordan midlerne fordeles på forskellige aktiviteter (f.eks. grundforskning, anvendt forskning, udvikling, demonstration m.v.).

Der har i de seneste 10-15 år været et særligt fokus på relevansen af forskning samt på at omsætte de offentlige forskningsinvesteringer til vækst og beskæftigelse i de danske fødevarer virksomheder. De politiske budskaber har været, at der i de hidtidige prioriteringer har været fokus på at opbygge viden på universiteterne, og at bevillinger til anvendelsesorienteret forskning, udvikling, demonstration og markedsmodning, som tager udgangspunkt i brugernes behov og efterspørgsel fremover skal prioriteres højere (temaet "fra forskning til faktura" blev lanceret i starten af nullet). Fødevarerhvervet har også en interesse i forskning og udvikling i forhold til områder som sundhed og energi, herunder bioenergi. Ligeledes skal der være øget fokus på at løfte fødevarer sektoren opad i værdikæden og styrke virksomhedernes produktivitet og værdiskabelse (Vækstteam for fødevarer, 2013).

Herudover er internationalisering af forskningen en væsentlig dimension ift. drøftelse af effekten af forskning i et land. Da kun ca. 0,7 % af forskningen i OECD sker i Danmark⁴⁸, bliver et lille land som Danmark nødt til at samarbejde internationalt for at hjemtage forskning fra udlandet, vi ikke selv kan producere. Et aktivt internationalt forskningssamarbejde er også en væsentlig forudsætning for at bevare og udvikle de danske styrkepositioner i fødevarersektoren. Danske forskningsinstitutioner har hidtil med succes hjemtaget EU-forskningsmidler, hvilket de skal fortsætte med. Således har universiteterne f.eks. modtaget ca. 2 mia. kr. årligt gennem bevillinger fra Horizon2020 (Uddannelses- og Forskningsministeriet, 2019). Det samlede danske hjemtag fra Horizon2020 var pr. marts 2020 1.330 mio. euro, hvilket svarer til 2,57 % af de udelte midler fra programmet. Sammenlignet med de øvrige 20 lande, som modtager flest midler fra Horizon2020 indtager Danmark en 11. plads. Til gengæld er Danmark på 2. pladsen, hvis man ser på hjemtaget ift. indbyggertal. Det er samtidig afgørende, at også private danske virksomheder får udbytte af de internationale forsknings- og innovationsprogrammer. Således var 32 % af de danske deltagere fra private kommercielle virksomheder, hvilket er en lavere andel end i de øvrige deltagerlande.⁴⁹

Uddannelse og kapacitetsopbygning er en væsentlig forudsætning for at udvikle og anvende forskning og dermed for at få størst mulig effekt af investeringer i forskning og udvikling. Det er altså essentielt at fastholde fokus på uddannelser, der er relevante for industriens behov. Offentlig forskning og uddannelse skal fokusere på områderne, hvor virksomheder efterspørger viden og færdigheder. Danske virksomheder har behov for at kunne rekruttere medarbejdere med de rette kompetencer. Derfor er det afgørende, at myndigheder, uddannelsessteder og virksomheder gør det attraktivt for unge mennesker at vælge en fremtidig karriere i fødevarersektoren.

I sammenhæng med diskussionen om uddannelse, er det også nødvendigt at sætte fokus på livslange læringsinitiativer og fortsat kompetenceopbygning for at sikre de nyeste kompetencer på alle niveauer. De til stadighed skiftende teknologiske ændringer kræver fortsat læring og træning på jobbet for ansatte på alle niveauer.

Overordnede resultater fra SWOT-analysen for målsætning B

SWOT-metoden handler om at identificere indikatorer for forhold, hvor CAP'en kan forstærke styrker og modvirke svagheder ift. landbrugets konkurrenceevne og markedsorientering. Muligheder og trusler er forhold, som CAP'en ikke kan påvirke, men som har betydning for landbrugets konkurrenceevne og markedsorientering. Det samlede billede af styrker, svagheder, muligheder og trusler udgør SWOT'en for CAP'ens målsætning B. Der er mange målsætninger for CAP'en, og i nogle tilfælde vil en indikator være en styrke i en sammenhæng og en svaghed i en anden sammenhæng.

Der er i alt valgt 10 SWOT-indikatorer til at belyse målsætning B. Som styrker fremhæves, at dansk landbrug har en stærk konkurrenceevne med høj eksport, ligesom dansk landbrug er blandt de bedste i verden til at udnytte nye teknologiske muligheder til kommercielle produkter og ydelser. Som svaghed fremhæves, at generationsskifteproblematikken kan være med at tilsvække evnen til at udnytte ny forskning og teknologi. Som muligheder fremhæves bl.a., at Danmark har en stærk international styrkeposition inden for F&U på landbrugs- og fødevarerområdet, at danske landmænd har et højt videns- og uddannelsesniveau, og at Danmark har et stærkt og effektivt rådgivningssystem. Som trusler fremhæves, at landbrugserhvervet oplever mangel på kvalificeret arbejdskraft, og at visse rammevilkår (f.eks. stigende lønninger) giver landbruget vanskelige konkurrencevilkår.

⁴⁸ OECD Main Science and Technology Indicators: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MSTI_PUB

⁴⁹ Uddannelses- og Forskningsministeriet: Statistik om Danmarks deltagelse i Horizon2020.

Tabel 7: Opsamlende SWOT for målsætning B

STYRKE	Konkurrenceevne og markedsorientering	SVAGHED
<ul style="list-style-type: none"> • Det danske landbrugs konkurrenceevne er blandt de bedste i verden og den position kan fastholdes 🟢🟢🟢🟢🟡 • Den danske landbrugssektor er blandt de bedste i verden til at udnytte nye teknologiske muligheder til kommercielle produkter og ydelser 🟢🟢🟢🟢🟡 		<ul style="list-style-type: none"> • Evnen til at udnytte ny forskning og ny teknologi svækkes på grund af færre unge ejere 🔴🔴🔴🔴🟡
<p>Øget fokus på sporbarhed og dokumentation styrker dansk landbrugs konkurrenceevne 🟢🟢🟢🟢🟡</p> <p>Tættere kobling mellem forsknings- og teknologimiljøer er en gylden udviklingsmulighed 🟢🟢🟢🟢🟡</p> <p>Danmark har en stærk international styrkeposition inden for forskning og udvikling på landbrugs- og fødevarerområdet 🟢🟢🟢🟢🟡</p> <p>Danmark har et stærkt og effektivt rådgivningssystem 🟢🟢🟢🟢🟡</p> <p>Danske landmænd har et højt videns- og uddannelsesniveau, 🟢🟢🟢🟢🟡</p>		<ul style="list-style-type: none"> • Landbrugserhvervet oplever mangel på kvalificeret arbejdskraft 🔴🔴🔴🔴🟡 • Visse rammevilkår giver landbrugets vanskelige konkurrencevilkår 🔴🔴🔴🔴🟡
MULIGHED		TRUSSEL

5. STYRKER

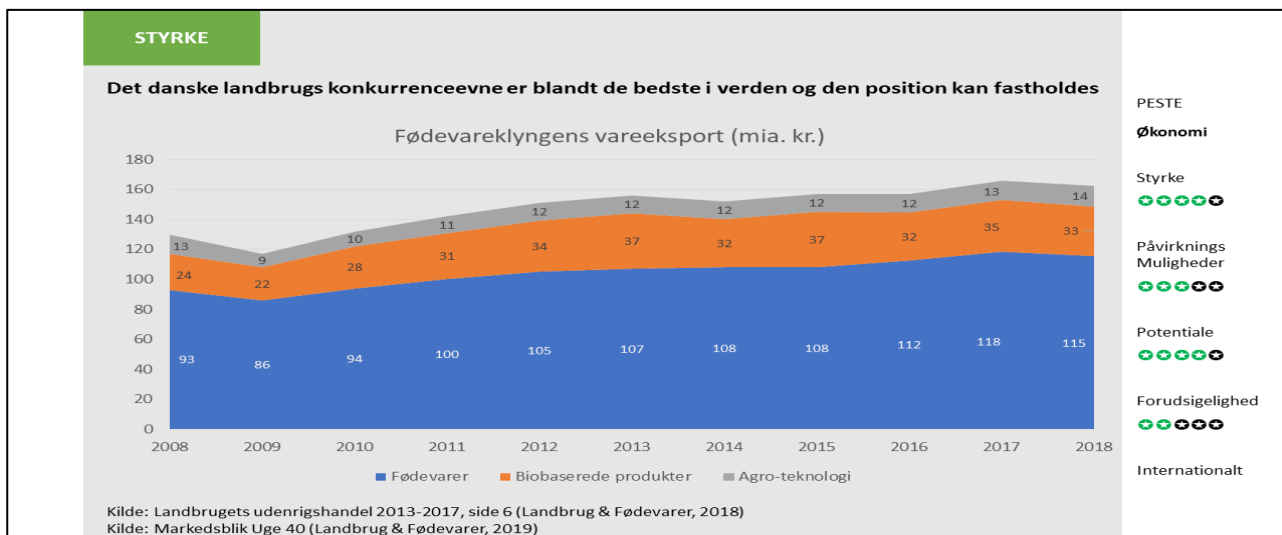
5.1. Det danske landbrugs konkurrenceevne er blandt de bedste i verden

Dansk landbrug er for det første et meget eksporterende erhverv. Både i kroner og øre og som andel af den samlede landbrugsproduktion. Fødevareklyngens eksportværdi er steget gennem det seneste årti, jf. figur 49. Siden år 2000 har eksportandelen, jf. figur 50, ligget på mellem 75 % og 89 % En så stor eksponering på det globale marked er ikke mulig over tid, hvis ikke konkurrenceevnen i et komparativt perspektiv er høj. Ser man specifikt på økologiske varer – et fødevarerområde i vækst – har Danmark også stigende eksport, hvoraf størstedelen eksporteres til øvrige EU-lande.

Ser man på den danske fødevarerklunge i forhold til andre danske erhvervsområder, ses det også, at fødevarerklungen er et vigtigt eksporterhverv med stor økonomisk betydning for den danske økonomi. Fødevarerklungen stod således for 24 % af Danmarks samlede vareeksport i 2018, hvilket svarer til ca. 162 mia. kr. Dette er knap 4,2 mia. kr. mindre end rekordåret 2017. Af de 162 mia. kr. var 115 mia. kr. fødevarer, 33 mia. kr. var biobaserede produkter, og 13 mia. kr. var agroteknologi (Landbrug & Fødevarer, 2019).

De største eksportmarkeder var i 2018 Tyskland, som aftog 17 % af fødevarerklungens eksport, mens det næststørste marked var Sverige, som aftog 9 % af fødevarerklungens eksport. Ses der på eksportvarer er den største eksportvare gris for 28 mia. kr. (18 % af den samlede eksport fra klungen). Herefter følger fisk og skaldyr og mejeriprodukter, som eksporteres til en værdi på hhv. 24 mia. kr. og 21 mia. kr. (Landbrug & Fødevarer, 2019).

Figur 49: Fødevarerklungens eksport

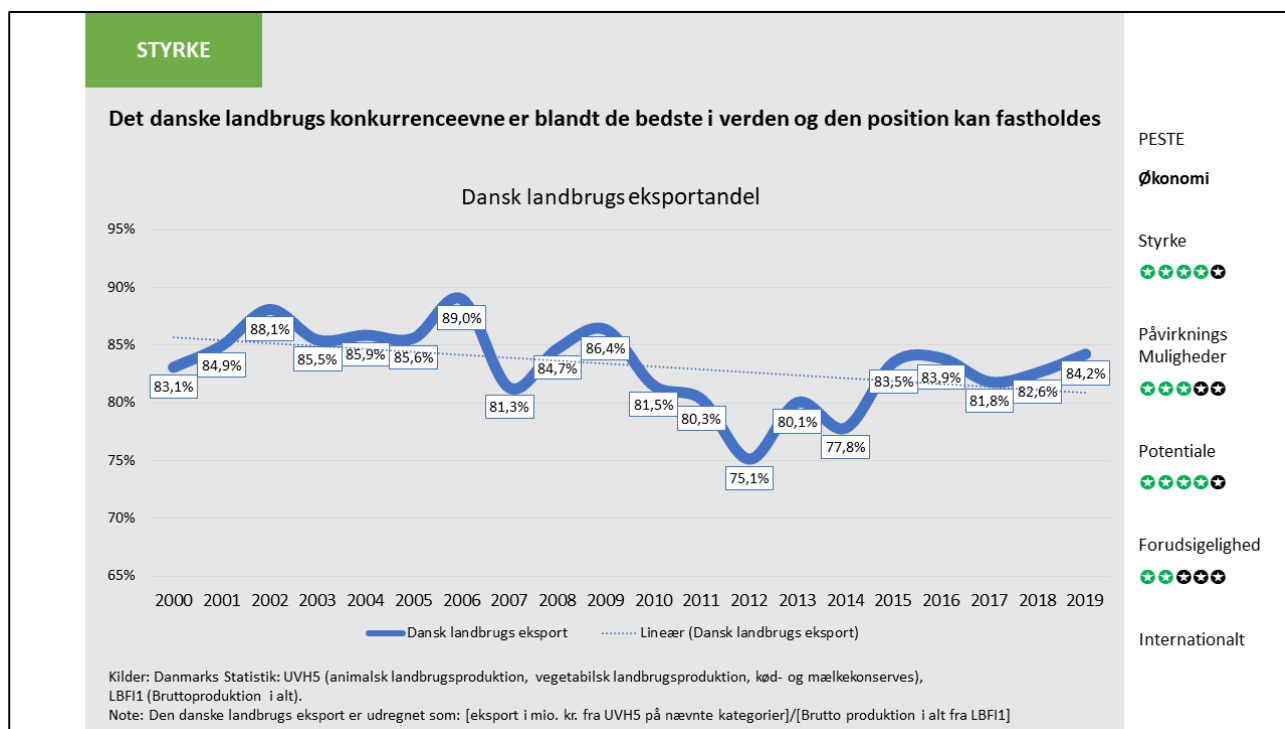
Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

I relation til eksporten er det også væsentligt at henlede opmærksomheden på landbrugets produktionsværdi, der efter lidt udsving i perioden 2014-2018 forventes at stige i 2019 og 2020. Dette gælder både for vegetabiliske produkter og animalske produkter. I den forbindelse er det vigtigt at holde sig for øje at, det er afregningspriserne – og dermed verdensmarkedspriserne på fødevarerprodukter - der er afgørende. Produktionsomkostningerne forventes modsat at blive nogenlunde på niveauet for 2018 (Vidø & Schou, 2019). Det er en interessant pointe relateret til den stigende produktion, at produktionsomkostningerne har været nogenlunde konstante over

en 10-årig periode og at de udsving i indtjening som har været iagttaget i landbrugssektoren i samme periode i høj grad skyldes udsving i afregningspriser på en række forskellige landbrugsprodukter.

Der kan – som det fremgår af figur 50 herunder – peges på en potentiel udfordring knyttet til eksporten, nemlig en svagt faldende eksportandel. Dog kan den øgede hjemmemarkedsandel også være et udtryk for, at dansk producerede landbrugsvarer er konkurrencedygtige i Danmark. Og det kan skyldes en ændret adfærd hos forbrugerne, hvor idéen om det nye nordiske køkken og brugen af lokale sæsonaktuelle råvarer kan skubbe andre ellers importerede varer ud. F.eks. blev det nye koncept om Ny Nordisk Mad i startfasen kritiseret for i virkeligheden at være en importsubstituerende strategi i strid med principperne om frihandel.

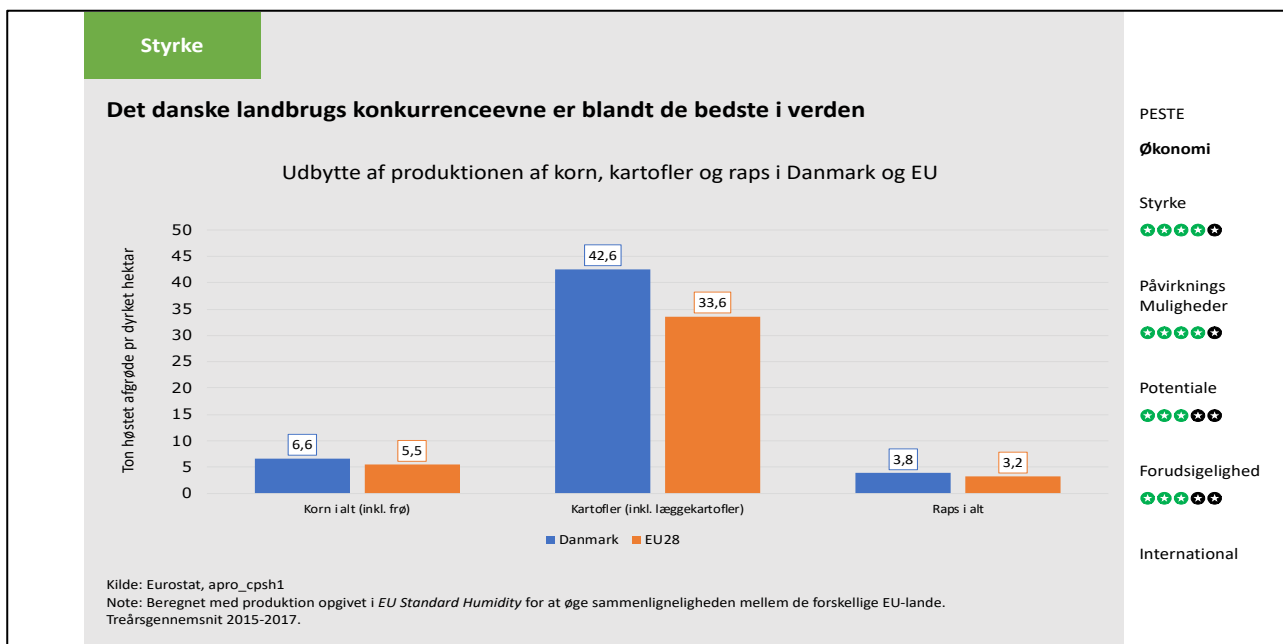
Figur 50: Landbrugets eksportandel

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Som en yderligere indikator på, at det danske landbrug er internationalt konkurrencedygtigt, kan man i nedenstående figur 51 se, at man i Danmark er i stand til at få et større udbytte af produktionen af korn, kartofler og raps end EU28-gennemsnittet. Udbyttet er en væsentlig faktor i den samlede produktivitet og er derved med til at afgøre erhvervets samlede konkurrenceevne.

Figur 51: Dansk landbrug har et støtte udbytte end produktionen end EU28

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

5.2. Den danske landbrugssektor er blandt de bedste til at udnytte nye teknologiske muligheder

En nylig analyse fra Danmarks Statistik ser nærmere på de danske landbrugeres anvendelse af præcisionsteknologi. I den forbindelse skal man huske på, at præcisionsteknologi er en lille del af de teknologiske muligheder, som en landbruger kan benytte sig af. Dermed kan opgørelserne over anvendelsen af præcisionsteknologi kun tages som en indikator på landbrugets generelle evne til at indtage og udnytte nye teknologier. Der findes foruden præcisionsteknologi f.eks. også en række teknologier, der anvendes til optimering i stalde m.v.

Af undersøgelsen fremgår det, at næsten hver fjerde landmand anvender præcisionsteknologi. Det gælder især de store landbrug, hvorfor præcisionsteknologi anvendes på 66 % af det samlede landbrugsareal. Præcisionslandbrug omfatter brug af data fra satellitter, sensorer m.v. til en mere nøjagtig kørsel og målrettet tildeling af gødning m.m. (DST Analyse, 2019).

Mest udbredt er præcisionsstyring med RTK-GPS, som 24 % af landmændene anvender til mere præcis kørsel af traktor eller mejetærsker. 14 % anvender sektionstyring af sprøjter, 7 % anvender software til planlægning af varieret kvælstofbehov og 5 % anvender fotos fra satellitter eller droner til overvågning og kortlægning af markens tilstand f.eks. planternes vækst. Endelig bruger 2 % afgrødesensorer på traktorer og udstyr til måling af kvælstofbehov m.m. (DST Analyse, 2019).

Andelen af landbrug, der bruger præcisionsstyring, steg fra 16 % i 2017 til 19 % i 2018 til 24 % i 2019. Anvendelsen af billeddata fra satellitter eller droner er sjældnere, men steg fra 3 % i 2017 til 4 % i 2018 til 5 % i 2019. Blandt de øvrige anvendelser er anvendelsen af software steget fra 6 % i 2018 til 7 % i 2019. De resterende anvendelser har været stabile fra 2018 til 2019. Trods stigningen i brugen af præcisionsteknologi eksisterer der også centrale økonomiske og ikke-økonomiske barrierer for udbredelsen af præcisionsteknologi. Således er den hyppigst anførte grund til ikke at bruge præcisionsteknologi "for store omkostninger". Denne barriere fremhæves af ca. 50 % af de landmænd, som ikke anvender præcisionsteknologi, mens ca. 34 % og 23 % af disse landmænd fremhæver, at det hhv. er svært at få teknologien til at virke, og at der er for lille variation i bedriftens marker. Desuden fremhæver ca. 18 %, at de manglede kompetencer og viden (DST Analyse, 2019).

Landbrug med præcisionsteknologier er over dobbelt så store som øvrige bedrifter

Typisk er udbredelsen af præcisionsteknologierne 2-3 gange større, hvis man i stedet for antal bedrifter ser på bedrifternes areal. Det skyldes, at det især er de store landbrug, som har taget præcisionslandbrug til sig - landbrug, som anvender præcisionsteknologi, har et gennemsnitligt areal på 197 ha mod 81 ha blandt alle bedrifter med afgrøder (DST Analyse, 2019).

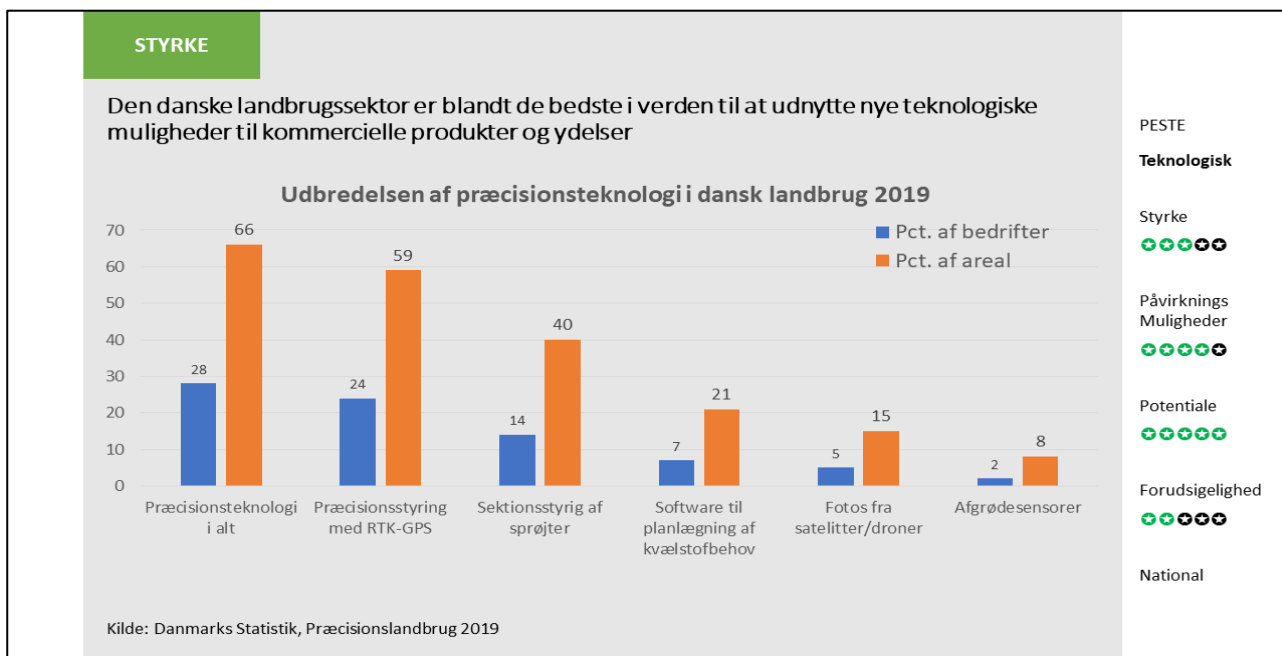
Anskuer man landbrugernes investeringer i et bredere perspektiv, hvor også teknologier, der øger sikkerhed, effektivitet og udbytte tages med som "nye teknologier" er billedet ikke helt så positivt. Det samlede billede er her, at de danske landbrug faktisk investerer ganske lidt og i realiteten nedslider det samlede - gamle - produktionsapparat, idet de samlede nettoinvesteringer over en længere periode har været negative (jf. afsnit 2.4 i Målsætning A).

En anden måde at anskue landbrugserhvervets evne til at udnytte teknologiske muligheder på, er ved at se på erhvervets kapitalintensitet. Ifølge PAvitt taxonomien⁵⁰, der beskriver, hvordan et erhverv kan købe sig til innovation gennem udstyr m.v. frem for selv at bedrive R&D-aktivitet, så kan kapitalintensitet være en indikator for F&U-niveau og for anvendelsen af ny teknologi. Dansk landbrug er komparativt set en kapitalintensiv branche, og det giver derfor mening, at

⁵⁰ Læs mere om PAvitt taxonomien her: http://digi.library.tu.ac.th/thesis/ec/0154/17APPENDIX_B.pdf

meget af den innovation, der kommer i landbrugserhvervet, ikke kun kommer via traditionelle forskningssamarbejder men i nok så høj grad kommer gennem de investeringer, der foretages i nye teknologi. Man køber sig så at sige til den nyeste tekniske forskningsviden gennem erhvervelsen af nye maskiner m.v.

Figur 52: Udbredelsen af nye præcisionsteknologiske løsninger i dansk landbrug

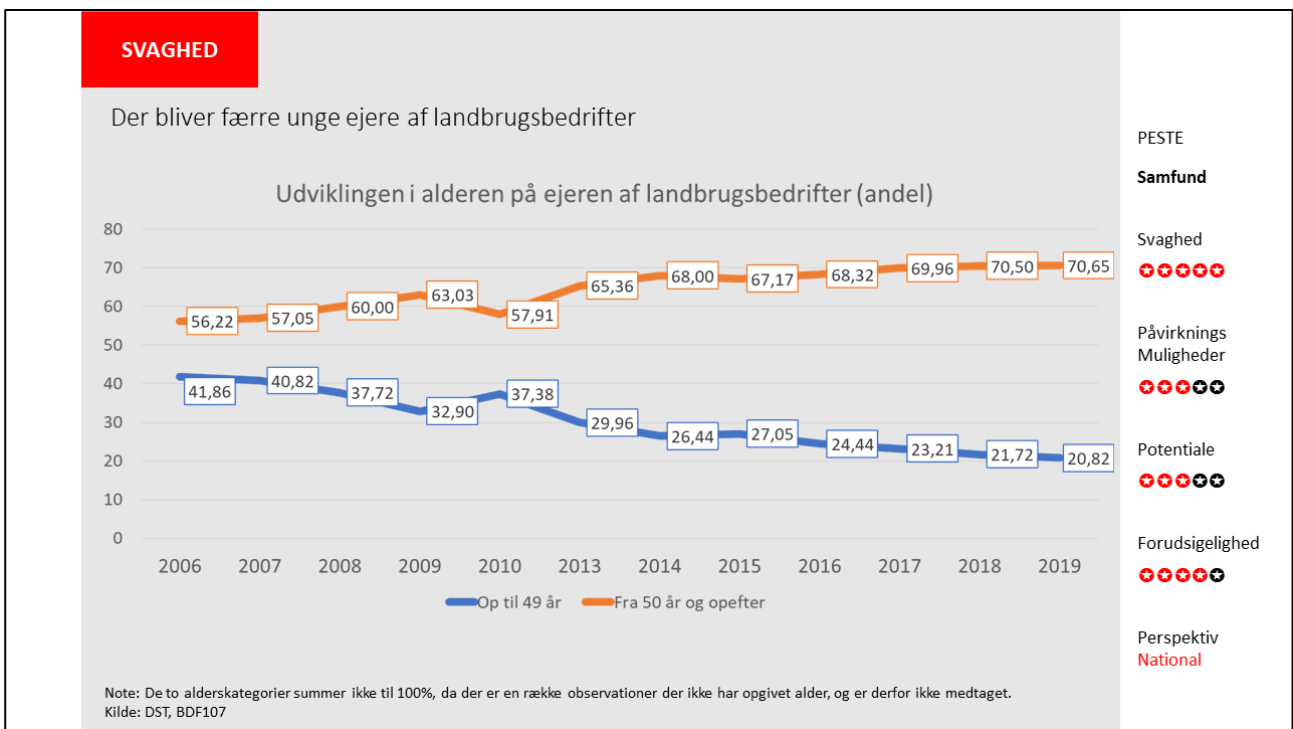
Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

6. SVAGHEDER

6.1. Evnen til at udnytte ny forskning og teknologi svækkes pga. færre unge ejere

Det vurderes som en svaghed ved den danske landbrugssektor, at der generelt bliver flere ældre bedriftsejere og stadig færre unge ejere. Som det fremgår herunder, har udviklingen siden 2006 været ret markant. Andelen af unge bedriftsejere i alderen op til 49 år er således faldet fra 41,9 % i 2006 til 20,8 % i 2019. Tilsvarende er andelen af bedriftsejere fra 50 år og opefter steget fra 56,2 % i 2006 til 70,7 % i 2019. Der kan iagttages en svagt faldende tendens i andelen af ældre bedriftsejere omkring 2010.

Figur 53: Udviklingen i alderen på ejeren af landbrugsbedrifter (andel)

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Note: Andelene af henholdsvis de unge og ældre bedriftsejere giver tilsammen ikke 100 %. Det skyldes, at der er en gruppe med "uoplyst alder" i Danmarks Statistiks opgørelser, hvilket kan indikere en form for ejerskab, hvor f.eks. et konsortium, en pensionskasse eller andre er registreret som ejer.

Ser man på det samlede dyrkede areal fordelt på henholdsvis unge og ældre bedriftsejere, fremkommer stort set det samme billede som ved antallet af bedrifter. De unges andel af det samlede dyrkede areal er faldet siden 2006, med undtagelse af en stigning omkring 2010. For 14 år siden ejede de unge landbrugere under 49 år 49,1 % af det samlede dyrkede danske landbrugsareal, mens arealet i 2019 er faldet til 32,9 %. Tilsvarende er arealet der tilhører ældre bedriftsejere steget i samme periode, fra 50,9 % i 2006 til 67,1% i 2019.

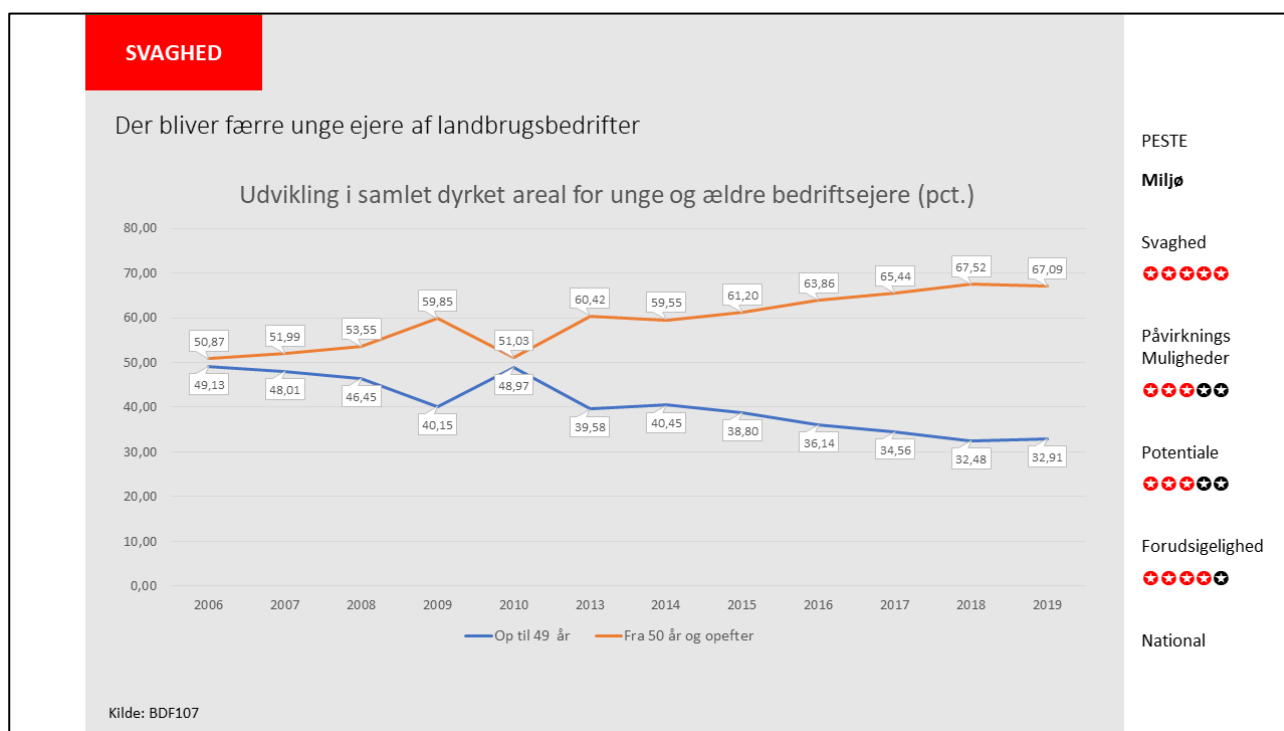
Det er særligt efter finanskrisen, at man er begyndt at tale om en ejerskifteproblemstilling. Efter krisen er der en tendens til udskudt tilbagetrækning, hvor flere ældre landmænd end tidligere bibeholder ejerskabet til deres jord i en høj alder og enten fortsætter driften eller bortforpagter jorden frem for at sælge. Baggrunden for dette er formentligt bl.a., at disse ældre landmænd dels har en større egenkapital, som de kan stille som sikkerhed for deres lån og derved opnå væsentlige finansieringsmæssige fordele, dels ikke kan opnå så høje priser for deres ejendomme

pt. og bedste alternativ for dem derfor er at fortsætte driften eller bortforpagte frem for at sælge. Derudover kan en økonomisk barriere for ejer- og generationsskifte være, at den produktions- teknologiske udvikling har givet en strukturel udvikling, så det oftere er større bedrifter, der kan være svære at omsætte, fordi disse kræver mere kapital end yngre landmænd har (Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, 2016).

Årsagen til at det vurderes som en svaghed, at der bliver færre unge bedriftsejere, og at de unge ejer en mindre andel af det danske landbrugsareal, er en formodning om, at de unge ejere er mere omstillingsparate og generelt kan bidrage positivt til en omstilling af landbrugssektoren. En indikator på holdbarheden af denne formodning ses af opgørelser fra Danmarks Statistik vedrørende anvendelsen af nye præcisionsteknologi i landbruget. Her fremgår det, at de unge bedriftsejere i 2019 i næsten dobbelt så høj grad anvender ny teknologi som satellit- og drone- fotos og RTK-GPS-teknologi (DST Analyse, 2019).

I det omfang at lav tilgang af nye unge ejere til dansk landbrug medfører lavere investeringer og mindre tilførsel af ny viden og entreprenørtrang, kan det frygtes at medføre en lavere produktivitetsudvikling i dansk landbrug i fremtiden, hvorfor det kan have afledte samfundsøkonomiske effekter. Dog kan der omvendt være væsentligt lavere transaktionsomkostninger relateret til finansielle ydelser for ældre ejere (Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, 2016).

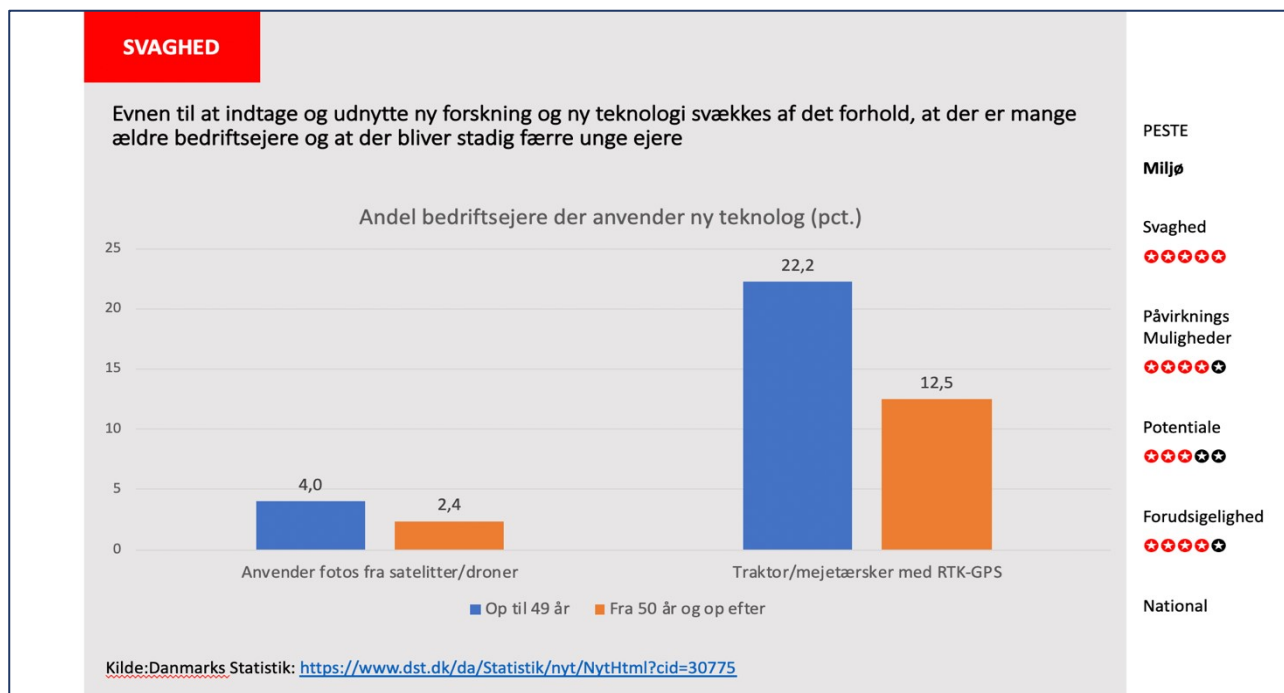
Figur 54: Udviklingen i samlet dyrket areal for hhv. unge og ældre bedriftsejere

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Note: Andelen af henholdsvis de unge og ældre bedriftsejere giver tilsammen ikke 100%. Det skyldes, at der er en gruppe med "uoplyst alder" i Danmarks Statistiks opgørelser, hvilket kan indikere en form for ejerskab, hvor f.eks. et konsortium, en pensionskasse eller andre er registreret som ejer.

Figur 55: Anvendelsen af ny teknologi hos hhv. de unge og ældre bedriftsejere (%)

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Der blev i 2018 nedsat Ekspertgruppen for Landbrugets Økonomi⁵¹ på landbrugsområdet, der bl.a. skal analysere mulighederne for at fremme generationsskifte i landbruget, herunder fordele og ulempe ved at udskyde beskatning af ejendomsavance via sælgerpantebreve ved handel med landbrugsejendomme. Begrundelsen for at se på generationsskifteproblematikken er netop frygten for, at manglende generationsskifte vil svække landbrugserhvervet over tid (Regeringen, 2018). Muligheden for at udskyde beskatning af ejendomsavance via sælgerpantebreve trådte i kraft 1. januar 2020.

Ekspertgruppen for Landbrugets Økonomi betjenes af et sekretariat bestående af Miljø- og Fødevareministeriet, Finansministeriet og Erhvervsministeriet. Herudover forventes det, at der inddrages ekspertise fra uafhængige universitetsmiljøer med særlig indsigt i de problemstillinger, som ekspertgruppen tager op. Desuden inddrages yderligere relevante ministerier efter behov. Ekspertgruppen har endnu ikke fremlagt sine anbefalinger grundet forsinkelser relateret til COVID19.

⁵¹ Ekspertgruppen ledes af Bent Naur næstformand i Finansiell Stabilitet og tidligere direktør i Ringkøbing Landbobank. Derudover består ekspertgruppen af følgende parter: SEGES, LanboUngdom, Nærings- og Nydelsesmiddel forbundet, Nationalbanken, Danmarks Naturfredningsforening, Finans Danmark, Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi og Det Miljøøkonomiske Råd. Herudover deltager Miljø- og Fødevareministeriet (formand), Erhvervsministeriet samt Finansministeriet.

7. MULIGHEDER

7.1. Øget fokus på sporbarhed styrker dansk landbrugs konkurrenceevne

Sporbarhed har særligt tre dimensioner, som gør emnet til en mulighed for den danske landbrugssektor. For det første er sporbarhed i stigende grad et krav for at komme ind på nye markeder - f.eks. mulighederne for at eksportere mælkepulver eller fersk kød til det kinesiske marked. For det andet er sporbarhed i stigende grad i fokus hos den enkelte forbruger, hvor der efterspørges informationer om transport, oprindelsessted osv. For det tredje spiller teknologien en vigtig rolle, idet de teknologier, der muliggør sporbarhed, er i rivende udvikling, men kun udnyttes i meget begrænset grad i dag.

SWOT-elementet vedrørende sporbarhed kan bl.a. underbygges af en række udenlandske forskningsstudier ((Menozz, Halawany-Darson, Mora, & Giraud, 2015), (Matzembacher, Stangherlin, Slongo, & Cataldi, 2018), (Badia-Melis, Mishra, & Garcia, 2015), (Zheng, Xu, Wang, & Song, 2012)), der viser følgende:

- Sporbarhed har betydning. Det er med til at skabe mere tillid hos kunderne, og kunder vil betale mere for produkter, der er sporbare. En kinesisk undersøgelse peger på, at der er en *"willingness to pay a small premium of 4.5 RMB/kg (0.7 USD) for traceable pork."* Et italiensk studie viser, at *"A positive attitude towards traceable food was detected in France and Italy."* Værdien af sporbarhed varierer fra produkt til produkt samt på tværs af socioøkonomiske grupper i befolkningen.
- Kun få forbrugere kender dog til sporbarhed, jf. et kinesisk studium: *"...consumers' perception of pork traceability system is subject to a comparatively low level. Purchasing of traceable pork is affected by gender, self-evaluation of health, awareness of the traceability system, concern about food safety, and the stochastic price willing to pay."*
- Kun få fødevarerprodukter er reelt sporbare med nuværende teknologier og udbredelse. Et brasiliansk studie viser, at *"1.07% of the food products presents traceability information, indicating in most cases the name of the producer."* Studiet peger samtidig på, at der er et stort og uudnyttet potentiale for sporbarhed for virksomhederne.
- De tekniske systemer til for alvor at implementere sporbarhed på tværs af værdikæden er ikke på plads endnu, selv om teknologierne eksisterer til det (f.eks. Big data, RFID, Blockchain m.v.). Årsagen er bl.a. manglende tillid til Big Data og manglende samarbejde på tværs af værdikæden. Dette fremgår bl.a. af en DTU-analyse om Big Data i landbruget (DTU; SEGES; DI, 2015).

En yderligere pointe vedrørende sporbarhed og dokumentation er, at det giver særlig meget mening ved de såkaldte højværdiprodukter – det vil sige produkter, der sælges til mindst 15 % over gennemsnittet af konkurrenternes priser. Disse produkter udgør, ifølge en COMTRADE-analyse, ca. 35 % af Danmarks eksporterede landbrugs- og fødevarer (Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, 2017). Traditionelt er produkter med beskyttet oprindelsesbetegnelse (PDO eller PGI) netop kendetegnet ved det specifikke geografiske tilhørsforhold, hvorfor sporbarhed er helt centralt. Danmark har traditionelt ikke fokuseret meget på PDO/ PGI-produkter men har i stedet opdyrket en styrkeposition vedrørende generiske produkter til det brede konsummarked. Denne position er dog under forandring, hvor der bliver større og større fokus på korte værdikæder, egenspecificitet, autenticitet m.v. Som eksempel har Danmark netop fået sin første vin

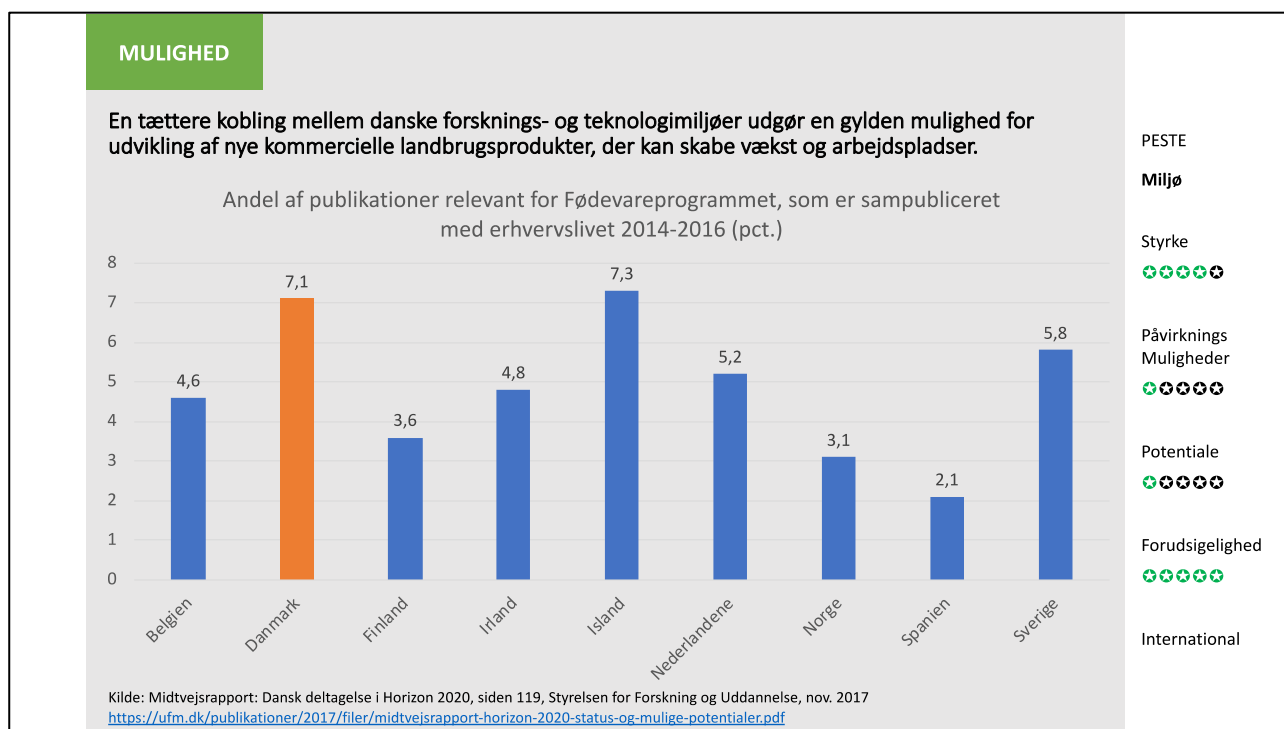
med geografisk beskyttelse. Selve PDO og PGI-systemet er en del af CAP'en, og støttes derigennem. Dette er gældende for alle medlemslande, om end Danmark ikke tidligere har brugt det særlig meget, da "danish product" eller det danske flag har fungeret som et godt brand i sig selv

7.2. Tættere kobling mellem forsknings- og teknologimiljøer

Danmark ligger, jf. figur 56, i top i indenfor EU- og EØS-lande, når det gælder sampublicering af videnskabelige artikler mellem erhvervsliv og forskningsmiljøer på landbrugsområdet. Således er Danmark med 7,1 % sampublicerede artikler nr. to i Europa kun overgået af Island. I Danmark er der det seneste årti sket en konsolidering af de danske forskningsmiljøer på landbrugs- og fødevarerområdet. Der vurderes at være potentiale for en større andel af samfinansierede publikationer.

Den bagvedliggende antagelse er, at sampublicerede artikler m.v. giver en række positive effekter. F.eks. kortere vej fra viden til kommerialisering.

Figur 56: Forskning der gennemføres i samarbejde med erhvervslivet

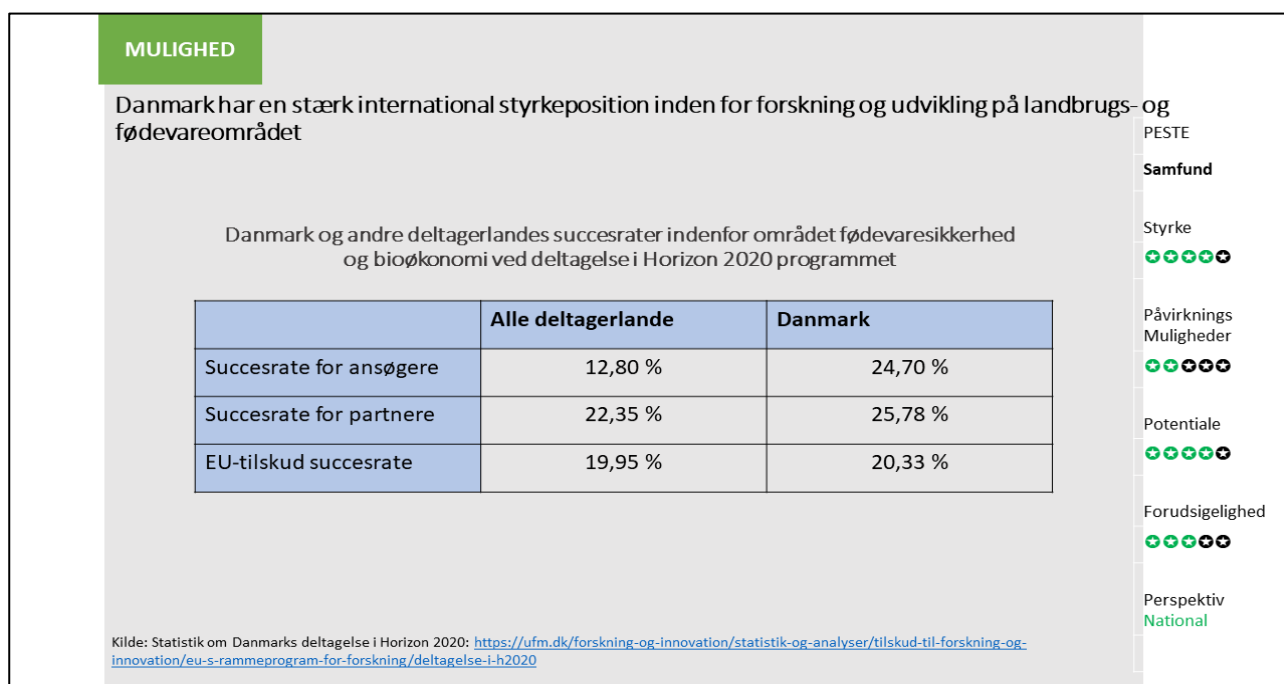
Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

7.3. Danmark har en stærk international styrkeposition inden for F&U på landbrugs- og fødevarerområdet

Programmet for fødevarer sikkerhed og bioøkonomi er en af de syv Samfundsmæssige udfordringer i Horizon 2020. Danmark har pr. marts 2020 et samlet hjemtag fra programmet på 114,7 mio. euro fordelt på i alt 172 projekter. Det svarer til 4,22 % af de udbudte midler. Succesraten for ansøgninger med dansk deltagelse er højere end den gennemsnitlige succesrate med 24,7 % mod et gennemsnit på 12,8 %, jf. figur 57.⁵² Endvidere indikerer figur 57, at Danmark har en højere succesrate ift. involvering i andre projekter, end andre deltagerlande, med Danmarks 25,8 % mod 22,4 %.

De højere lærestudier repræsenterer den største andel af hjemtaget (57 %), mens private kommercielle virksomheder står for ca. 27 % af de hjemtagne midler. Når man ser på samtlige deltagerlande i Horizon 2020, så udgør de højere lærestudier (herunder universiteterne) og de offentlige institutioner ikke så stor en andel af alle deltagere og modtager ikke så stor en del af EU-tilskuddet, som de gør i Danmark. Her er virksomheder og andre deltager typer mere aktive deltagere og tilskudsmodtagere.⁵³

Figur 57: Danske ansøgninger, succesrate og hjemtagingsprocent fra Horizon 2020

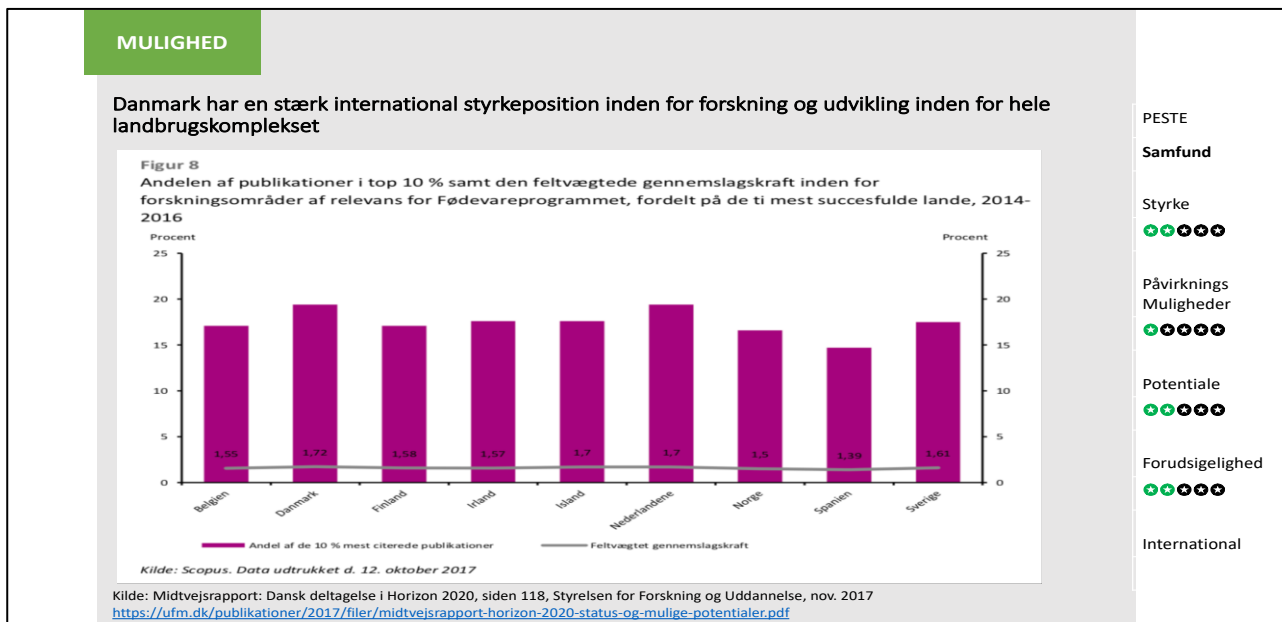
Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Danmark ligger, jf. nedenstående figur, i top hvad angår gennemslagskraft for de mest citerede artikler (top 10%). Danmark ligger således højt både ift. gennemslagskraft og relevans.

⁵² Uddannelses- og Forskningsministeriet: Statistik om Danmarks deltagelse i Horizon2020.

⁵³ Uddannelses- og Forskningsministeriet: Statistik om Danmarks deltagelse i Horizon2020.

Figur 58: Gennemslagskraft for danske forskningspublikationer under Fødevareprogrammet i Horizon 2020

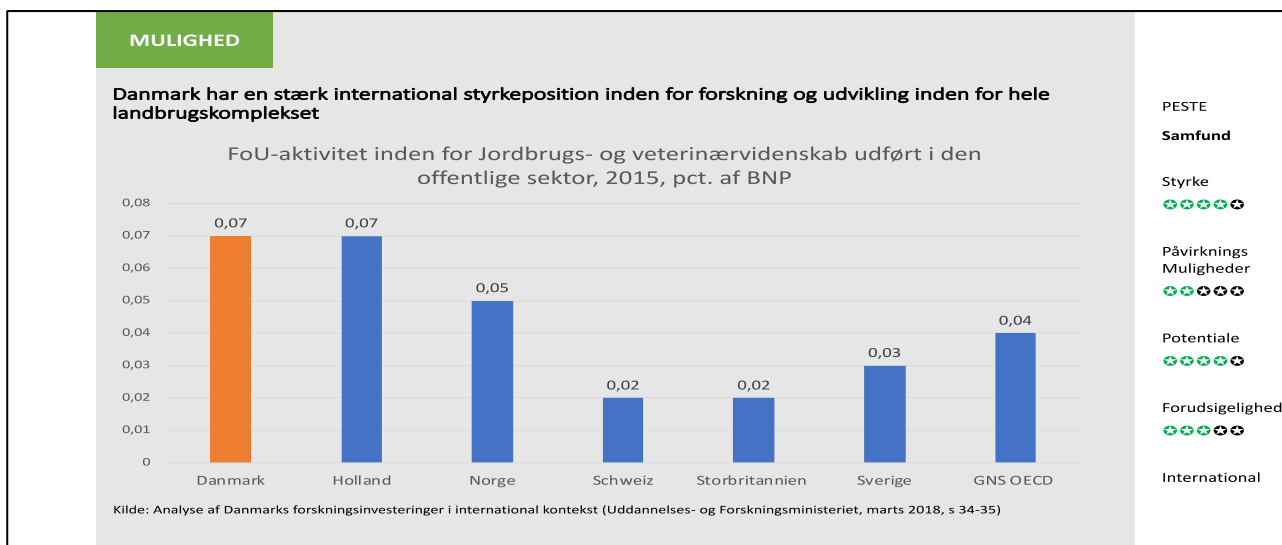

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

I Danmark anvendes relativt mange offentlige midler på F&U-aktivitet inden for fødevarer- og landbrugsområdet. Der anvendes dog langt flere midler inden for andre brancher. Faktisk viser tidligere analyser og gennemgang af innovationspraksis i landbrugserhvervet, at landbruget frem for selv at indgå i forsknings- og innovationsprogrammer ofte køber sig til innovationer gennem det teknologi og udstyr de investerer i. Dette forhold beskrives blandt andet i den såkaldte PAVITT taxonomi, der er refereret til tidligere (se afsnit 5.2).

Den private F&U i Danmark vurderes til at være på et middelniveau sammenlignet med øvrige EU-lande. I EU's R&D Scoreboard fra 2018 ses, at DK har én top 1000 R&D virksomhed inden for kategorien Food Producers. Til sammenligning har Holland 5, UK har 6 og Finland har 3 (EU-Kommissionen, 2019).

Figur 59: Offentlig FoU-aktivitet inden for Jordbrugs- og veterinærvidenskab

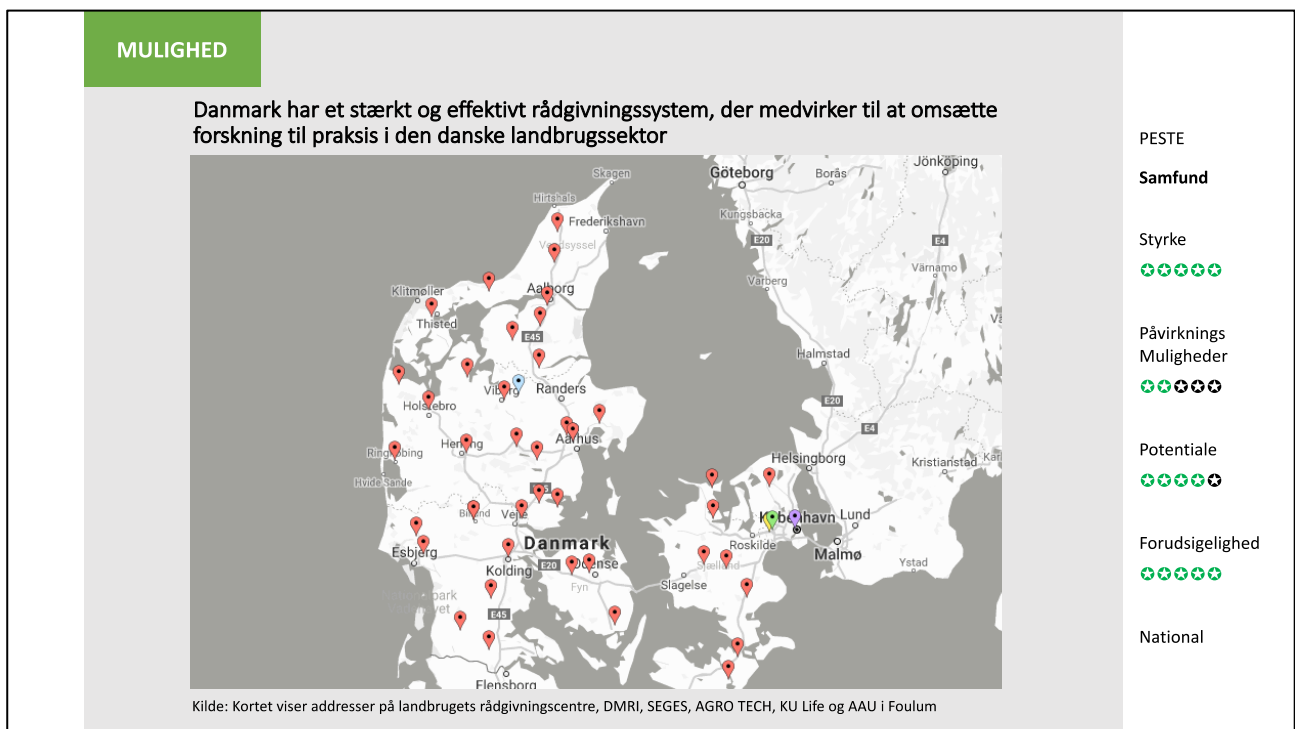
Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

7.4. Danmark har et stærkt og effektivt rådgivningssystem

Danmark har et effektivt system for videndeling, landbrugsrådgivning og samarbejde mellem myndigheder og landmænd med henblik på at omsætte ny viden fra forskning til praksis i landbruget. SEGES er det nationale, centrale videnscenter ejet af brancheorganisationen Landbrug & Fødevarer. Ny viden genereres hos uddannelses- og forskningsinstitutioner og formidles via SEGES til de lokale landbrugsrådgivningshuse. Disse rådgivningshuse formidler herefter den nye viden ud til landmændene gennem deres forskellige rådgivningstilbud. Langt de fleste landbrugsrådgivningshuse er en del af det såkaldte DLBR-samarbejde. I alt er der ansat ca. 2.500 medarbejdere i SEGES og de 31 lokale landbrugsrådgivningshuse under DLBR-samarbejdet (SEGES, 2019).

Set i et landdistriktsperspektiv vurderes den decentrale danske rådgivningsstruktur at udgøre en mulighed for, at rådgivning kan nå ud til alle egne af Danmark. Systemet lægger op til, at hver landbruger har geografisk nærhed til rådgivning, hvilket både giver bedre praktiske muligheder for at mødes med en rådgiver og samtidig kan medvirke til en høj grad af tillid mellem rådgiver og landbruger.

Figur 60: Danmark har et stærkt og effektivt rådgivningssystem

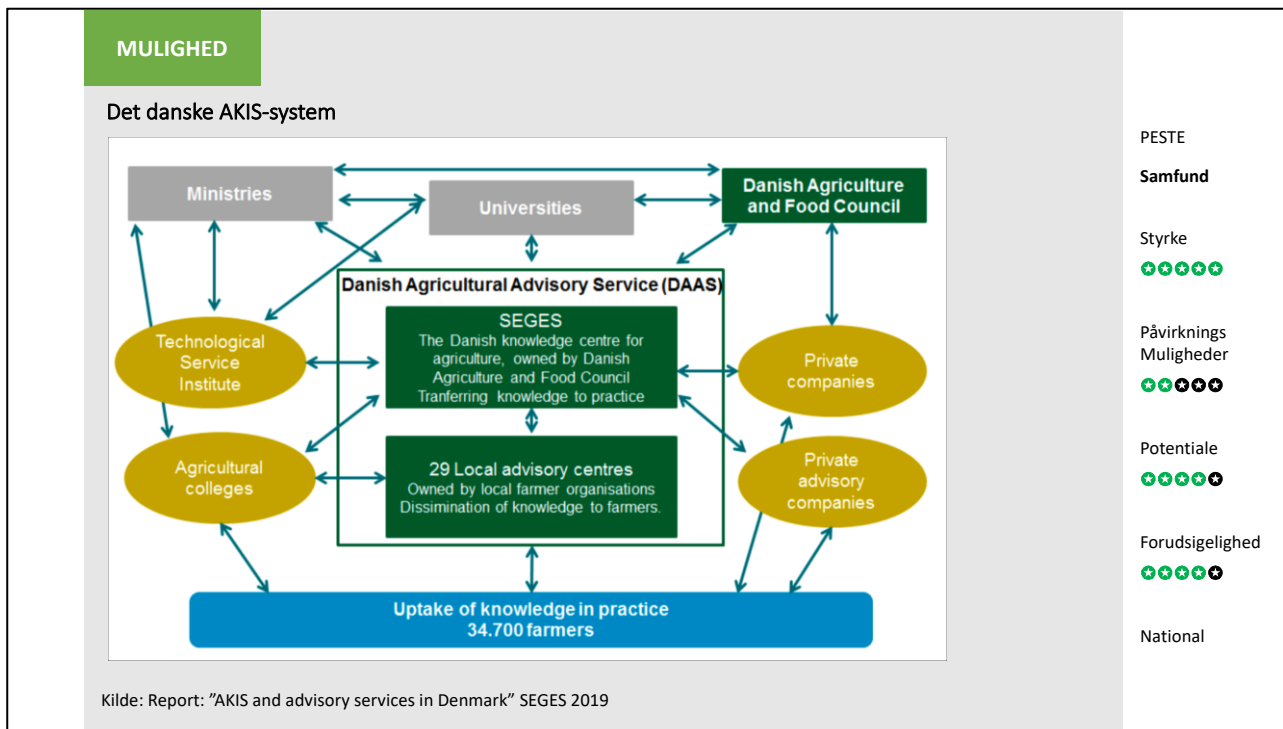

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Det landbrugsfaglige viden- og innovationssystem (AKIS)

Hvis man ser på det danske system for viden og rådgivning i et bredt perspektiv fremkommer et billede af et vidt forgrenet og forankret system. Som det fremgår af figuren herunder, indeholder systemet, ifølge en kortlægning og analyse fra 2019, en række forskellige aktører. Flere ministerier har resortansvar, universiteterne dækker bredt ift. landbrugsfaglige forskningsområder, GTS'erne leverer viden om innovation og teknologi og en række forskellige private og offentlige konsulentordninger bringer viden i spil hos de enkelte landbrugere (SEGES, 2019).

Figur 61: Det danske AKIS-system

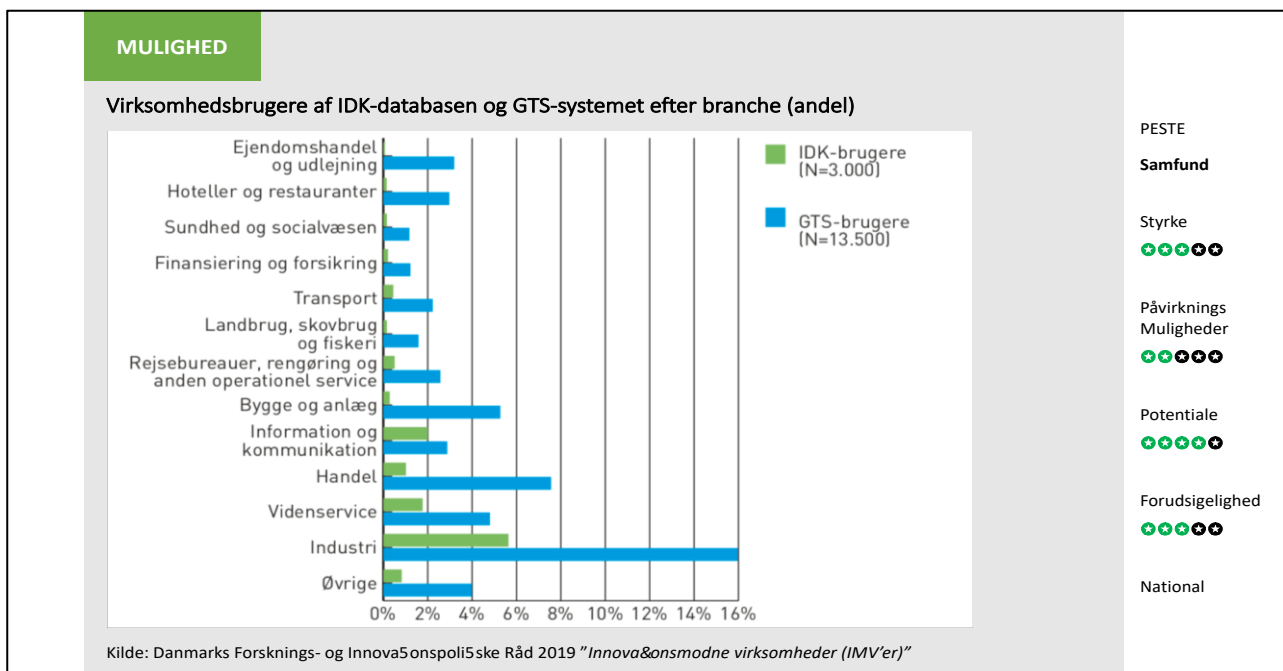

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Som vist tidligere vurderes det danske rådgivningssystem på landbrugsområdet at rumme nogle muligheder for ny udvikling i danske landdistrikter og yderområder. Dette skyldes det vidt for-grenede net af faglige rådgivere og vidensaktører på mange forskellige niveauer, som når ud til hele Danmark.

Der er dog også data fra SWOT-analysen, der indikerer begrænsninger i det eksisterende rådgivningssystem. En analyse fra Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd fra januar 2019 "Innovationsmodne virksomheder (IMV'er)" viser, at branchen "Landbrug, Skovbrug og Fiskeri" er blandt de brancher, der i mindst omfang anvender den viden, der findes i IDK-databasen og i det danske GTS-system (Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd, 2019). Her er der rum for forbedring og en mulighed for at øge opmærksomheden på de muligheder for assistance til udvikling der ligger uden for det mere traditionelle system for landbrugsrådgivning.

Figur 62: Grænserne for den danske landbrugsrelaterede rådgivning

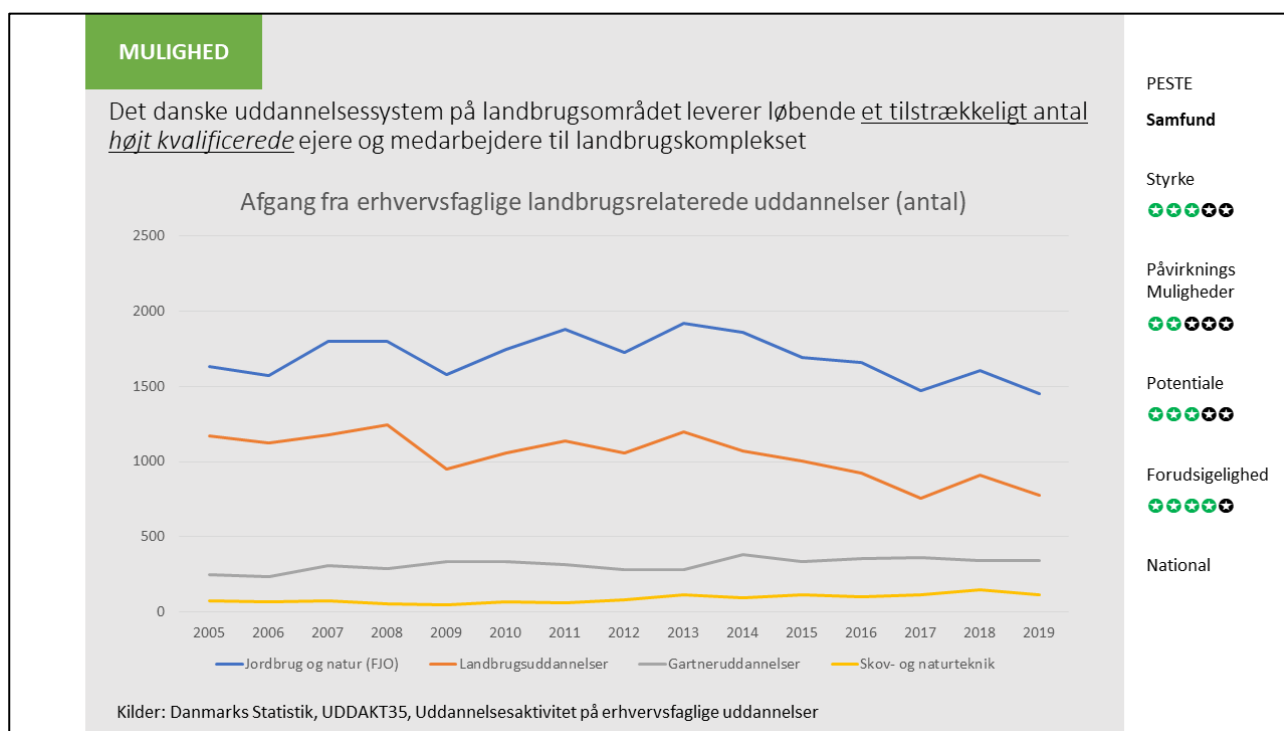

7.5. Danske landmænd har et højt videns- og uddannelsesniveau

Det danske uddannelsessystem på skov- og landbrugsområdet leverer løbende et tilstrækkeligt antal højt kvalificerede personer, ejere og medarbejdere, til landbrugserhvervet.

Ser man på figur 63 herunder, der viser hvor mange elever der dimitterer fra landbrugsrelaterede erhvervsfaglige uddannelser, fremgår det, at der er en lille stigning i perioden 2010 til 2013, hvorefter der er et fald frem til 2017. Fra 2017-2018 ses en mindre stigning, og herefter et fald, så det kommer på samme niveau som i 2017. Hvor de to antalsmæssige store uddannelser "jordbrug og natur" og "landbrugsuddannelser" falder over hele perioden, så stiger "Skov- og naturteknik" – faktisk sker der i denne uddannelse næsten en fordobling af dimittender fra 48 personer i 2009 til 116 personer i 2019.

Figur 63: Afgang fra erhvervsfaglige landbrugsrelaterede uddannelser

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Hvis man i stedet for ovenstående betragter den uddannelsesmæssige situation inden for læn- gerevarende akademiske uddannelser, der også har relevans for en række forskellige jobkate- gorier i og omkring skov- landbrugserhvervet, ses det af figuren nedenfor, at Danmark i runde tal optager 1.000 personer på akademiske jordbrugs- og fødevareuddannelser hvert år. I et relativt lille land er det en betydelig mængde videnstung arbejdskraft, der årligt kanaliseres ind i landbrugssektoren og relaterede erhverv.

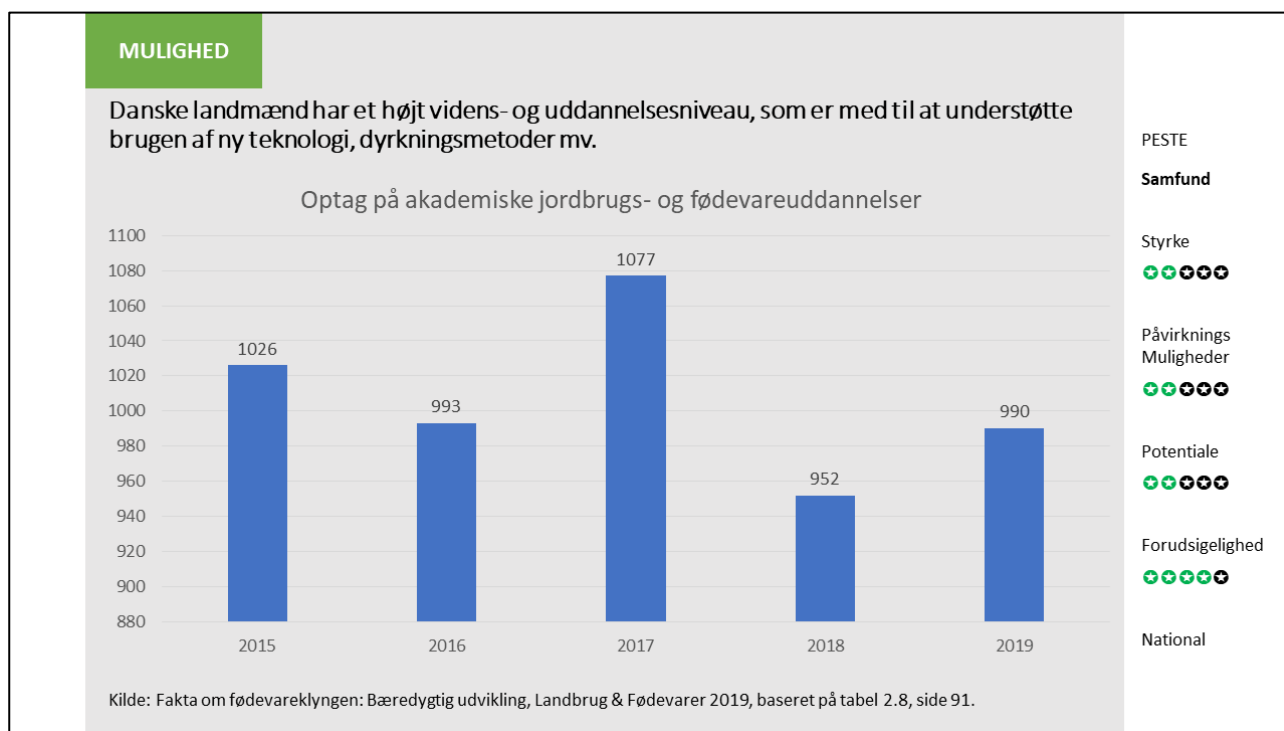
Nærlæses tallene viser det sig, at der faktisk er et fald i optaget på mange af de landbrugsrela- terede uddannelser. Særligt uddannelserne på KU og AU oplever fald i disse år. Det er i høj grad uddannelser på DTU, der holder det samlede optagstal oppe. Eksempelvis den nye uddannelse som diplomingeniør i Fødevarer sikkerhed og Kvalitet.

Det fremgår af en international sammenligning med øvrige europæiske lande fra 2016, at Danmark ikke er placeret højt, hvad gælder uddannelsesniveaut i landbrugserhvervet (agriculture)⁵⁴. Som gennemsnit i EU28 har 8,9 % af arbejdsstyrken en lang videregående uddannelse. Danmark ligger med 10,4 % lidt over gennemsnittet, men langt bag lande som Tyskland (23,5 %), Frankrig (17 %) og Sverige (17 %).

I relation til målsætning B er det intentionen at vise, at landbrugssektoren i Danmark løbende får tilført en fornuftig mængde kvalificeret arbejdskraft til sektoren. Det gælder både inden for erhvervsfaglige uddannelser og inden for længerevarende uddannelser. Dette er en forudsætning for at sikre, at landbruget fortsat vil medvirke til at fremme virksomhedsudviklingen i landdistrikterne, som er i fokus i denne målsætning.

Det er vigtigt at pointere, at der ikke er nogen garanti for, at eksempelvis en uddannet diplomingeniør vil finde arbejde i landbrugssektoren, og det samme gør sig gældende for alle de andre viste uddannelser. Ud fra de viste data kan man derfor ikke med sikkerhed vise, hvor de uddannede personer får arbejde, men det formodes, at en stor del vil havne i landbrugserhvervet eller relaterede erhverv.

Figur 64: Optag på akademiske jordbrugs- og fødevareruddannelser (antal)

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

⁵⁴ Eurostat (Ifsa_egaed) and Eurostat own calculations. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Farmers_in_the_EU_-_statistics

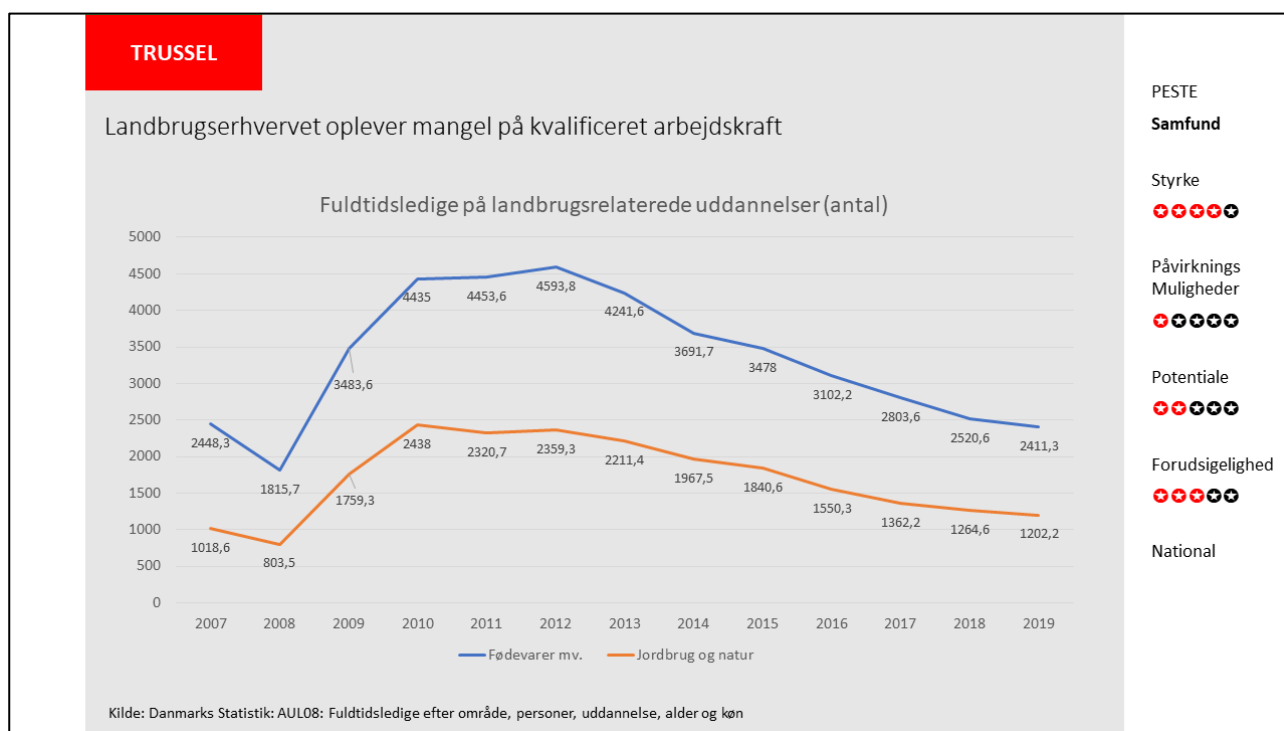
8. TRUSLER

8.1. Landbrugserhvervet oplever mangel på kvalificeret arbejdskraft

En trussel mod fortsat udvikling og fremgang i den danske landbrugssektor er muligheden for løbende at have adgang til et tilstrækkeligt antal kvalificerede medarbejdere. Den nuværende konjunktursituation, hvis man ser bort fra COVID-19, betyder, at der er meget få ledige i Danmark. COVID-19 har imidlertid været med til at påvirke ledigheden, så der i september 2020 var et ledighedsniveau på 4,8% af arbejdsstyrken. Men den generelle ledighed i Danmark er faldet betydelig de seneste år og var i 2019 rekordlav med i omegnen af 103.000 ledige, svarende til 3,7 % af arbejdsstyrken. For bare 7 år siden var der 160.000 ledige, svarende til 6 % af arbejdsstyrken.⁵⁵

Ser man specifikt på ledigheden for personer med landbrugsfaglige kompetencer er billedet det samme. Det er vanskeligt at skaffe kvalificeret arbejdskraft med den nuværende lave ledighed. Som det fremgår af figuren herunder, er der inden for fødevarer m.v. ca. 2.400 ledige i hele landet og inden for jordbrug og natur er tallet ca. 1.200. En så lav ledighed rammer landbrugserhvervet dobbelt – det hæmmer mulighederne for produktion pga. manglende kvalificeret arbejdskraft, og det rammer konkurrenceevnen, fordi lav ledighed presser lønniveauet op.

Figur 65: Landbrugserhvervet oplever mangel på kvalificeret arbejdskraft

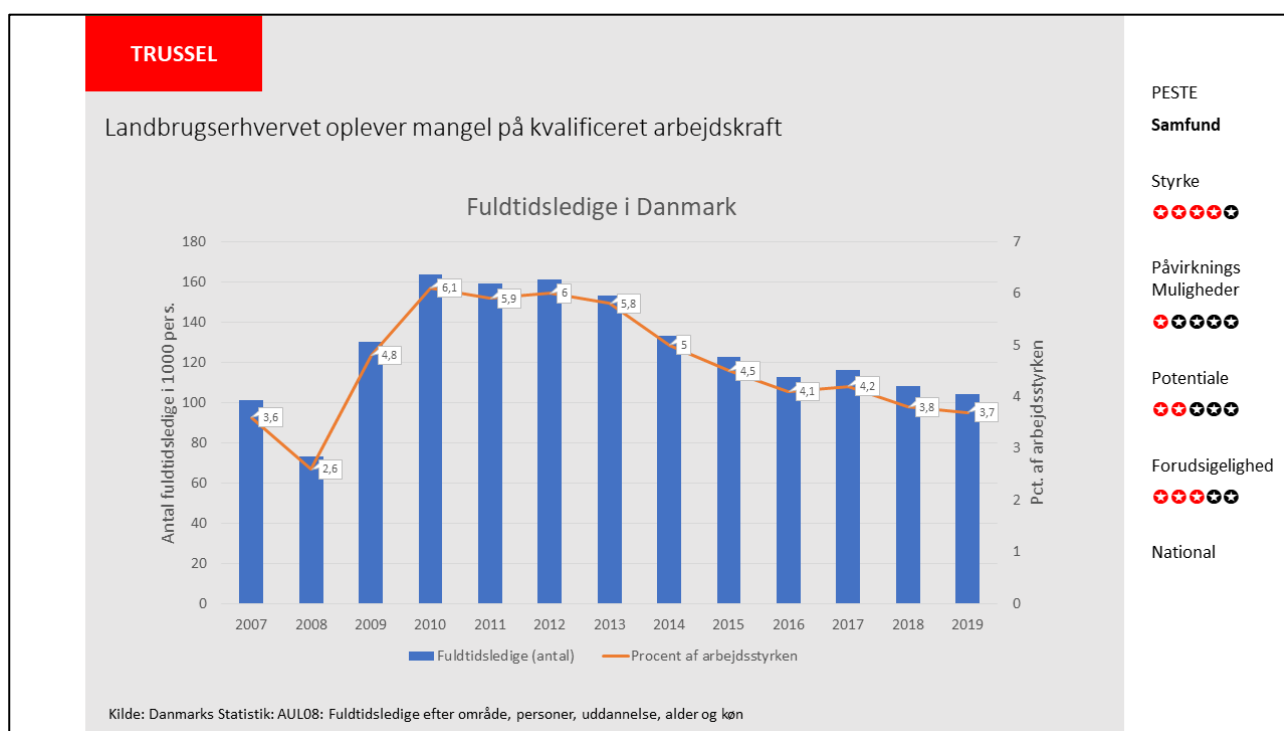
Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

⁵⁵ Danmarks Statistik: AULP01

8.2. Visse rammevilkår giver landbrugets vanskelige konkurrencevilkår

Som nævnt i det forrige afsnit så er der i Danmark en rekordlav ledighed i disse år. Den opgjorte fuldtidsledighed udgjorde i 2019 3,7 % af arbejdsstyrken og 4,8% i september 2020, hvilket er meget tæt på den strukturelle ledighed, der må forventes på et fleksibelt arbejdsmarked. Dette forhold sætter som nævnt gang i en opadgående lønspirale, som påvirker erhvervslivets konkurrenceevne. Dette gælder også i landbrugserhvervet, som rammes hårdt af sådanne forringelser i deres rammevilkår, fordi erhvervet er meget eksponeret på verdensmarkedet, hvor selv små svingninger i produktionsomkostningerne har stor betydning for den internationale konkurrenceevne.

Figur 66: Den meget lave ledighed giver udfordringer for landbrugserhvervet

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

SWOT-analyser om landbrug- og fødevarer-
hverv i Danmark - Målsætning C

At forbedre landbru-
gernes position i vær-
dikæden

Målsætning C: At forbedre landbrugernes position i værdikæden

SWOT-analysen for den specifikke målsætning C om "At forbedre landbrugernes position i værdikæden" er indeholdt i dette kapitel.

Fødevarerforsyningskæden kan opfattes som de led, fødevarer gennemgår for at komme fra jord til bord. Værdikæden udgøres i dansk kontekst hovedsageligt af landbrugere, forarbejdningsevksomheder, grossister, detailhandlen og forbrugere. I nogle medlemslande vil der desuden være endnu et opkøbsled, en såkaldt mellemmand, som fysisk besøger de enkelte primærproducenter, køber deres produkter og videresælger til grossister.

Som led i arbejdet for at styrke landbrugernes position i værdikæden, indgik EU-Kommissionen i 2018 en politisk aftale om et direktiv vedrørende illoyal handelspraksis i relationer mellem virksomheder i fødevarerforsyningskæden (EU-Kommissionen, 2018). Direktivets berettigelse er, at nogle aktører⁵⁶ i fødevarerforsyningskæden kan være udsatte for illoyal handelspraksis og en generelt svag forhandlingsposition sammenlignet med større aktører og aftagere i værdikæden. Flere medlemslande oplever udfordringer med, at de såkaldte mellemmand tilbyder primærproducenterne kontanter 'up front' mod at aftage produkter til underpris, som de efterfølgende sælger til grossister til overpris.⁵⁷

Illoyal handelspraksis er en reel udfordring i de medlemslande, hvor producenter og aftagere ikke i samme grad som i Danmark indgår formelle og skriftlige aftaler (f.eks. andelskontrakterne), som aktørerne håndhæver, og hvor der ikke er samme grad af afsætningsmuligheder. I SWOT-analysen er der dog ikke noget der tyder på, at problemet skulle være stort i en dansk kontekst.

Et relateret aspekt af behovet for at styrke landbrugernes position i værdikæden er, at en svag position i forsyningskæden kan gøre det vanskeligt for producenter at opnå en fair og omkostningsbaseret pris for deres produkter. Hvis en dansk producent f.eks. kun kan levere en vis mængde produkter, er supermarkederne ikke nødvendigvis interesserede i at afsætte producentens varer eller betale en ordentlig pris. Det kan stille producenten i en position, hvor alternative markedsadgange kan blive nødvendige for producentens overlevelse. Gennem CAP'en er det muligt at støtte producentorganisationer og forskellige former for samarbejder (co-operation and collective actions), som har til hensigt at forkorte værdikæden og styrke landbrugernes forhandlings- og indtjeningsevne.

I Danmark er der dog allerede tradition for, at landbruget er organiseret i andelsselskaber fra forsyning over produktion til forarbejdning/afsætning, hvor primærproducenten (landbrugeren) er medejer og har demokratisk indflydelse. Andelsselskaberne har med andre ord til formål at organisere deres medlemmers produktion og fremme deres fælles økonomiske interesser. Andelsorganiseringen har en lang historisk tradition og er så udbredt, at de fleste danske landmænd er organiseret i andelsselskaber som f.eks. Arla Foods, Danish Crown, DLG, København Fur m.m. I Danmark er der også producentorganisationer f.eks. inden for frugt og grønt, vin og fiskeri. Specifikt for frugt og grønt er der en markedsordning (fastsat i forordning 1308/2013),

⁵⁶ For at undgå en dominoeffekt, hvor illoyal handelspraksis videregives i de senere led i kæden, er direktivets anvendelsesområde udvidet til at omfatte ikke kun små- og mellemstore virksomheder, men også større virksomheder op til en omsætning på EUR 350 mio. Derved er en del europæiske andelsselskaber også dækket af direktivet – dog ikke de store danske.

⁵⁷ Se også EU- Kommissionen: https://ec.europa.eu/agriculture/producer-interbranch-organisations/producer-organisations-association_en

der har til formål at understøtte, at frugt- og grøntproducenter står stærkere på markedet. Det sker ved at samle individuelle producenter under et fælles navn, så de samlet står med større volumen, større forsyningssikkerhed, mindre omkostninger til logistik, transport og pakning m.v. Disse skalaøkonomiske fordele giver billigere produkter til aftagerne uden, at det går ud over producenternes indtjening (Landbrugsstyrelsen, 2018).

Erhvervet i Danmark er således allerede i høj grad organiseret og konsolideret mellem primærproducent- og forarbejdningsleddet. Vegetabiliske produkter havde i 2018 en produktionsværdi på 24,4 mia. kr. med korn som den absolut største produktionsgren (8,9 mia. kr.) efterfulgt af grovfoder (4,5 mia. kr.) og potteplanter med 1,9 mia. kr. Frugt og grøn havde i 2018 en produktionsværdi på 1,2 mia. kr. (Vidø & Schou, 2019).

For animalske produkter var der i 2018 en samlet produktionsværdi på 46 mia. kr. fordelt på svin (20,5 mia. kr.), mælk (16 mia. kr.) og pelsdyr (3,2 mia. kr.) som de tre største produktionsgrene (Vidø & Schou, 2019).

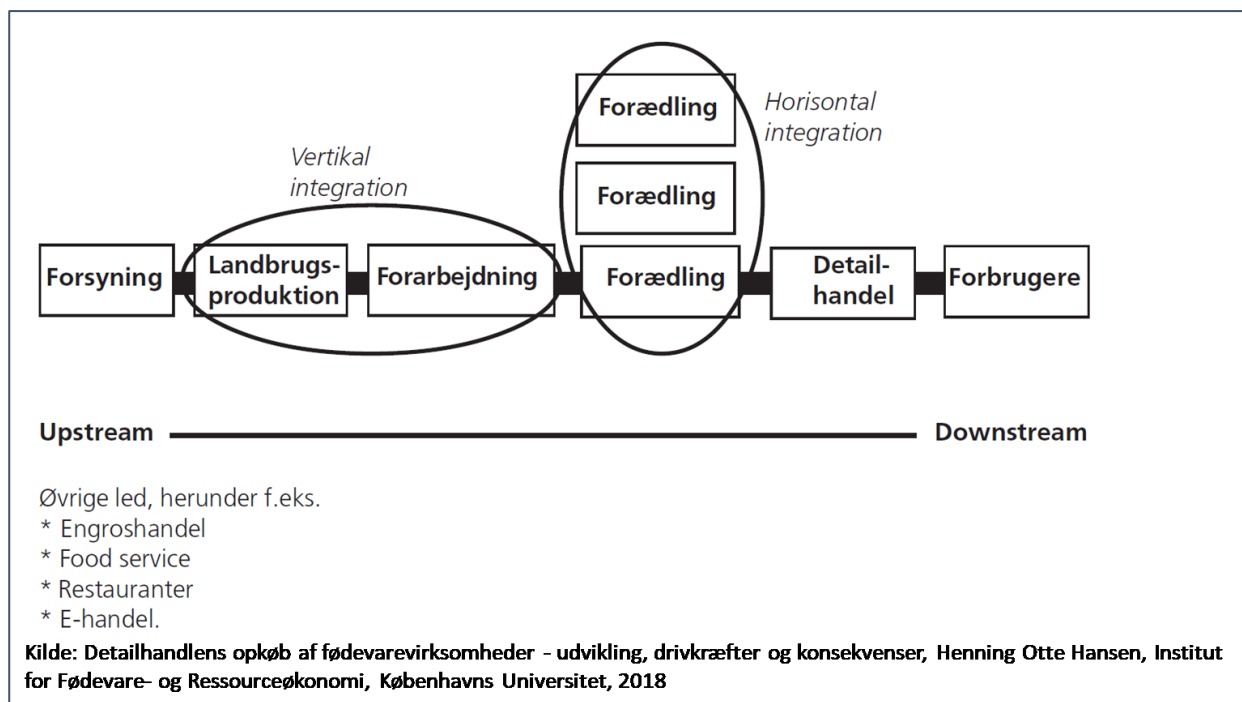
Forståelse af centrale begreber

Andelsorganiseringen og producentorganisationerne gør, at primærproducenter/landbrugerne i fællesskab styrker deres markedsposition gennem indkøb af produktionsfaktorer, forarbejdning, forædling, innovation, marketing m.v. Dermed vurderes målsætning C at være knap så relevant i en dansk kontekst, som det er tilfældet i mange andre EU-lande. På den baggrund har denne SWOT-analyse tolket målsætning C "at forbedre landbrugernes position i værdikæden" som følgende: *Hvordan kan de danske landbrugeres position i den danske fødevarerforsyningskæde blive forbedret mhp. at sikre størst mulig indtægt?*

Værdi- og forsyningskæde er her det samme og repræsenterer alle de led, der er i en vertikal værdikæde fra jord til bord. Vertikal integration betyder, at leddene fra forskning/udvikling og egentlig primærproduktion til forarbejdning, forædling, distribution og afsætning koordineres. Med stigende grad af vertikal integration bliver landbruget stadig mere et led i den industrielle proces, som udspringer fra forbrugerbehov, og som føres tilbage gennem værdikæden til landmændene (Hansen, Dansk landbrugs strukturudvikling siden 1950 - i et internationalt perspektiv, 2016). Altså er vertikal integration afgørende for, at landbrugerne bliver gjort opmærksomme på forbrugernes præferencer, hvilket er en forudsætning for at reagere på dem.

Men begrebet dækker også over en horisontal integration eller intrabranche-kæde inden for landbruget, f.eks. ved produktion af smågrise, som i mange tilfælde foregår i specialiserede produktioner, som leverer til slagtesvineproducenter i ind- og udland. Figuren nedenfor illustrerer denne værdi- og forsyningskæde fra forsyning til landbrugsproduktionen til nationale og internationale forbrugere.

Figur 67: Eksempler på vertikal og horisontal integration i landbrugs- og fødevarerækeden

På den baggrund har SWOT-analysen til formål at belyse landbrugets nuværende position i værdikæden. Analysen ser også på styrker og svagheder samt eventuelle muligheder og trusler, der eksisterer for danske producenter i værdikæderne.

SWOT-analysen afgrænses til primært at se på landbruget/landbrugerens position i værdikæden og ikke på de øvrige led i værdikæden jf. målsætningens ordlyd. Analysen vil desuden have fokus på, hvordan den vertikale og horisontale integration i fødevarer værdikæden opstår og udvikles. Begge dele holdes op mod betydningen for de danske landbrugere og deres position i værdikæden. Det gøres ved at se på tre niveauer, som også udgør strukturen for denne SWOT-analyse.

For det første analyseres, hvordan den danske fødevarerforsyningskæde (værdikæde) ser ud i dag. Dette belyses ved at se på den danske organisering (andelsbevægelse og producentorganisationer), de centrale aktører og værdikædens mekanismer.

Dernæst zoomes der ind på de danske landbrugeres position i værdikæden, hvilke krav der stilles til dem (f.eks. i form af bestilling af leverance til forarbejdning virksomhederne, annulleringer, volumen, m.m.), og hvordan deres forhandlingsposition er i forhold til de andre aktører (f.eks. i form af aftaler og sanktioner).

Endelig ses der på, hvordan den vertikale og horisontale integration i den danske fødevarerforsyningskæde fungerer i dag. Hvilke tendenser er der, og hvor stiller det de danske landbrugere?

Overordnede resultater fra SWOT-analysen for målsætning C

SWOT-metoden handler om at identificere indikatorer for forhold, hvor CAP'en kan forstærke styrker og modvirke svagheder ift. landbrugernes position i værdikæden. Muligheder og trusler er forhold, som CAP'en ikke kan påvirke, men som har betydning for landbrugernes position i værdikæden. Det samlede billede af styrker, svagheder, muligheder og trusler udgør SWOT'en for CAP'ens målsætning C. Der er mange målsætninger for CAP'en, og i nogle tilfælde vil en indikator være en styrke i en sammenhæng og en svaghed i en anden sammenhæng.

Der er i alt valgt 9 SWOT-indikatorer til at belyse målsætning C. Som styrker fremhæves, at producentorganisationer er med til at mindske illoyal handelspraksis og styrke landbrugernes position i forsyningskæden – særligt er producentorganisationer en fordel i sektorer uden andelselskaber (f.eks. frugt og grønt). Som muligheder fremhæves bl.a. at andelsbevægelsen er med til at understøtte landbrugerens position i forsyningskæden og at skabe en kort afstand mellem forarbejdningsleddet og landbrugerne. Som trusler fremhæves, at landbrugernes position i forsyningskæden vil blive forværret, hvis andelsbevægelsen og producentorganisationerne svækkes.

Det er vigtigt at være opmærksom på, at SWOT-analysen af målsætning C har paralleller til SWOT-analysen af målsætning I, som fremgår af rapport 3.

Table 8: SWOT-overblik målsætning C

STYRKE	Målsætning C	SVAGHED
<ul style="list-style-type: none"> • Producentorganisationer er med til at mindske illoyal handelspraksis og styrker landbrugernes position i forsyningskæden ★ ★ ★ ★ ★ • Producentorganisationer i sektorer uden andelselskaber er en fordel ★ ★ ★ ★ ★ 		
<ul style="list-style-type: none"> • Andelsbevægelsen og dens organisering er en mulighed for landbrugeren ★ ★ ★ ★ ★ • Andelsbevægelsen er med til at understøtte landbrugernes position i forsyningskæden ★ ★ ★ ★ ★ • Afstanden mellem forarbejdningsleddet fx Arla og Danish Crown og landbrugerne er kort grundet andelskonstellationen ★ ★ ★ ★ ★ • Alternative afsætningskanaler kan være en mulighed for danske landbrugere ★ ★ ★ ★ ★ • Specialisering i produktionsleddet i værdikæden er en mulighed for landbrugerne ★ ★ ★ ★ ★ 		<ul style="list-style-type: none"> • Opløses eller svækkes producentorganisationerne inden for frugt- og grøntsektoren, vil det kunne skade landbrugernes position i forsyningskæden ★ ★ ★ ★ ★ • Det er en trussel for landbrugernes position i forsyningskæden, hvis den danske model med andelsbevægelsen svækkes ★ ★ ★ ★ ★
MULIGHED		TRUSSEL

9. STYRKER

9.1. Producentorganisationer er med til at mindske illoyal handelspraksis og styrker landbrugernes position i forsyningskæden

Producentorganisationer (PO'er) er frivillige samarbejder blandt producenter af landbrugsprodukter som f.eks. økologiske producenter, frugt- eller grøntsagsavlere eller lignende. Producentorganisationer og deres sammenslutninger er vigtige aktører, der bidrager til at styrke primærproducenternes stilling i forsyningskæden i forhold til andre downstream-aktører.

I en dansk kontekst er producentorganisationer mest udbredte inden for frugt- og grøntsektoren. Det skyldes, at andelsbevægelsen historisk set har været stærk inden for mælk, svinekød og foderstoffer, hvilket har mindsket behovet for producentorganisationer. Der findes dog også andre former for producentorganisationer. Her kan bl.a. nævnes Producentsammenslutningen for afsætning af økologiske gourmetoste og Producentsammenslutningen Økologisk Brød fra Jord til Bord. Antallet af producentsammenslutninger er dog begrænset og spiller den største rolle inden for frugt og grønt.

Frugt- og grønt/gartnerisektoren i Danmark har en anden organisering end landbruget. IFRO har som input til den nationale strategi for bæredygtige driftsprogrammer i frugt og grøntsagssektoren i Danmark, udarbejdet en SWOT-analyse af frugt og grøntsektoren (Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, 2018). Ifølge analysen er den danske frugt- og grøntsektor kendetegnet ved:

- At være en kompleks og heterogen sektor
- At den vertikale værdikæde dækker alle led fra forsyning, primærproduktion, engrosafsætning, forarbejdning og endelig afsætning.
- At den horisontale dimension dækker produktionsgrenene frilandsgrøntsager, væksthushgrøntsager, frugt og bær samt champignoner. Produktionen finder sted på både gartnerier og deciderede landbrug.
- At sektoren kompliceres af, at frugt- og grøntsektoren, sammen med blomster- og potteplantesektoren, er en del af gartnerierhvervet.⁵⁸
- At en generel udvikling inden for frugt- og grøntsagssektoren over de seneste årtier går i retning af færre, men større avlere. Det er en strukturudvikling, der ligner udviklingen i landbruget. Udviklingen betyder, at der er nogle meget store virksomheder (målt i omsætning), der har en betydelig rolle for hele erhvervet.

Det er analysens konklusion, at den danske frugt- og grøntsektor både er kendetegnet ved horisontale og vertikale dimensioner. Figur 68 nedenfor viser elementer og flows i den danske frugt- og grøntsektor (Landbrugsstyrelsen, 2018).

Ifølge den nationale strategi for bæredygtige driftsprogrammer i frugt- og grøntsagssektoren i Danmark kommer en stadig stigende andel af den samlede produktionsværdi af den danske frugt- og grøntsagsproduktion fra producentorganisationer. Den samlede værdi af de produkter, som producentorganisationer har afsat (også kaldet PO-produktionsværdi), er steget fra 581 mio. kr. i 2009 til 946 mio. kr. i 2016. Det er en stigning på 63 %. I samme periode steg den samlede produktionsværdi af grøntsager, champignoner samt frugt og bær fra 1.699 mio. kr. til 1.783 mio. kr. En stigning på 5 % (Landbrugsstyrelsen, 2018).

⁵⁸ Det er vigtigt at være opmærksom på at datagrundlaget kan være usikkert. Det skyldes den delvise sammenblanding med landbrugserhvervet. Det afhænger af, hvordan frugt- og grøntsektoren defineres og afgrænses f.eks. om gulerodsproduktionen kommer fra landbrug eller fra gartneri.

Fra 2009-2016 er PO-produktionsværdiens andel af den samlede danske produktionsværdi steget fra 34 % til 53 % (Landbrugsstyrelsen, 2018).

I 2018 var der to godkendte producentorganisationer i Danmark, hhv. GASA Nordgrønt A.m.b.A. (GNG) og Gasa Odense Frugt-Grønt A.m.b.A. (GO). De producerer frugt og bær i form af æbler, pærer, blommer, kirsebær, jordbær, hindbær, brombær, blåbær, stikkelsbær, ribs og solbær m.v. samt grøntsager i form af f.eks. gulerødder, kål, agurker, rodfrugter, græskar, løg, salater, tomater. Primo 2018 var der tilsammen ca. 85 medlemmer i de to producentorganisationer (Landbrugsstyrelsen, 2018).

Den nuværende CAP 2014-2020 indeholder via forordning (EU) nr. 1308/2013 en markedsordning for producentorganisationer, som i Danmark er operationaliseret gennem PO-ordningen. Herunder giver Landbrugsstyrelsen tilskud til driftsprogrammer inden for frugt- og grøntsagssektoren. Formålet er bl.a. at tilpasse produktionen til efterspørgslen at øge kvaliteten af frugt og grønt og at videreføre sektorens bestræbelser på at bevare og beskytte miljøet. Tilskudsrammen fastsættes ud fra referenceomsætningen hos producentorganisationen og kan højst udgøre 4,1 % af værdien af medlemmernes afsatte produktion for de produkter, som producentorganisationen er godkendt for (Landbrugsstyrelsen, 2018).

Tilskud ydes til producentorganisationer, som arbejder med følgende:

- Frugt
- Grøntsager
- Produkter bestemt til forarbejdning
- Citrusfrugter
- Nødder
- Svampe.

Et driftsprogram skal have mindst to af følgende mål:

- at sikre, at produktionen planlægges og tilpasses efter efterspørgslen, navnlig hvad angår kvalitet og mængde,
- at koncentrere udbuddet og afsætningen af medlemmernes produktion,
- at optimere produktionsomkostningerne og afkast på investeringer som svar på miljø- og dyrevelfærdskrav og stabilisere producentpriserne.

Som alternativ til de ovennævnte mål, kan driftsprogrammerne omfatte to af følgende mål:

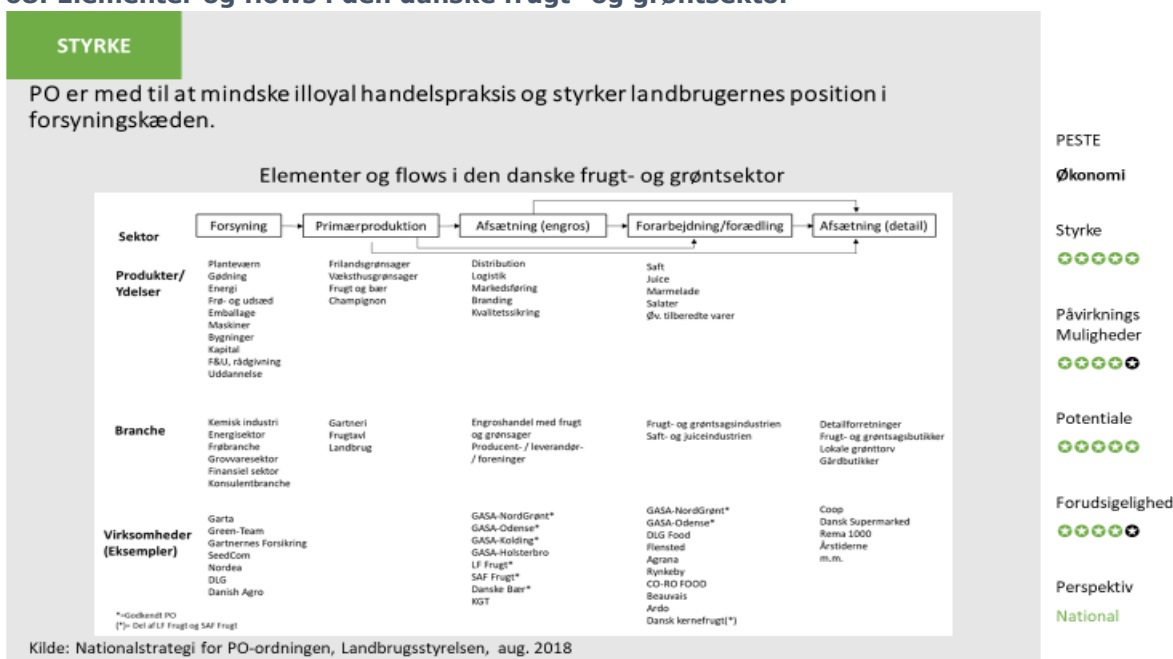
- at planlægge produktionen
- at forbedre produkternes kvalitet
- at øge produkternes handelsværdi
- at iværksætte salgsfremmende foranstaltninger for både friske og forarbejdede produkter
- at fremme miljøforanstaltninger og miljøvenlige produktionsmetoder, herunder økologisk landbrug.

Tilskud gives til materielle investeringer, der effektiviserer og optimerer selve produktionen af frugt og grønt, men også tilskynder til miljøforbedringer og energioptimering. Desuden gives tilskud til indkøb af nye planter og træer for at forbedre og udvikle produktkvaliteten og for at imødekomme kundernes efterspørgsel. Der kan også indgå salgsfremmende aktiviteter med det formål at øge forbruget af frugt og grønt. Endelig gives der tilskud til relevant rådgivning om dyrkningspraksis og produktion, herunder også rådgivning om økologisk produktion og energibesparelse (Landbrugsstyrelsen, 2018).

Hvis man i en dansk kontekst ønsker (fortsat) at øge udnyttelsen af muligheden for at understøtte etableringen af producentorganisationer, er det nødvendigt at have in mente, at konkurrenceretten sætter en naturlig begrænsning for, hvor langt man kan fremme vertikal integration. Den grænse skal naturligvis respekteres (EU-Kommissionen, 2018). Eksistensen af producentorganisationer i Danmark har dog ikke historisk set givet anledning til nogen større grad af monopolisering. Inden for konkurrenceretens rammer kan mange små producenter få stor gavn af at indgå i producentorganisationer.

Producentorganisationernes styrke er bl.a., at de er med til at sikre producenterne/landbrugerne en bedre position i forsyningskæden. Det gør de ved at udføre en bred vifte af aktiviteter på vegne af deres medlemmer, f.eks. at koncentrere forsyningen, forbedre markedsføringen af produkter, optimere produktionsomkostningerne, gennemføre forskning m.m. Ved at arbejde tættere sammen, opnår producenterne stordriftsfordele og dermed bedre økonomi, ligesom der vil være synergi i fælles markedsføring. Derudover gør de det muligt for producenterne/landbrugerne at sikre mere stabile leverancer til aftagerne, end hvis de stod alene (Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, 2018). Alt sammen tiltag, som styrker producenterne/landbrugernes position i forsyningskæden og bidrager til at minimere illoyal handelspraksis i Danmark. Producentorganisationer er derfor en styrke i Danmark.

Figur 68: Elementer og flows i den danske frugt- og grøntsektor

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

9.2. Producentorganisationer i sektorer uden andelsselskaber er en fordel

Hvis antallet af producentorganisationer skal øges i Danmark, er det en forudsætning, at de potentielle producenter har et incitament til at indgå i en producentorganisation – f.eks. at de oplever en svag markedsmagt. Producenter vil ofte kunne opbygge en vis markedsmagt ved at etablere en producentorganisation, som på vegne af dets medlemmer har forhandlingsstyrke over for f.eks. forsynings- og forædlingsvirksomheder.

Sektorerne i Danmark kan ifølge Henning Otte Hansen opdeles i 4 kategorier i forhold til andelsbevægelsens udbredelse. Kategori 1 og 2 er kendetegnet ved en stærk andelstradition med betydelige markedsandele og dækker over sektorerne: mejerier, svineslagterier, markfrø, grovarer, oksekød, æg og pelsdyr. Umiddelbart vil der inden for disse sektorer ikke være et incitament til at arbejde med producentorganisationer. Her er traditionen for andelsorganiseringen for solidt udbredt (Hansen, Andelsbevægelsens evne til forandring og omstilling i landbrugets udvikling fra den lokale til "den globale landsby", 2010).

Kategori 3 har tidligere været andelsejet, men grundet vigende markedsandele, er det ikke længere tilfældet (f.eks. sukker, slagtefjerkræ, landbrugsmaskiner og brød). Her kunne der eventuelt være et mindre potentiale for producentorganisationer, hvis markedsandelen vurderes at være til stede (Hansen, Andelsbevægelsens evne til forandring og omstilling i landbrugets udvikling fra den lokale til "den globale landsby", 2010).

Kategori 4 er kendetegnet ved, at andelsformen enten ikke har eksisteret eller ikke har haft nogen væsentlig betydning (f.eks. drikkevarer, juice m.m. og forarbejdede grøntsager). Sektorer i denne kategori kan potentielt være interessante i relation til at udnytte muligheden i CAP'en om at øge andelen af producentorganisationer (Hansen, Andelsbevægelsens evne til forandring og omstilling i landbrugets udvikling fra den lokale til "den globale landsby", 2010).

Umiddelbart kan der i en dansk kontekst være fordele ved at etablere flere producentorganisationer. Dette forudsat, at de involverede producenter kan se incitamentet i at indgå i en producentorganisation.

10. SVAGHEDER

Der er ikke identificeret nævneværdige svagheder ved landbrugernes position i værdikæden i Danmark. I SWOT-analysen af målsætning I (i rapport 3) behandler vi dog udfordringen med, at danske landbrugere grundet organiseringen har relativt begrænset direkte forbrugerkontakt, hvilket kan være med til forsinke landbrugernes opfattelse af markedssignaler.

11. MULIGHEDER

11.1. Andelsbevægelsen og dens organisering er en mulighed for landbrugeren

Den danske tradition inden for andelsorganisering er opbygget og udviklet gennem en lang år-række. For at kunne forstå den danske andelsbevægelses betydning og styrke i Danmark, er det nødvendigt at se på denne historiske udvikling.

Andelsbevægelse er den danske betegnelse for Kooperation. De to udtryk er ikke identiske, men kan ej heller adskilles. Ifølge Den Store Danske fra Gyldendal anvendes Kooperation i Danmark oftest om forbrugerandelsvirksomheder f.eks. Coop og især om de økonomiske fællesvirksomheder, der historisk har tilknytning til arbejderbevægelsen. Andelsbevægelsen refererer derimod primært til det økonomiske samarbejde, der historisk har udviklet sig gennem det store antal danske andelsvirksomheder (-selskaber og -foreninger) inden for landbruget og beslægtede erhverv som gartneri og fiskeri (Den store danske, u.d.).

Der er ikke en strengt juridisk formulering af andelsbevægelsens principper, men der er, ifølge Den Store Danske fra Gyldendal, en generel accept af følgende karakteristika:

- At udbyttet af virksomheden — ud over bankmæssig forrentning af den indbetalte kapital — fordeles til medlemmerne i forhold til deres omsætning med virksomheden.
- At andelsvirksomheden er åben for tilgang af nye medlemmer fra virksomhedsområdet.
- At ethvert medlem har én stemme på virksomhedens generalforsamling ("én mand — én stemme" – hoveder ikke høveder) uanset andelskapitalens størrelse eller medlemmets omsætning med virksomheden.
- At der er et solidarisk ansvar for den gæld, der er stiftet til virksomhedens drift. De store andelsselskaber er ofte A.m.b.a., hvorfor der er et begrænset ansvar.

At der eksisterer en sammenhæng mellem ejendomsretten til virksomheden og de opgaver, denne virksomhed varetager, enten ved at modtage, bearbejde og afsætte medlemmernes produktion eller ved at betjene dem med varer eller tjenesteydelser.

Andelsorganiseringens omfang har udviklet sig forskelligt fra sektor til sektor og kan, ifølge Henning Otte Hansen, opdeles i 4 kategorier, hvor Kategori 1 er kendetegnet ved store markedsandele helt fra starten, og niveauet er fastholdt helt frem til i dag. Det gælder f.eks. svine-slagterier og mejerier. Kategori 2 er kendetegnet ved, at markedsandelene var små i starten, men er vokset gradvist og i dag er betydelige. Det gælder f.eks. markfrø, grovvarer, oksekød, æg og pelsdyr. Kategori 3 er kendetegnet ved, at andelsformen tidligere har eksisteret, men ikke findes mere. Det gælder f.eks. sukker, slagtefjerkræ, brød og landbrugsmaskiner. Og endelig er kategori 4 kendetegnet ved, at andelsformen ikke har eksisteret eller ikke har haft nogen væsentlig betydning. Det er f.eks. inden for drikkevarer, juice m.m. og forarbejdede grøntsager (Hansen, Andelsbevægelsens evne til forandring og omstilling i landbrugets udvikling fra den lokale til "den globale landsby", 2010).

Andelsbevægelsen har fra sin begyndelse været med til at styrke landbrugeren position i værdikæden og gør det fortsat den dag i dag. Det kommer bl.a. til udtryk ved fastholdelsen af nogle af de grundlæggende principper (f.eks. "én mand - én stemme"), ligesom andelsbevægelsens virksomheder fortsat karakteriseres ved et åbent medlemskab, samt at udbyttet fordeles efter omsætningen med virksomheden. Det betyder f.eks., at også små producenter har mulighed for at få ligeværdig indflydelse på beslutninger og derfor nemmere kan få deres positioner igennem. Der er dog tendenser til mere individualisering inden for andelsbevægelsens rammer som bl.a.

tilgodeser de store primærproducenter, f.eks. ved billigere afhentning af produktionen og ejerskabsfordele. Dette for at fastholde dem i andelsbevægelsen (Hansen, Andelsbevægelsens evne til forandring og omstilling i landbrugets udvikling fra den lokale til "den globale landsby", 2010).

Et andet eksempel på, at landbrugernes position i værdikæden tages alvorlig gennem andelsbevægelsen og dets organisering, er Arlas tørkekompensation i 2018, hvor der er taget beslutning om at udbetale et 'tørketillæg' til andelshaverne (mælkeproducenterne) grundet den udsædsvandlige tørre sommer i 2018. Arla udbetaler løbende størstedelen af sin indtjening til andelshaverne i form af betaling for deres leverancer af mælk. Hvert år tilsidesætter Arla derudover et beløb på mere end 1 mia. kr. til investeringer og til konsolidering af egenkapitalen. Det er disse penge, som i løbet af første kvartal 2019, når årsregnskabet for 2018 er lukket, blev udbetalt til selskabets andelshavere.⁵⁹ Andre andelsvirksomheder har i 2018 også foretaget lignende tiltag jf. næste afsnit.

Opsummerende konkluderes det, at andelsbevægelsen og den organisering, der ligger heri, er en styrke og mulighed for alle led i forsyningskæden, særligt for de danske landbrugere. De danske kompetencer inden for andelsorganisering er opbygget gennem en lang periode og er blevet en institution i landbrugs- og fødevarersektoren, hvor der dels er en meget åben debat om andelsformen, dels er klar accept af og forståelse for de andelsprincipper, der gælder (Hansen, Andelsbevægelsens evne til forandring og omstilling i landbrugets udvikling fra den lokale til "den globale landsby", 2010).

Andelsprincipperne er med til at styrke den enkelte landbruger gennem samarbejdet med andre, samt den fælles afsætning og forarbejdning mv, som medfører, at landmændene gennem samarbejdet er med i flere led af fødevarerekæden. På den måde kan der argumenteres for, at andelsbevægelsen er med til at mindske udfordringerne med illoyal handelspraksis mellem producent og forarbejdningsleddet. Landbrugsstyrelsens tilbagemeldinger på direktivet om illoyal handelspraksis peger dog på, at det ikke kan afvises, at der finder en mindre grad af illoyal handelspraksis sted i de senere distributionsled, hvor andelsbevægelsen spiller en mindre rolle.⁶⁰

Andelsvirksomheder er et eksempel på vertikal integration i værdikæden. Andelsbevægelsen har historisk set medført en betydelig grad af monopolisering på mejeri- og slagterisiden, som dog på mejerisiden de senere år har givet anledning til en modbevægelse i form af mikromejerier. Tilbage står, at mange små producenter får stor gavn af at indgå i andelsvirksomheder eller tilsvarende alternativer.

⁵⁹ www.arla.dk.

⁶⁰ Input til SWOT-analysen fra LBST

11.2. Andelsbevægelsen er med til at understøtte landbrugernes position i værdikæden

Den fremadrettede integration i forsyningskæden fra landbruget ind i fødevarerforarbejdning og -forædling er meget udbredt via andelsorganisering og producentorganisationer. Udviklingen er bl.a. drevet af ønsket om stærkere forhandlingsstyrke og færre transaktionsomkostninger for alle led, herunder også for landbrugeren (Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, 2018).

Organiseringen i andelsbevægelser er særdeles udbredt i det danske landbrug. F.eks. blev hele 93,3 % af den producerede mælk i 2019 indvejet på ét andelsmejeri, mens kun 6,7 % blev indvejet på private mejerier som Kirkeby & Thrane, Jernved Mejeri, Nørup Mejeri m.m.⁶¹

Det er desuden en organisering, som har vist sig levedygtig og succesfuld økonomisk for de involverede andelshavere. I 2016 udbetalte Arla 128 mio. euro til andelshaverne i Danmark som udland, og i 2017 124 mio. euro ((Arla, 2016) & (Arla, 2017)). For 2018 blev hele koncernens nettoresultat på 290 mio. euro udbetalt til andelshaverne, da mange af Arlas andelshavere har været i en vanskelig finansiell situation på grund af den varme sommer og usædvanlige tørkeperiode (mejeri.dk, 2019).

Danish Crown har i årene 2016/17, 2017/18 og 2018/19 udbetalt hhv. 1,45 mia. kr., 1,1 mia. kr. og 1,26 mia. kr. til deres andelshavere (Finans, 2019). Men fra 2020/2021 afskaffer Danish Crown andelshaverkontoer, med henblik på at øge landbrugernes umiddelbare likviditet, da intet længere tilbageholdes (Danish Crown, 2018).

DLG udbetalte i 2016 105 mio. kr. til sine andelshavere efter et tilfredsstillende 2015 (DLG, 2016). Siden 2015 er udbetalingerne fra DLG forsat, hvor virksomheden i 2020 udbetalte 108 mio. kr. til andelshaverne. Derudover med udbetalingen i 2020, har DLG over en femårig periode udbetalt 550 mio. kr. (DLG, 2020).

De principper, som karakteriserer andelsbevægelsen, jf. afsnit 11.1 er netop med til at styrke landbrugernes position i forsyningskæden. Rationalet er, at ved at gå sammen og organisere sig sammen, har man som landbrugere en stærkere position rent forhandlingsmæssigt omkring f.eks. rettigheder og pris, netop fordi man er medejere. Andelsejerformen betyder i de fleste tilfælde, at andelshaverne har leveringsret og -pligt, samt at andelsvirksomheden aftager producentens fulde produktion.

Andelsselskaberne har generelt en langt mere stabil indtjening, end landbrugeren har. Landbrugeren er stødpuden og tager typisk de udsving, der er i markedet – positive som negative. Modsat så udjævner andelsselskaberne landbrugernes salgspriser en del, jf. figur 71 nedenfor. Tal fra Danish Crown og Arla viser, at indtjening fra 2008 til 2016 har været forholdsvis stabil, men der ses en større variation i andelshavernes indtjening (Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, 2018). Hertil kommer, at velfungerende andelsselskaber gør det nemmere at låne penge som landmand, fordi det netop giver en sikkerhed for afsætningen af produkterne.

I boksen nedenfor er givet eksempler på udjævninger fra andelsvirksomheder til andelshavere.

DLG udsatte deres driftsinvesteringer for en del af 2018 grundet den alvorlige situation i landbruget. 25 % af DLG's investeringsbudget på 800 mio. kr. blev stoppet for at kunne levere bedre priser til landmændene. DLG har ligeledes besluttet at løsne op på nogle af de sædvanlige høstbetingelser.

Danish Agro ændrede på deres høstbetingelser grundet tørken. Det maksimale proteinindhold i maltbyg blev justeret for at komme maltbygavlerne i møde.

Arla besluttede at udbetale hele koncernens nettoresultat for 2018 grundet tørken.

⁶¹ Mejeriforeningen: <https://mejeri.dk/branchen/branchen-i-tal/mejeristatistik/03-maelkeindvejning/3-3-indvejning-af-maelk-fordelt-paa-andels-og-privatmejerier>

Kopenhagen Fur foretog også en form for prisudjævning ved at arbejde med mindstepriser og oplagring, når auktionspriserne var for lave.

DLF Seeds foretog udjævning på de græs- og kløverfrøpriser, som selskabets ejere og leverandører får. De har også bevæget sig fremad i værdikæden ind i engrosleddet, som skaber større prisstabilitet, og som gavner tilbage i værdikæden. Endelig er de i gang med at udvikle høj kvalitet på produkterne, som også kan være med til at reducere prisudsving.

Kilde: Henning Otte Hanssen, Skal Andelsselskaberne stabilisere landmændenes indtjening? Institut for Fødevarer – og Ressourceøkonomi, Københavns Universitet, dec. 2018.

Landbrugerne i Danmark er med andre ord kraftigt økonomisk involveret i fødevarerindustrien, både som leverandør af landbrugsråvarer og som medejer af forarbejdningsvirksomhederne (f.eks. Arla, DLG og Danish Crown) (Hansen, Andelsbevægelsens evne til forandring og omstilling i landbrugets udvikling fra den lokale til "den globale landsby", 2010). Landbrugernes position i forsyningskæden er styrket gennem leveringsret og -pligt. Modsat viser tallene også, at landbrugerne er stødpude og har større udsving i deres indtjening, ligesom soliditetsgraden blandt landbruget er mindre end i andelsselskaberne. Den er mere end halveret de sidste 10 år (Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, 2018).

Det særegne i de danske landbrugeres integration i forsyningskæden er også blevet bemærket af flere udenlandske eksperter:

"Der kunne ikke findes eksempler i USA eller i det øvrige Europa, hvor leveringsvilkår passede så godt sammen med slagterikapaciteten, således at produkt-flow og kvalitet blev koordineret, som det er tilfældet i Danmark" (Hayenga, Marvin L. et al., 1998)

"Hvorfor er dansk svineindustri så succesfuld, når de relative produktionsomkostninger synes at lægge hindringer i vejen? Svaret ligger i organiseringen af sektoren. Den tætte koordinering af leddene i værdikæden fra avl til produktion, slagtning, forarbejdning, forædling og eksport." (Hobbs, Jill. E., 2001).

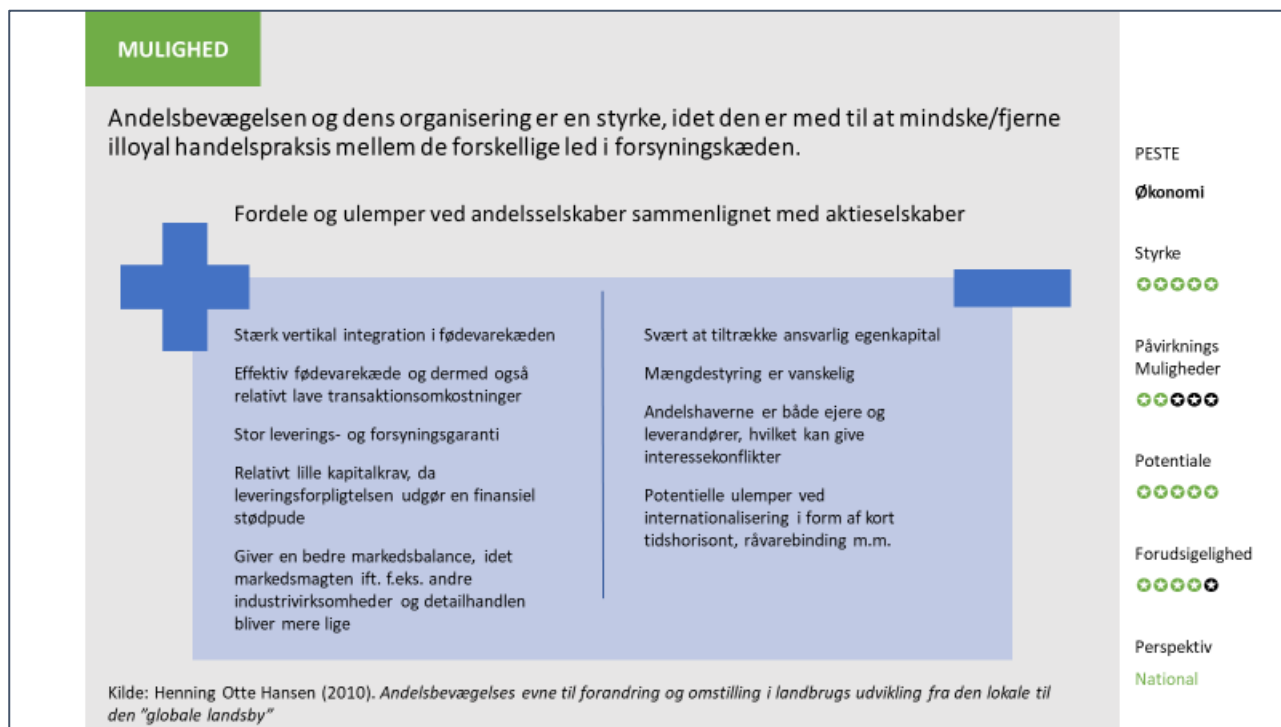
"Landmændenes ejerskab af – og leveringer til – andelsslagterier og andelsforædlingsvirksomheder er en årelang og succesfuld vertikal alliance. God vertikal integration (...) har skabt en meget succesfuld værdikæde m.h.t. svinekød, som har en konkurrencemæssig fordel. (...) Sammenkædningen af landmand og slagteri i værdikæden er en reel strategisk alliance, som virker. (...) Det er absolut grundlæggende for den danske svinekødssucces." (GIRA, 2000).

Kilde til citaterne er: Henning Otte Hansen, Andelsbevægelsens evne til forandring og omstilling i landbrugets udvikling fra den lokale til "den globale landsby", 2010.

Figur 69 nedenfor opsummerer fordele og ulemper ved andelsselskaber sammenlignet med aktieselskaber. I forhold til målsætning C er især følgende fordele yderst relevante og en bekræftelse på, at andelsselskaberne er med til at styrke landbrugernes position i værdikæden.

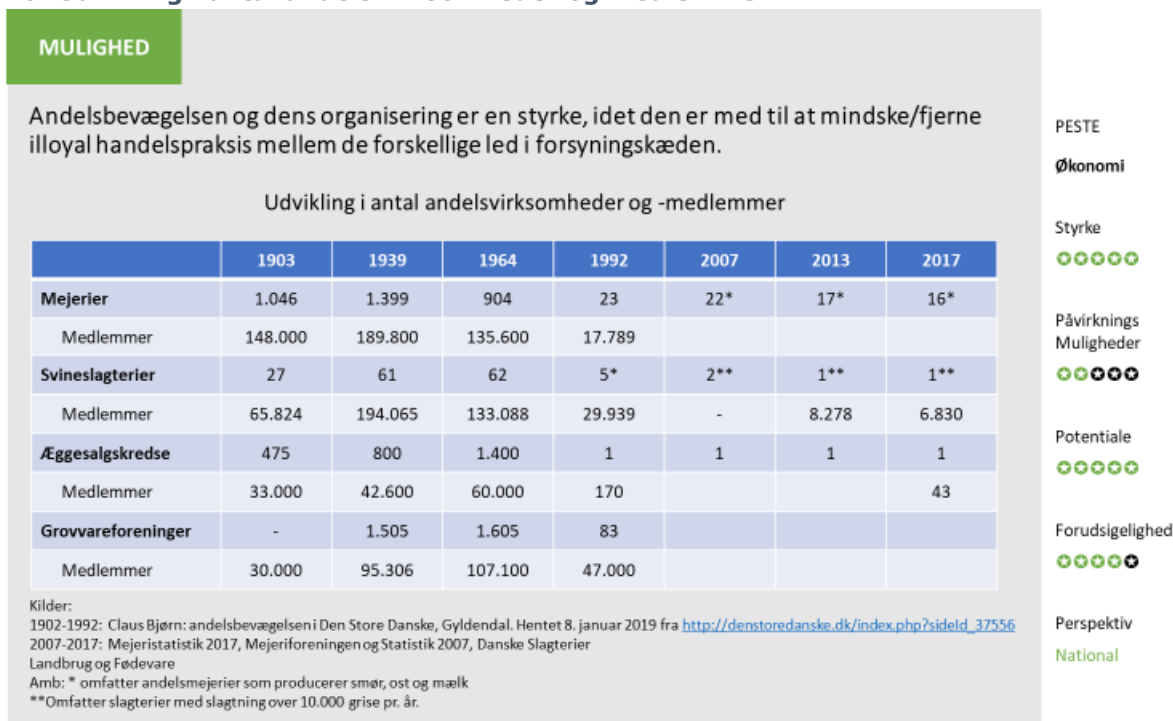
- 1) Stærk vertikal integration i fødevarekæden
- 2) Effektiv fødevarekæde og dermed også relativt lave transaktionsomkostninger
- 3) Stor leverings- og forsyningsgaranti
- 4) At andelsselskaber giver en bedre markedsbalance, idet markedsmagten ift. f.eks. andre industrivirksomheder og detailhandlen bliver mere lige

Figur 69: Fordele og ulemper ved andelsselskaber sammenlignet med aktieselskaber

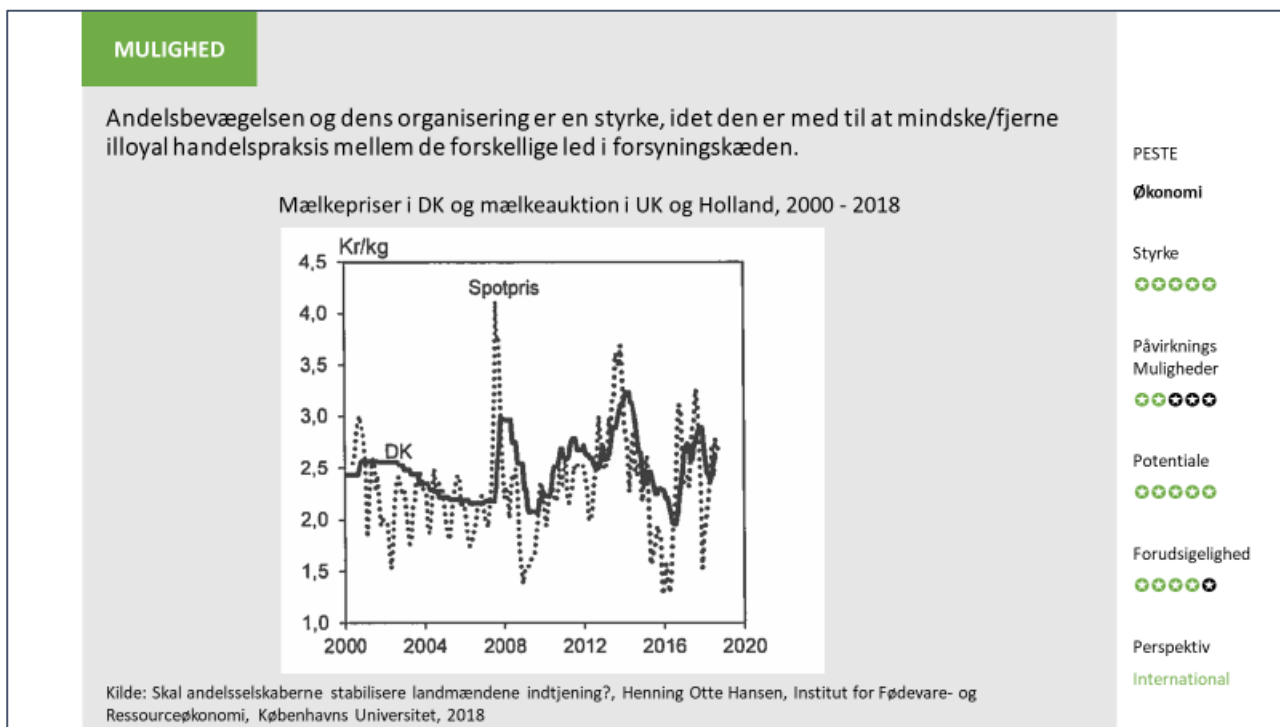
Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 70: Udvikling i antal andelsvirksomheder og medlemmer

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 71: Mælkepriser i DK og mælkeauktion i UK og Holland, 2000 - 2018

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

11.3. Afstanden mellem forarbejdningsleddet f.eks. Arla og Danish Crown og landbrugerne er kort grundet andelskonstellationen

Den historiske tradition med andelsvirksomheder i Danmark, hvor landbrugerne er medejere af andelsvirksomhederne i forarbejdningsleddet, gør afstanden mellem producentleddet og forarbejdningsleddet kort. Det gør også, at betydningen af hvorvidt værdien aflejres hos landmænd eller hos forarbejdningsleddet er mindre vigtig, da der reelt er tale om en (finansiel) integration.

Den tætte integration mellem de to led er med til at understøtte landbrugernes position i forsyningskæden. Det sker gennem et forpligtende samarbejde med faste aftaler omkring f.eks. leverancevolumen, afhentningsdage og annullering på den ene side og en direkte økonomisk andel i form af en årlig ejer-udbyttebetaling på den anden side. Dette jf. afsnit 11.1 og 11.2 ovenfor.

11.4. Alternative afsætningskanaler kan være en mulighed for danske landbrugere

Alternative afsætningskanaler udgør en niche i Danmark, men er en mulighed for danske landbrugere og deres position i værdikæden.

Ved at tænke i alternative afsætningskanaler, kan landbrugeren udvikle en ny forretningsmodel. Den kan potentielt øge landmandens indtjening, samtidig med, at landmandens position i værdikæden styrkes f.eks. gennem specialaftaler med detailhandlen eller ved helt at skære detailleddet fra. Ifølge Seniorrådgiver Kristian Skov fra SEGES findes især én megatrend, der kan understøtte denne mulighed, nemlig individualisering. Ifølge Kristian Skov dækker begrebet individualisering over den moderne forbrugers behov for at sende de rigtige signaler til omverdenen. Han skriver således (SEGES, 2015): *"Tendensen hos forbrugerne er, at de alle gerne vil opfattes som kreative individualister, der sætter et personligt præg på deres indkøb. Det er nemlig altafgørende at signalere den identitet og livsstil, man som individ gerne vil forbindes med."* En konsekvens heraf er, at forbrugerne har stor indflydelse på, hvilke produkter en landmand skal producere og hvordan. Individualisering koblet med forbrugernes faldende tillid til industriel produktion medfører, at mange forbrugere søger mod autentisk og mere håndholdt lokal forarbejdning (SEGES, 2015). Denne trend understøtter muligheden for alternative afsætningskanaler for landbrugene. Dette behandles også ifm. SWOT-analysen af målsætning I.

Muligheden omkring alternative afsætningskanaler og individualisering adskiller sig fra specialiseringen, hvor idéen er, at producenter med mange hektarer ved brug af maskiner og teknologi kan levere ensartet kvalitet med lave enhedsomkostninger.

For de små producenter kan alternative afsætningskanaler være en mulighed. De små producenter kan måske netop klare sig ved en forretningsmodel baseret på mere manuelt arbejde, lavere produktivitet, højere kvalitet, højere priser rettet mod et top-5-procent-marked, og som kan nås gennem individuelle salgskanaler, korte værdikæder (ikke i afstand, men i led) osv.

Det er flere år siden, at de første danske gårdbutikker begyndte at komme frem med et formål om at afsætte råvarer og produkter direkte til forbrugerne. Ifølge Danmarks Statistik er antallet af bedrifter, som sælger mindst ét produkt fra en gårdbutik, steget fra 2.880 i 2012 til 4.132 i 2017. Antallet af bedrifter er i samme periode reduceret med 5.199.⁶² Jf. figur 72 er det særligt mindre bedrifter som har gårdbutik, mens andelen også er højere for økologiske bedrifter.

Ovenstående analyse fra SEGES viser, at nogle af de udfordringer, landbrugeren møder, er:

- At det kræver mange ressourcer at etablere et direkte afsætningsled til enten forbrugeren eller detailledet
- At implementere et forarbejdningsled
- At skabe relationer til et direkte afsætningsled.

Herudover anføres det, at mange landmænd ikke har haft den nødvendige indsigt i, hvad det reelt kræver at etablere en direkte afsætningskanal til enten detailhandlen eller forbrugeren. Det understøtter behovet for en specialisering. Men det er også et udtryk for, at det kræver mere end kvalitetsprodukter at udnytte muligheden for alternative afsætningskanaler. Det kræver også indsigt i nye regler om forbrugerhandel m.m. En af årsagerne til den manglende markedsindsigt er, at andelstankegangen er så stærk i Danmark, og at andelsselskaberne derfor er det naturlige afsætningsled (SEGES, 2015).

⁶² Danmarks Statistik: GAARD2

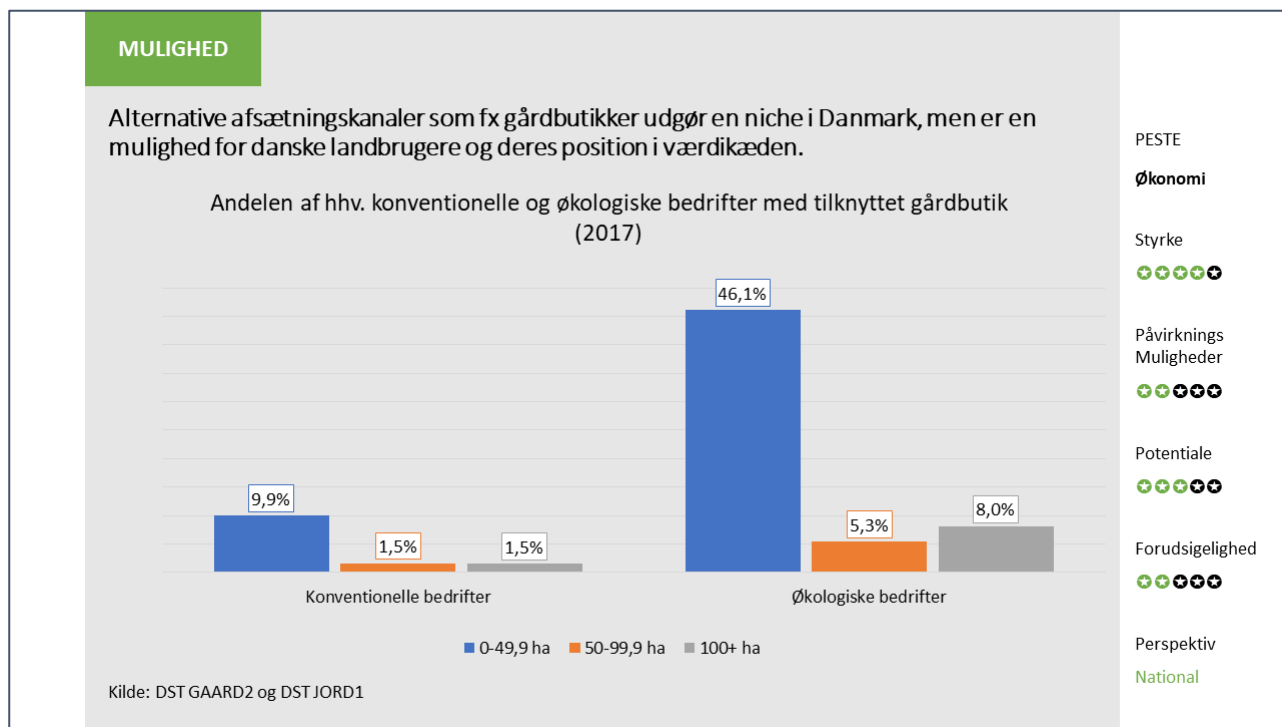
Der synes at være tendens til, at danskernes efterspørgsel på lokalt producerede fødevarer er vokset, bl.a. i takt med den stigende opmærksomhed omkring klima- og miljøbelastning samt fødevarekvalitet (FoodCulture, 2014). Man kan efterhånden finde lokale produkter leveret direkte til lokale supermarkeder eller andre fødevarerbutikker mange steder. I flere Føtex-butikker er lokale og regionale produkter fra småproducenter ofte samlet i egen afdeling/hjørne/hylde, alt efter hvor store de er. Ifølge en undersøgelse foretaget af Epinion for DR i 2016, er hver fjerde dansker villig til at betale en højere pris for lokalt producerede fødevarer (DR, 2016).

Detailhandlen viser – som anført ovenfor – også interesse for lokalt producerede varer. Udover de nævnte tiltag, så har COOP Danmark forsøgt sig med "Coop & Co - sammen om bedre mad", hvor formålet er at sætte flere lokale fødevarer på hylderne, der smager godt og har en lokal historie, der adskiller sig fra de eksisterende varer. Konceptet har fået en stor forankring i flere af COOPs lokale supermarkeder (SEGES, 2015).

Samlet set peger de seneste års udvikling i retningen af, at efterspørgslen på lokalt producerede fødevarer stiger, og at fødevarerne i højere grad forhandles ad alternative veje, f.eks. i lokale supermarkeder, gennem webshops, fødevarerfællesskaber, måltidskasser, direkte til restauranter både med og uden Michelin-stjerne m.v. Muligheden for landbrugerne og deres position i forsyningsværdikæden ligger derfor mere i at tænke i flere forskellige afsætningskanaler og/eller indgå i fødevarerfællesskaber end i at åbne en fysisk gårdbutik. Den tendens bekræfter Henning Otte Hansen i publikationen Detailhandelens opkøb af FødevarerVirksomheder – udvikling, drivkræfter og konsekvenser fra 2018 (Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, 2018). Ifølge Otte Hansen er der en begyndende tendens med fokus på bagudrettede opkøb i værdikæden, som er baseret på blandt andet ønsket om unikke forsyninger til private labels, stigende differentiering af vareudbuddet som vigtig konkurrenceparameter og øget forhandlingsmagt over for en stadig mere konsolideret fødevarerindustri. Et eksempel på ejerskab er her Rema 1000. De har eksklusive forhandlingsret på alle Gram Slots produkter. Samtidig ejer Rema 1000 en del af Gram Slot. Et andet mindre succesfuldt eksempel er Knuthenlund Gods og deres eksklusivitetsaftale med Coop/Irma, som ikke gav det økonomiske resultat, som Knuthenlund Gods havde regnet med. Eksklusivaftalen med Irma blev derfor ophævet igen (FødevarerWatch, 2018). Siden er Knuthenlund gået konkurs, og nye ejere er kommet til. Her var eksklusive aftaler altså ikke vejen frem.

En anden alternativ afsætningsmulighed er, at der etableres nye og andre typer af andelsvirksomheder inden for nye forretningsområder, hvor landmændene er leverandører af væsentlige input. Det kan f.eks. være bioraffinering af græs, hvor nogle sideprodukter/sidestrømme har potentiale til at erstatte fossilbaserede produkter, samtidig med at der kommer proteiner ud af processen, som kan bruges af andre dyr end kvæg og får (som ellers er de dyr, der normalt kan æde græs).

Figur 72: Andelen af hhv. konventionelle og økologiske bedrifter med en gårdbutik

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

11.5. Specialisering i produktionsleddet i værdikæden er en mulighed for landbrugerne

Specialisering i produktionsleddet i værdikæden er en mulighed for landbrugerne, da værditilvæksten er størst i de brancher, der er specialiserede.

Generelt er danske bedrifter blevet mere specialiserede siden 1960'erne som et led i den strukturudvikling, der har fundet og stadig finder sted i Danmark. 'Specialisering' forstås som specialisering på de enkelte bedrifter, hvorved produktionen bliver mere fokuseret på få afgrøder og dyr. Udviklingen mod større specialisering skyldes flere faktorer. Følgende tre er blandt de mest centrale (SEGES, 2018):

- Den teknologiske udvikling, som i stigende grad fremmer stordriftsfordele.
- Skærpede krav til effektivitet og produktivitet, som ofte forudsætter specifik "know how" inden for et snævert område.
- Lovgivning mod øget fødevarer sikkerhed.

Specialiseringen ses bl.a. ved, at mens mange landmænd tidligere havde både køer og svin, så er andelen af bedrifter med blandet dyrehold faldet til under 1 % af alle bedrifter siden 2004 (SEGES, 2018).

Det betyder, at der i dag kun er få bedrifter, der ikke har specialiseret sig inden for en enkelt driftsgren. Samme udvikling ses inden for fjerkræproduktion (Hansen, Dansk landbrugs strukturudvikling siden 1950 - i et internationalt perspektiv, 2016). Driftsformen med blandet dyrehold forventes næsten at forsvinde fra heltidssegmentet og vil, ifølge SEGES, i 2025 kun findes i et begrænset omfang blandt deltidslandmænd (SEGES, 2018).

Som tallene i figur 74-76 nedenfor viser, har værditilvæksten for bedrifter med kvæg været fluktuerende. Fra 2013-2014 er der en stigning, men det så faldet igen fra 2014-2015 for så at stige igen fra 2016-17. Den tendens ses tydeligst blandt de største bedrifter. For bedrifter med svin ses et fald i værditilvæksten fra 2013-2015. Den stiger igen fra 2016. For bedrifter med planteavl er værditilvæksten mere stabil, dog med en stigning fra 2016 til 2017.

Udviklingen med mere specialisering og mindre alsidigt landbrug ses også internationalt, om end udviklingen er gået væsentligt hurtigere i Danmark (Hansen, Dansk landbrugs strukturudvikling siden 1950 - i et internationalt perspektiv, 2016). Ifølge Henning Otte Hansen medfører denne tendens ligeledes en øget specialisering mellem landbrug og fødevarerindustri. I takt med den økonomiske udvikling i et samfund, vil der forekomme en stigende specialisering i den agroindustrielle sektor. Forsynings- og forædlingsindustrien overtager store dele af både husholdningernes og landbrugenes forarbejdning. Dermed reduceres landbrugets andel af den samlede værditilvækst. Det betyder også, at landmandens andel af "forbrugerkrone" vil falde ((Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, 2014), (Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, 2016) og (Hansen & Schou, Mindre til landmanden, når fødevarer sælges, 2017)). Det er en udvikling, som kan genfindes i mange andre lande, og på den vis adskiller dansk landbrug sig ikke. Ifølge Henning Otte Hansen er landbrugets andel af forbrugerkrone dog steget en smule i de seneste år, hvilket bl.a. skyldes fødevarerkrise og de højere priser samt et stigende marked for økologiske produkter (Hansen & Schou, Mindre til landmanden, når fødevarer sælges, 2017).

Det er, ifølge Henning Otte Hansen, en gængs opfattelse, at landbrugets faldende andel af forbrugerkrone er et udtryk for, at de efterfølgende led i værdikæden uberettiget tager en stigende avance. Andelen af forbrugerkrone siger imidlertid intet om avancerne i de enkelte led, da den også afspejler de ressourcer og omkostninger, der er anvendt til at videreforarbejde det primære produkt ((Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, 2014), (Institut for Fødevarer- og

Ressourceøkonomi, 2016) og (Hansen & Schou, Mindre til landmanden, når fødevarer sælges, 2017)).

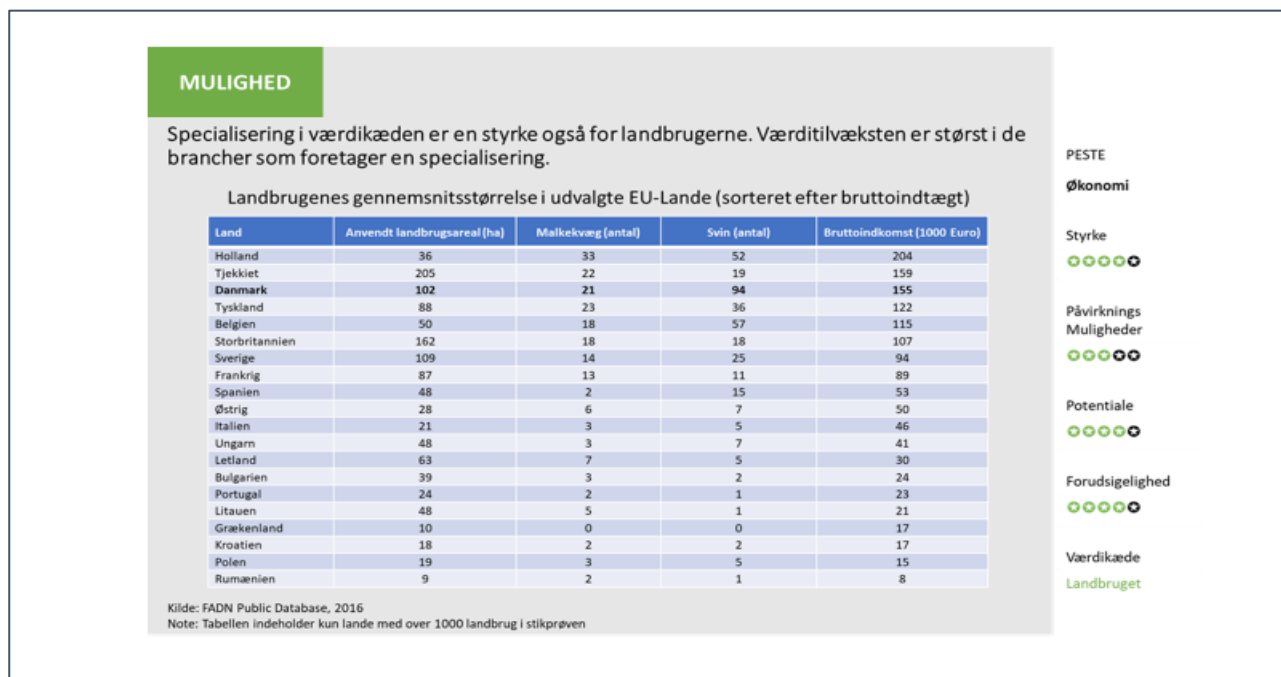
Den reducerede andel af forbrugerkrone er med andre ord ikke nødvendigvis negativ for landbruget, idet den faldende andel især skyldes en stigende forarbejdningsgrad af landbrugsprodukterne og derved en øget pris, når de sælges til forbrugerne. Derfor vil en faldende andel af forbrugerkrone ikke nødvendigvis medføre et tilsvarende fald i den nominelle betaling til landmanden. Ifølge Henning Otte Hansen kan der være tale om en positiv udvikling af to grunde:

1. Det medfører en fortsat udvikling af de landbrugsprodukter, som ender i køledisken, hvilket er afgørende for at bibeholde aktivitetsniveauet i den danske fødevarersektor.
2. Da en række af de danske forarbejdningsvirksomheder stadig er andelsselskaber, kommer en del af overskuddet andelshaverne – dvs. landmændene – til gode.

En stigende andel af forbrugerkrone til forarbejdnings- og detailledene er derfor ikke nødvendigvis ensbetydende med en stigende avance i disse sektorer. Eksempelvis er en større del af danskeres fødevarerforbrug omlagt mod færdigretter, take-away, restaurantbesøg m.m., hvilket øger værditilvæksten i fødevarerne undervejs til forbrugerne. Denne udvikling betyder, at landbrugsråvarerne får en relativt faldende andel af forbrugerkrone (Hansen & Schou, Mindre til landmanden, når fødevarer sælges, 2017)).

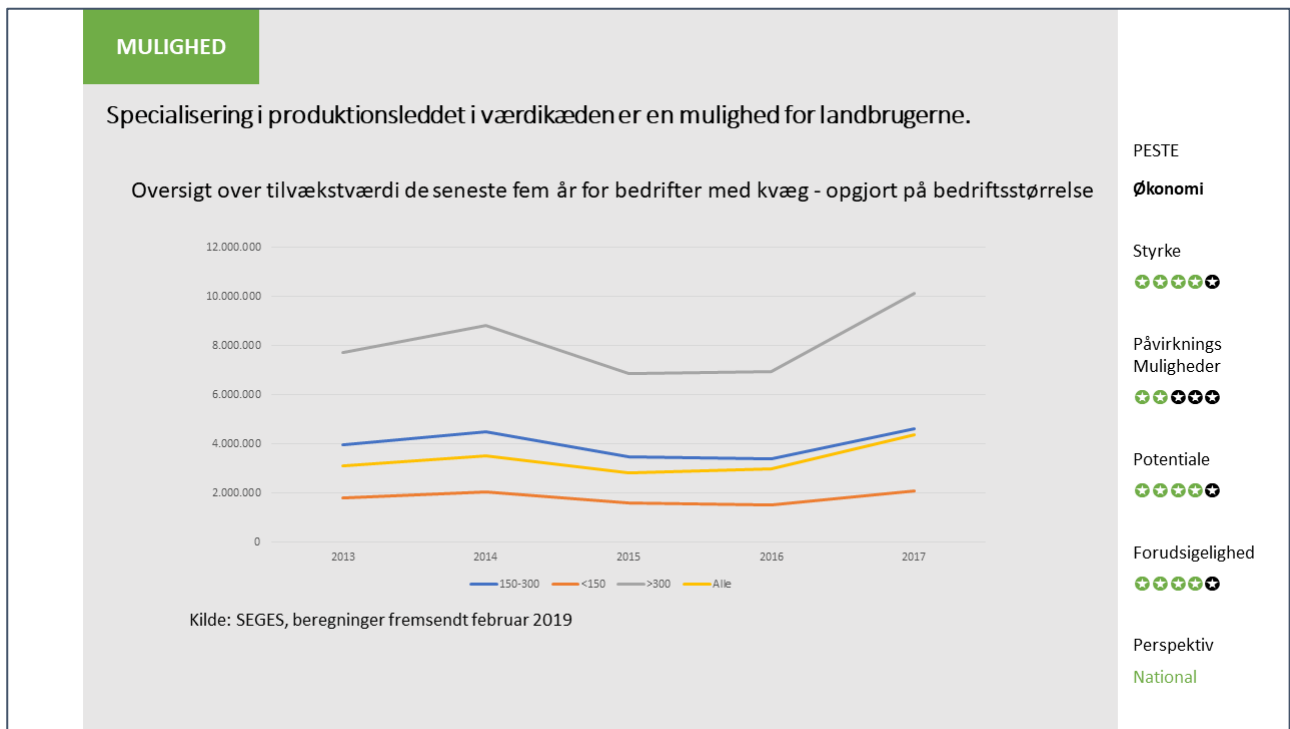
Pointen er, at hvis værdikæden omfatter specialiserede producenter og aktører, så vil værditilvæksten være størst i de brancher, som foretager specialiseringen. Med andre ord vil den kage, som landmanden får en bid af, alt andet lige være større ved specialisering, selv om landmandens bid bliver mindre. Det er bedre at få 10 % af en eksportværdi på 10 mio. kr. end at få 20 % af en eksportværdi på 4 mio. kr. Dermed er specialisering i værdikæden en mulighed for landbrugerne, også selvom deres andel af forbrugerkrone falder.

Figur 73: Landbrugenes gennemsnitsstørrelse i udvalgte EU-lande (sorteret efter bruttoindtægt)

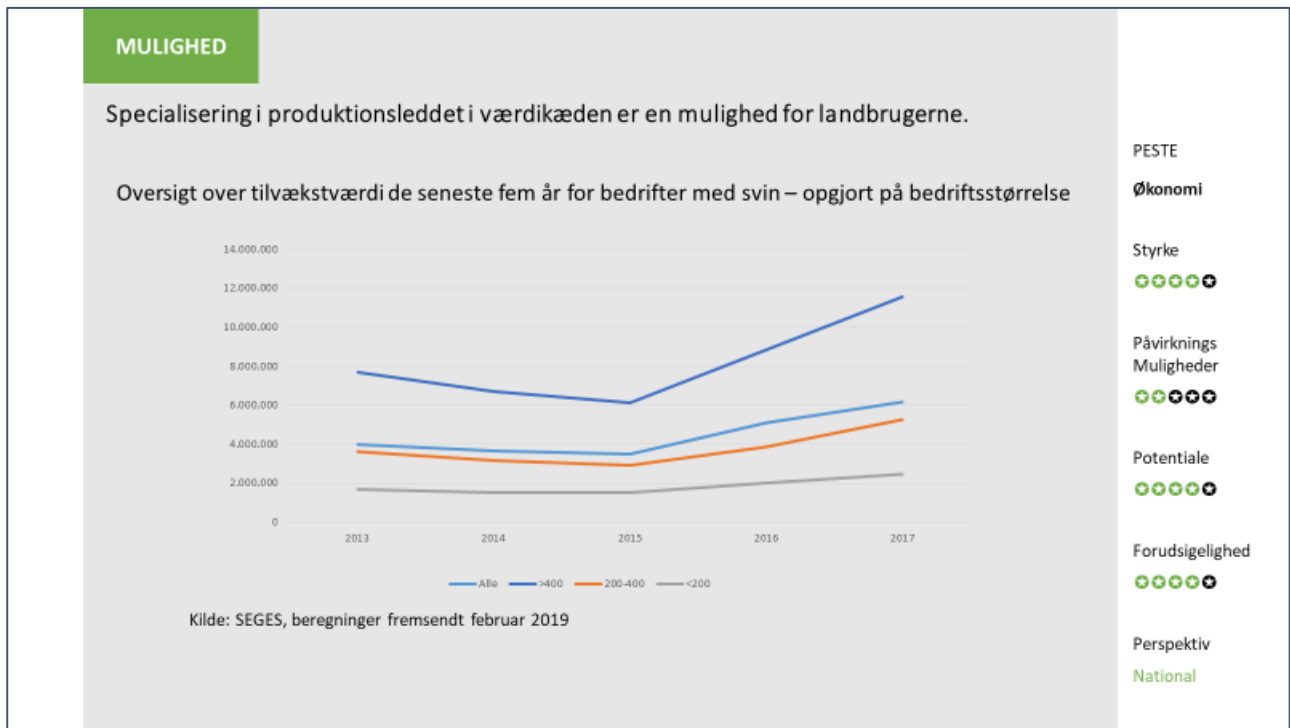
Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 74: Værditilvækst de seneste fem år – kvæg og opgjort på bedriftsstørrelse

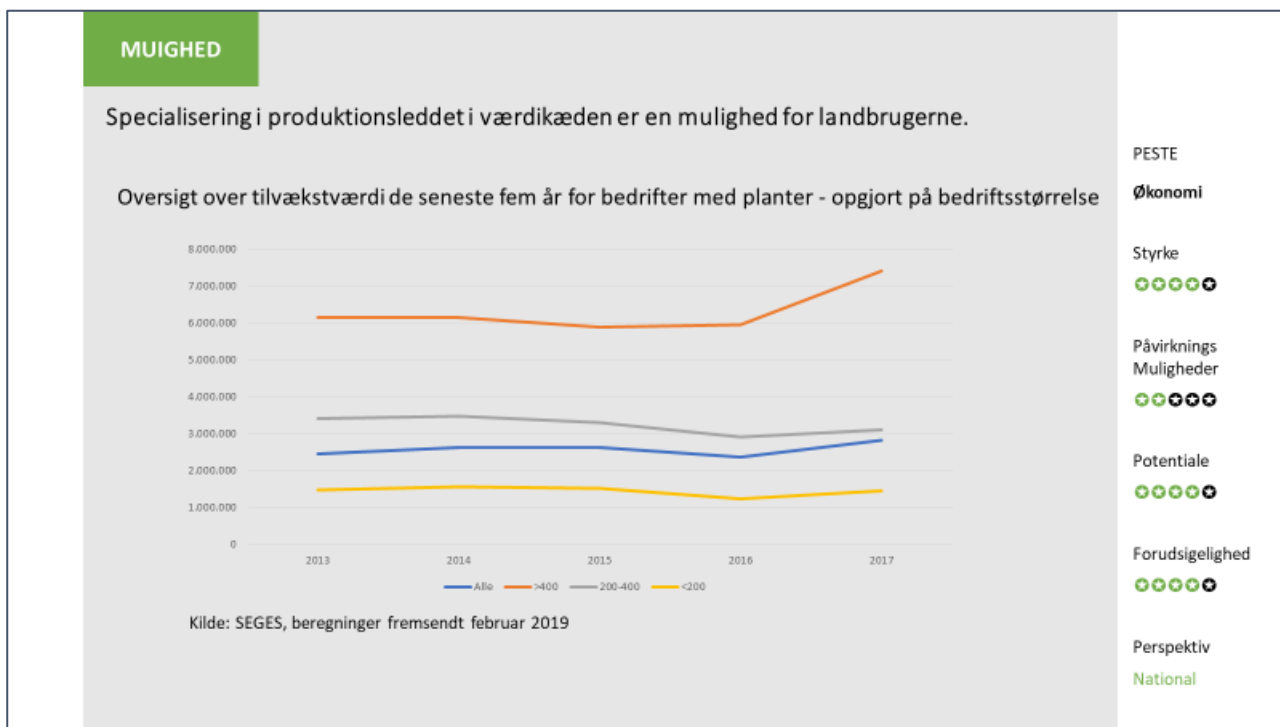
Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 75: Værditilvækst de seneste fem år – svin og opgjort på bedriftsstørrelse

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

Figur 76: Værditilvækst de seneste fem år – planteavl og opgjort på bedriftsstørrelse

Kilde: Teknologisk Institut / Pluss Leadership / Epinion / Efiko 2019

12. TRUSLER

12.1. Opløses eller svækkes producentorganisationerne indenfor Frugt og grøntsektoren, vil det kunne skade landbrugernes position i forsyningskæden

Producentorganisationerne afføder, jf. afsnit 9.1 og 9.2, en lang række goder til deres medlemmer i kraft af lavere driftsomkostninger, billigere indkøb, bedre aftaler med aftagere osv. I Danmark er dette dog kun gældende for frugt- og grøntproducenter. I andre sektorer er der, jf. afsnit 11.1 og 11.2, en udbredt andelsorganisering. Producentorganisationer i frugt- og grøntsektoren modtager desuden tilskud til driftsprogrammer jf. afsnit 9.1.

Det vil derfor i dansk regi være en trussel, hvis opbakningen til producentorganisationerne i frugt- og grøntsektoren falder. Der findes naturligvis også producenter, som ikke vil blive truet af et fald i opbakningen til producentorganisationer – disse har dog ofte selv fravalgt tilknytning til en producentorganisation. Det typiske ræsonnement herfor er, at landmanden ikke opnår et større økonomisk udbytte gennem producentorganisationen, end vedkommende kan opnå ved at stå udenfor. Dette er typisk i tilfælde, hvor en producent producerer produkter af en ekstraordinær høj kvalitet, og derfor kan sælge sine produkter betydeligt over gennemsnitsprisen blandt medlemmerne, og i kraft af den merpris kan generere et højere dækningsbidrag end gennem producentorganisationen. Dette kan også være tilfældet, hvis en producent sælger alle sine varer til én eller enkelte specifikke aftagere. Generelt gælder det dog, at producentorganisationerne er en styrke for medlemmerne, og at en svækkelse af dem vil udgøre en trussel.

12.2. Det er en trussel for landbrugernes position i forsyningskæden, hvis den danske model med andelsbevægelsen svækkes

Andelsselskaberne i den danske agro- og fødevarerindustri bidrager til flere forhold som eksport, beskæftigelse, værdiskabelse og til aktivitet i landdistrikterne, jf. afsnit 11.1 og 11.2. Ses der alene på de seks andelsvirksomheder Danish Crown, Arla Foods, DLG, Danish Agro, DLF-TRO-FOLIUM og København Fur omsatte de tilsammen for 224 mia. kr. i 2017.⁶³

I overensstemmelse med dansk historie og tradition er hovedparten af danske landbrugere i dag organiseret igennem en andelsvirksomhed. I lyset af de mange fordele denne organisering bringer de danske landmænd, jf. afsnit 11.1 og 11.2, vil det være en trussel for de danske landbrugere, hvis andelsbevægelsens rolle reduceres eller helt ophører. Det kunne f.eks. ske, hvis de stadig større bedrifter/landbrugere ophørte med at se en økonomisk gevinst forbundet ved at være en del af andelssamarbejdet. En central risiko i den forbindelse er ønsket om mere individuelle medlemsvilkår. Det kunne både være et ønske fra de store bedrifters side om større selvbestemmelse eller en potentiel modvilje mod at tilgodese individuelle krav og vilkår, som eventuelt måtte komme fra de mindre aktørers side.

Henning Otte Hansen peger også på den risiko, at det faldende antal landmænd, og dermed også andelshavere, kan betyde, at landmændene fremover prioriterer at investere i deres egne landbrug i stedet for i deres andelsselskaber i takt med, at de bliver færre til at skabe egenkapital til finansiering af andelsselskabernes vækst og udvikling (Hansen, *Andelsbevægelsens evne til forandring og omstilling i landbrugets udvikling fra den lokale til "den globale landsby"*, 2010).

En reduktion eller ophør af andelssamarbejdet, vil stille landbrugere i en ny og forholdsvis ukendt position, som særligt mange mindre landbrug ikke umiddelbart er klædt på til. Det vil forringe særligt de små bedrifters forhandlingsposition over for aftagerne og nødvendiggøre, at landbrugene selv varetog opgaver, så som markedsføring, afsætning, forskning m.v. opgaver som tidligere er varetaget af andelsvirksomheden. Sporadiske eksempler og erfaringer fra f.eks. små producenters forsøg på at etablere gårdbutikker eller direkte afsætningskanaler til enten forbrugeren eller detaillerede, viser, at dette ofte er vanskeligt og ressourcetungt for mindre aktører. For mange landbrugere betyder deres nuværende tilknytning til en andelsvirksomhed, at det vil være nyt at skulle tænke i afsætningskanaler og relationer, og at mange vil skulle tilføje nye kompetencer til virksomhederne, hvilket vil være ressourcetungt og tidskrævende (SEGES, 2015).

Overordnet set, er reduktionen eller ophøret af andelssamarbejdet selvfølgelig en trussel, der varierer i styrke, alt efter hvilken driftsgren, der er tale om, og som er betydelig mere udtalt for mindre bedrifter end for de større.

⁶³ Se de 6 virksomheders årsrapporter fra 2017.

REFERENCELISTE

Referencer - kontekstbeskrivelse i indledningen

Danmarks Statistik, statistikbanken: AREALDK, FOLK1A, AUP02, GF2, NAPB36, NIO1F, JORD2, SVIN, KVAEG5, SKOV9.

Eurostat statistikbank

Finansministeriet (2019). Økonomisk Redegørelse.

Landbrug & Fødevarer (2019). Fakta om fødevareklyngen 2019.

Landbrugsstyrelsen. Det Danske Landdistriktsprogram 2014-2020.

Miljø- og Fødevarerministeriet (2018). Danmarks Nationale Skovprogram.

NaturErhvervstyrelsen (2016). Ex post evaluering af det danske landdistriktsprogram 2007 – 2013.

Nord-Larsen, T., Johannsen, V. K., Riis-Nielsen, T., Thomsen, I. M., Bentsen, N. S., Gundersen, P., & Jørgensen, B. B. (2018). Skove og plantager 2017: Forest statistics 2017. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet.

Nord-Larsen, T., Johannsen, V. K., Riis-Nielsen, T., Thomsen, I. M., & Jørgensen, B. B. (2020). Skovstatistik 2018: Forest statistics 2018. (2 udg.) Frederiksberg: Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet.

SEGES (2018). Strukturudvikling i dansk landbrug 2016-2025.

Økonomi- og Indenrigsministeriet (2018). Økonomisk Redegørelse.

Referencer – A-C

Anneberg, I. (2018). *Forskning i private landbrug - landmændenes erfaringer*. DCA - Nationalt Center for Fødevarer og Jordbrug.

Arla. (2016). *Arlas andelshavere får 955 millioner kroner i efterbetaling*. Retrieved from arla.dk: <https://www.arla.dk/om-arla/nyheder/2016/pressrelease/arlal-andelshavere-faar-955-millioner-kroner-i-efterbetaling-1324622/>

Arla. (2017). *arla.dk*. Retrieved from Over 900 millioner kroner udbetales til Arlas andelshavere i efterbetaling: <https://www.arla.dk/om-arla/nyheder/2017/pressrelease/over-900-millioner-kroner-udbetales-til-arlas-andelshavere-i-efterbetaling-1834868/>

Badia-Melis, R., Mishra, P., & Garcia, L. R. (2015, November). Food traceability: New trends and recent advances. A review. *Food Control*, 57, pp. 393-401.

- Berlingske Tidende. (2017). *www.berlingske.dk*. Retrieved from Verden spiser økologi for over 570 mia. kroner: <https://www.berlingske.dk/virksomheder/verden-spiser-oekologi-for-over-570-mia.-kroner>
- Danish Crown. (2018). *danishcrown.dk*. Retrieved from Andelshaverkontoen afskaffes: <https://www.danishcrown.com/news/andelshaverkontoen-afskaffes/>
- Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd. (2019). *Innovationsmodne virksomheder (IMV'er)*.
- Danmarks Nationalbank. (2018). *Finansiel Stabilitet*.
- Danmarks Statistik. (2017). *Landbrugets gæld har været konstant i en årrække*.
- Danmarks Statistik. (2019). *Støtten fra EU er fortsat vigtig for danske landbrug*. Retrieved from <https://www.dst.dk/da/Statistik/bagtal/2019/2019-03-11-stoetten-fra-eu-er-fortsat-vigtig-for-danske-landbrug>
- Deloitte & Kraka. (2018). *Small Great Nation – muligheder og udfordringer*.
- Den store danske. (n.d.). Retrieved from <https://denstoredanske.lex.dk/andelsbev%C3%A6gelse>
- DLBR. (n.d.). *DLBR – et unikt samarbejde*. Retrieved from <https://www.dlbr.dk/>
- DLG. (2016). *dlg.dk*. Retrieved from DLG udbetaler 105 mio. kr. til ejerne: <https://www.dlg.dk/Om-DLG/Presse/Nyheder/2016/02/DLG-udbetaler-105-mio,-d,-kr,-d,-til-ejerne>
- DLG. (2020). *dlg.dk*. Retrieved from DLG udbetaler 108 mio. kr. til ejerne: <https://www.dlg.dk/Om-DLG/Presse/Nyheder/2020/01/DLG-udbetaler-108-mio-kr-til-ejerne>
- DR. (2016). *Hver fjerde betaler gerne mere for at købe lokalt*.
- DST Analyse. (2018). *Svineproduktion under forandring*.
- DST Analyse. (2019). *Præcisionslandbrug: hvem bruger det og hvad er effekten?*
- DTU; SEGES; DI. (2015). *Big Data fra jord til bord - Sådan kan Big Data styrke dansk landbrug og fødevarerindustri*.
- Etisk Råd. (2011). *Bioenergi: Udvikling, anvendelse og miljømæssige forhold*.
- EU Kommissionen. (2014, Juli). *ec.europa.eu*. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/context-indicator-fiches_en.pdf
- EU-Kommissionen. (2018). *Beretning om konkurrencepolitikken 2017*.

- EU-Kommissionen. (2018). *COM(2018)173 - Unfair trading practices in business-to-business relationships in the food supply chain.*
- EU-Kommissionen. (2019). *The 2019 EU Industrial R&D Investment Scoreboard.*
- FAO. (n.d.). *FAO Food Price Index.* Retrieved from <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>
- FIBL & IFOAM Organics International. (2018). *The World of organic agriculture, statistics and emerging trend 2018.* Retrieved from <https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/5011-organic-world-2020.pdf>
- FIBL & IFOAM Organics International. (2018). *The World of organic agriculture, statistics and emerging trends 2018.*
- Finans. (2019). *Finans.dk.* Retrieved from Danish Crown udbetaler næsten 1,3 mia. kr. til landmændene: <https://finans.dk/erhverv/ECE11771613/danish-crown-udbetaler-naesten-13-mia-kr-til-landmaendene/?ctxref=ext>
- FoodCulture. (2014). *Detailhandlen kæmper om de lokale producenter.*
- FødevarerWatch. (2018). *Knuthenlund ophæver Irma-aftale og søger 60 mio kr.* Retrieved from <https://foedevarewatch.dk/>.
- Hansen, H. O. (2010). *Andelsbevægelsens evne til forandring og omstilling i landbrugets udvikling fra den lokale til "den globale landsby".*
- Hansen, H. O. (2016). *Dansk landbrugs strukturudvikling siden 1950 - i et internationalt perspektiv.*
- Hansen, H. O. (2016). *Forbrugerkrønen.*
- Hansen, H. O., & Schou, J. S. (2017). *Mindre til landmanden, når fødevarer sælges.* Retrieved from <https://ifro.ku.dk/debatindlaeg/debatindlaeg-2017/mindre-til-landmanden-naar-foedevare-saelges>
- Hansen, H. O., Denver, S., Holm, L. M., Vesterager Hemmingsen, T., Christensen, T., & Hansen, H. (2019). *IFRO Udredning - Afrikansk svinepest i Europa.* Københavns Universitet, Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi. Retrieved from https://static-curis.ku.dk/portal/files/229778489/IFRO_Udredning_2019_19.pdf
- Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi. (2014). *Forbrugerkrønen 2014.*
- Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi. (2016). *Ejer- og generationsskifte i dansk landbrug - Drivere og barrierer for ejer- og generationsskifter.*
- Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi. (2016). *Forbrugerkrønen og økologiske varer: hvem får merprisen?*

- Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi. (2017). Højpris- og højkvalitetsprodukter og den danske eksport af landbrugs- og fødevarer.
- Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi. (2018). *Detailhandlens opkøb af fødevarer - udvikling, drivkræfter og konsekvenser.*
- Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi. (2018). *Skal Andelsselskaberne stabilisere landmændenes indtjening?*
- Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi. (2018). *SWOT-analyse af den danske frugt- og grøntsektor.*
- Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi. (2020). *Landbrugets Økonomi 2020.*
- Jensen, J. D. (2017). *Fremskrivning af dansk landbrug frem mod 2030.* Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, Københavns Universitet, IFRO Rapport, Nr. 255).
- Landbrug & Fødevarer. (2018). *Fakta om Fødevarerkløngen 2018.*
- Landbrug & Fødevarer. (2018). *Landbrugets Udenrigshandel 2013-2017.*
- Landbrug & Fødevarer. (2018). *Landmandsbarometer december 2018.*
- Landbrug & Fødevarer. (2019). *Fakta om Fødevarerkløngen 2019.*
- Landbrug & Fødevarer. (2020). <https://landbrugsavisen.dk/>. Retrieved from Corona koster fødevarer sektoren milliarder i tabt eksport.
- Landbrug & Fødevarer. (n.d.). <https://lf.dk/>. Retrieved from Det økologiske marked: <https://lf.dk/viden-om/oekologi/markedet>
- Landbrugsstyrelsen. (2018). *National strategi for bæredygtige driftsprogrammer i frugt og grøntsagssektoren i Danmark.*
- Matzembacher, D. E., Stangherlin, I. d., Slongo, L. A., & Cataldi, R. (2018, Oktober). An integration of traceability elements and their impact in consumer's trust. *Food Control*, 92, pp. 420-429.
- mejeri.dk. (2019). *Arla udbetaler 2 mia. kr. til sine andelshavere.* Retrieved from mejeri.dk: <https://mejeri.dk/nyheder/2019/arla-udbetaler-2-mia-kr-til-sine-andelshavere>
- Menozz, D., Halawany-Darson, R., Mora, C., & Giraud, G. (2015, Marts). Motives towards traceable food choice: A comparison between French and Italian consumers. *Food Control*, 49, pp. 40-48.
- Miljø- og Fødevarerministeriet. (2017). *Eksportstrategi for miljø- og fødevarerområdet.*

- Miljø- og Fødevareministeriet. (2020, Oktober 5). *Fødevarestyrelsen starter aflivning af Covid-19 smittede minkbesætninger*. Retrieved from Miljø- og Fødevareministeriet: <https://www.foedevarestyrelsen.dk/Nyheder/Aktuelt/Sider/Pressemeddelelser%202020/F%C3%B8devarestyrelsen-starter-aflivning-af-COVID-19-smittede-minkbes%C3%A6tninger.aspx>
- Miljø- og Fødevareministeriet. (2020, Oktober 1). *Smittede minkbesætninger skal slås ned*. Retrieved from Miljø- og Fødevareministeriet: <https://mfvm.dk/nyheder/nyhed/nyhed/smittede-minkbesaetninger-skal-slaas-ned/>
- Norstat. (2019). *Forbrugeranalyse foretaget for Landbrug & Fødevarer*.
- OECD & FAO. (2020). *Agricultural Outlook 2020-2029*.
- PRO AKIS. (2015). *Agricultural Knowledge and Information Systems in Europe: Weak or strong, fragmented or integrated?*
- Regeringen. (2018). *Hjælpepakke til Landbruget*. Retrieved from <https://www.regeringen.dk/media/5705/aftaletekst-hjaelpepakke-til-landbruget.pdf>
- Schou, J. S. (2018). *Landbrugets Økonomi 2018*. Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi.
- SEGES. (2015). *En ny forretningsmodel kan øge landmandens indtjening*.
- SEGES. (2015). *Megatrends med størst betydning for landbruget*.
- SEGES. (2018). *Ejerskifteanalysen*.
- SEGES. (2018). Hver anden landmand er presset på økonomien efter knastør sommer.
- SEGES. (2018). *Strukturudvikling i dansk landbrug 2016-2025*.
- SEGES. (2019). *AKIS and Advisory Services in Denmark*.
- SEGES. (2019). *AKIS and Advisory Services in Denmark*.
- Uddannelses- og Forskningsministeriet. (2017). *Midtvejsrapport: Dansk deltagelse i Horizon 2020*.
- Uddannelses- og Forskningsministeriet. (2018). *Analyse af Danmarks forskningsinvesteringer i international kontekst*.
- Uddannelses- og Forskningsministeriet. (2019). *Redegørelse om forsknings- og innovationsområdet 2019*.

Vidø, E., & Schou, J. S. (2019). *Landbrugets Økonomi 2019*. Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi.

Vækstteam for fødevarer. (2013). *Vækstteam for fødevarer - anbefalinger*. Retrieved from <https://foodplatform.au.dk/fileadmin/foodplatform.au.dk/endelig-rapport-250403-anbefalinger-foedevarer.pdf>

Zheng, S., Xu, P., Wang, Z., & Song, S. (2012, Maj). Willingness to pay for traceable pork: evidence from Beijing, China. *China Agricultural Economic Review*, pp. 200-215.

Ud over ovenstående referencer har vi generelt anvendt data fra følgende kilder:

- Danmarks Statistik: www.dst.dk, www.statistikbanken.dk
- Eurostat: <https://ec.europa.eu/eurostat>
- OECD: www.oecd.org

De konkrete datakilder er angivet i teksten.

BILAG A - OM DE FIRE SKALAER FOR SKØN

Hvert element i SWOT-analyserne vurderes på en skala fra 1-5 på følgende 4 parametre:

- **Styrke:** Angiver hvor kraftigt SWOT-elementet vurderes at påvirke den målsætning, som vi arbejder med, i dag.
- **Påvirkningsmulighed:** Angiver CAP'ens mulighed for at påvirke SWOT-elementet over 5-7 år. Det er denne vurdering, som er afgørende for, om et SWOT-element kategoriseres som en styrke, svaghed, mulighed eller trussel.
- **Potentiale:** Angiver hvor kraftigt SWOT-elementet vurderes at påvirke den målsætning, som vi arbejder med i et længere tidsperspektiv (15-20 år).
- **Forudsigelighed:** Angiver graden hvormed vi vurderer, at det anvendte data leverer sikkert belæg for SWOT-elementet.

Vurderingerne er ikke en eksakt videnskab og er præget af skøn baseret på vores indsamlede data. Herudover er det vigtigt at understrege, at vurderingerne alene er vejledende, og at vurderingerne derfor ikke bruges til f.eks. at frasortere SWOT-elementer. Således tages alle SWOT-elementer med i den videre behovsanalyse, som skal danne grundlag for CAP-planen. Nedenfor følger en kvalitativ beskrivelse af, hvilke overvejelser vi har gjort os i karaktergivningen.

Skalaer

Styrkeskala

Styrken angiver, hvor kraftigt SWOT-elementet p.t. vurderes at påvirke den målsætning, som vi arbejder med. Hvis vi f.eks. tager udgangspunkt i SWOT-elementet relateret til befolkningsudviklingen i landdistrikterne under målsætning H, vil styrken være en vurdering af, hvor kraftigt befolkningsudviklingen påvirker målsætningen i en negativ eller positiv retning.

I nedenstående tabel fremgår en vejledning til, hvad de forskellige scorer betyder. Vi har kun medtaget SWOT-elementer med en styrke større end 0, dvs. SWOT-elementer som rent faktisk vurderes at påvirke målsætningen. Derudover er scorerne 2 og 4 efterladt tomme, da de har et modererende formål.

Eksempel: Befolkningsudviklingen i landdistrikterne har en afgørende betydning for vækst og lokal udvikling i landdistrikterne og dermed målsætning H. Derfor er styrken på dette SWOT-element scoret til 5.

1	Meget begrænset effekt, men dog synlig
2	
3	Tydelig effekt på målsætning
4	
5	Meget stor måske afgørende effekt

Påvirkningsskala

Påvirkningsmulighed angiver, CAP'ens mulighed for at påvirke SWOT-elementet over 5-7 år. Det er denne vurdering, som er afgørende for, om et SWOT-element kategoriseres som en styrke, svaghed, mulighed eller trussel.

Eksempel: CAP'en vurderes ikke i nævneværdig grad at kunne påvirke befolkningsudviklingen i landdistrikterne, da denne primært afhænger af strukturelle tendenser samt nationale aktørers beslutninger. Dermed giver vi dette SWOT-element scoren 1, hvilket betyder at det udgør en trussel frem for en svaghed.

Muligheder eller trusler	1	CAP'en kan ikke påvirke SWOT-elementet, men andre nationale og/eller internationale politiske aktører kan i nogen grad påvirke SWOT-elementet inden for 5-7 år
	2	CAP'en kan ikke påvirke SWOT-elementet, men andre nationale og/eller internationale politiske aktører kan i høj grad påvirke SWOT-elementet inden for 5-7 år
Styrker eller svagheder	3	CAP'en kan i nogen grad påvirke SWOT-elementet
	4	CAP'en kan gøre betydelig forskel for SWOT-elementet
	5	CAP'en kan afgørende forstærke SWOT-elementet

Potentialeskala

Potentialet angiver, hvor kraftigt SWOT-elementet vurderes at påvirke den målsætning, som vi arbejder med i et længere tidsperspektiv (15-20 år).

Eksempel: Befolkningsudviklingen i landdistrikterne vil også i et længere tidsperspektiv have afgørende betydning for vækst og lokal udvikling i landdistrikterne og dermed målsætning H. Derfor er potentialet på dette SWOT-element scoret til 5.

1	Meget begrænset effekt, men dog synlig
2	
3	Tydelig effekt på målsætning
4	
5	Meget stor måske afgørende effekt

Forudsigelighedsskala

Forudsigelighed angiver graden hvormed vi vurderer, at det anvendte data leverer sikkert belæg for SWOT-elementet. Vi er i SWOT-analyserne begrænsede af det tilgængelige data. Således er der tilfælde, hvor det eneste tilgængelige data er relativt gammelt og/eller kun er en indirekte indikator på SWOT-elementet, ligesom der er tilfælde hvor data er opdateret og direkte belyser SWOT-elementet. Af denne grund er forudsigelighedsvurderingen vigtig.

Eksempel: Befolkningsudviklingen i landdistrikterne bygger på relativt solidt data fra Danmarks Statistik, som også laver befolkningsprognoser. Prognoser er dog altid præget af usikkerhed og derfor giver vi dette SWOT-element scoren 4 på forudsigelighed.

1	Vi aner en tendens, men stor usikkerhed om udfaldet
2	
3	Plausibelt udfald – men der er andre mulige udfald
4	
5	Uundgåeligt resultat – næsten som en naturlov – matematikken afgør det